

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dedése, hová az előfizetési-
pénzek legzélszerűbben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Az Uristen virágos kertje. — Négyévi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával. IV. közlemény. Zeyk József. — Az állami igazgató tanács rendes gyűléséből. — Lap-szemle. — Külföld: Németbirodalom, Spanyolország, Hollandia. — Tárcza: Autobiographiam. (Töredék) Néh. dr. Salamon Józseftől. — Irodalmi szemle. — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

Az Uristen virágos kertje.

I.

(—?) E czim alatt közli egy német protestáns lap Kradolfernek egy szép cikkét, mely az istenfogalomnak a néptudalmon átszűrődő nyilvánulásait fejtegeti, magoknak a népies szójárások és közmondásoknak alapján. A vallásos nyelv, jegyzi meg igen szépen Kradolfer, egy neme a virágnyelvnek, melyet csaknem mindenütt beszélnek és értenek. Az áhitat érzésének kifejezései sokkal általánosabbak, közösebbek, mint minden katechismus és egyházrend a világon. A hitnek természeti hangjai lényegesen ugyanazok mindenütt. A virágban, nőtt legyen az Italia derült ege alatt, az Indus és Ganges partjain, vagy az orosz *steppék* mocsárai között, mindenütt csak a virágot látjuk, melynek illata, szinpompája gyönyörködteti érzékeinket.

Ilyan virág a vallás a romlatlan nép szívében. Virág, mely messze szórja illatát, és nem lesújtó, megbénító gondolat. Épen azért ne csodálkozzunk, ha a játszi, gyermekded nép-humor, mint napsugár e rejtett szentélybe is behatol, s ártatlansága érzetében tréfás kedvesapongását belevegyíti a legkomolyabb, legszentebb dolgok közé is. Így nevezi a specialis protestáns humor Istent barátjának, kivel bizalmas, jó viszonyban áll, szemben például a catholicismus ridegebb felfogásával.

A nép szájában Isten a mindenható, igazságos, jó és bölcs. Tehát nem az egyházi dogmatica háromegységes Istene, sem pedig a mysticusok és philosophusok p ntheisticus fogalma. Mindazonáltal némely esetben elveszti personificált jelentőségét, bár a teljes abstractiora nem emelkedik. Ez esetről tanuskodnak a következő kifejezéseink: „Igazságos ég!” „Égi könyörület!” A philosophicusabb kedélyű német nép még tovább megy, s tőle nem ritkán hallhatjuk Istennek ily elnevezését: „Mindenhatóság, legfőbb jó.

Rousseau állította fel tudományos téren azt az elméletet, hogy Isten a világot csak igen általános szempontok szerint kormányozza, s az emberiség apró-cseprő bajai nem tartoznak direct ténykedése alá. E nézet azonban ősbib eredetre vihető vissza a nép gondolkodás-módjában. „Segits magadon s az Isten is megsegít”, e valójában francia eredetű közmondás csaknem minden nép életphilosophiájában visszhangra talál. Ezzel analog vonásokat találunk az isteni mindenhatóságnak az emberi balgaság által való korlátoztatásában. „Bolondot bölcsés Isten sem tehet.” „Részeg ember elől Krisztus is kitér.” E szójárások azonban, véleményünk szerint, nem annyira benső igazságra tartanak igényt, mint inkább a népkedély nagyzó, frappans irányu hajlamát tükrözik vissza.

Vajjon e korlátozottsága az isteni mindenhatóságnak a néptudalomban, Isten önkaratu rendelkezéseiből, vagy pedig az emberi szabad akaratnak s az örök világ-rendnek rajta kívül álló, s általa befolyásolhatatlan korlátaiból ered; e kérdésre feleletet adni igen nehéz, majdnem lehetetlen. Mindamellert tagadhatatlan, hogy közmondásainkban a mindenhatóság fogalmát igen gyakran szorítja háttérbe a független emberi törekvések s kötelességek gyakorlati eszméje. „Isten két kézzel áldott meg, de

hogy boldogulhassunk, dolgoznunk kell velök." Ily értelemben mondjuk gúnyosan arról, ki kezeit összefonva tétlenül ül: „várja a jóakaratot.

Ebből következik, hogy az embernek iparkodni, magát összeszednie kell, ha azt akarja, hogy Isten segítsen rajta. „Isten csak a bátornak, szorgalmasnak, erősnek segít, s csak a munkát áldja meg.“ „Markunkat nekünk is ki kell nyitnunk adomány után.“ „Bort ád, de nem ám poharat hozzá“, stb. Számtalan idevágó, többé-kevésbé ismeretes szójárásaink vannak, melyeket idézni ép azért feleslegesnek tartunk.

A népnek ez életerős, egészséges önbizalma azonban épen nem történik a hit rovására. Isten, „az özvegyek és árvák atyja.“ „a tehetetleneket sem hagyja el.“ „Az, a ki a madaraknak enni ád s a ki ruhazza a mezők virágait, a szerencsétlenekről is gondoskodni fog nehéz perceikben.“ Gyarló vétkeiket megbocsátja, mert hisz „különb a mennyország is üresen marad.“ Hasonló észjárást árult el az egyszerű paraszt, ki, midőn egy okos fia halála felett sajnálkoznak, így vigasztalta magát: „Istennek sem kellene csak az ostobák!“

„Négy évi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával.“

IV.

Gombás, 1877. szept. hó.

A megelőzőt vagyonleírás alapján az átlag bevételi budget a következőleg alakul:

Kamatjövdelem, ha mind befoly	
a kamat	14.376 frt 10 kr.
Szelvény jövdelem	830 frt
Korcsma és malom bérek	15.099 frt
Jószág és szőlő jövdelem	15.000 frt
Erdő jövdelem	14.000 frt
Tégla és csarép gyár	1.000 frt
Tanügyi jövdelem	2400 frt
Kamarai járandóság	172 frt 55 kr.
Összeg:	61.877 frt 65 kr.

Ezzel szemben a rendsz. resített kiadások átlag budgete következő:

Tanügyi kiadások	45.500 frt.
Nyugdíjak:	525 frt.
Épületek, malmok, gátak jó karban helyezésére és fenntartására	1000 frt.
Utak	5000 frt.
Központi kezelés, (gazdagoudnok, pénztárnok, központi ispán, ellenőr) ügyészség, perek	7000 frt.
Előre nem látott kiadás	2000 frt.
Összeg:	64.025 frt.

Tehát közép termékek, az erdők fordánkénti használása, a létező fa és közép gabona meg bor árak mellett, ha minden kamat évenként befoly, ha a mostani rendsz. resített kiadások megmaradnak és míg a tanoda épületei, rendre mind, jó karba nem lesznek helyezve, átlag deficit lesz évenként 6,147 frt 35 kr., de miután látjuk, hogy közelebről 6,437 frt 43 kr. évi kamat befolyására számítani nem lehet, ideiglenes hiány 12,584 frt 78 kr.

Lássuk ezen átlag budgettől miben térnek el az 1875—76-ik évek tényleges eredményei.

TÁRCZA.

Autobiographiám.

(Törödéék.)

(Folytatás)

Az építést megkezdtük tehát, de a bekövetkezett 1817-dik, éhségről s éhhalálózásról gyászos emlékü évben folytatni nem lehetett. Hogy az iskola népességét együtt tartani s nyári szünideig a tanítást folytatni tudtuk, ezt azon buzgó és tehetős ebklézsi tagoknak köszönhetjük, kik mintegy kilenczvenen együtt, tiz deák ifjunak, ezek között az alsóbb osztályok tanítóinak, s ugyanannyi szegény tanuló szolgagyereknek kenyér és étellel tartását — melyben az előtt, s ma is a zilahi reform. egyház minden tagjai részt vettek — saját vállalkon hordozták. Történt csakugyan építés ezen év nyarán is. Az iskolai telek kiegészítésére két szalmás épületet és telket is kellett megvásárolni, most ezeket több szobákkal kitoldottuk, zsendely-fedél alá s kőkémények-

kel, az előbbi leány-oskolát is megigazítva, tizenegy szobát készítettünk, melyekbe már az oskolai új év kezdetén a rector szállását is áttehettük, s az egész oskolát előbbi szétszórt állásából összeszedhettük.

Az új oskolai épület falai is a következőt években lassanként emelkedtek, de a professori szállásnak is áttétele mar mulaszthatlan szükségnek mutatkozott. Aminthogy az új oskolától számítva harmadik telket nagy kerttel, de gyenge épülettel megvásároltuk, s ennek fedezésére a régiebb professori lak határozottatott. A kisorsolást gondolván jövedelmesebbnek, ezen módot követtük; azonban egyharmada alig kelvén el a sorsjegyeknek, kénytelenek valánk szabad kézből eladni. Így is nyertünk, mert a megvásárolt sorsjegyeket szinte minden vásárló, ezek között özv. b. Wesselényi Miklósné ötven jegyét, visszaajándékozta. A mostani professori lak építéséhez is hozzá kezdtünk 1821-ik év september elején, melyhez anyagot szolgáltatott az elbontott épületből kivett kő, és a mezőn már kiegészített tizezer téglá. A megelőzőt nyáron berándulván Kalotaszegre, jó embereinktől beszeréztem a fedél-zsendelyt és szükséges fenyő-szarufákat ajándékból, s ezeknek csak is a kihozatalát fizettük. Azon évre tehát volt már anyag elég; de készpénz

	Bevételek:			
	1875.	1876.		
Kamat bevétel volt	8.234 frt 43 kr.	8.453 frt 17 kr.		
Szelvény jövedelem	2.687 72	2.949 71 kr.		
Korcsma és malom haszonbérék	15.325 82 „	14.205 90 kr.		
Jószágok tiszta jö- vedelme	6.260 20	20.283 16 kr.		
Erdő tiszta jöve- delme	6.638 74	11.883 38 kr.		
Cserép-, téglagyár tiszta jövedelme	216 50	597 89 kr.		
Tan-díj	2.431 76	2.066 41 kr.		
Kamarai járandóság	172 „ 55 „	— — — —		
Összeg	42.967 78	60.439 62 kr.		

	Kiadások.			
	1875.	1876.		
Tanügy, kagyletek, papok	45.377 frt 7 kr.	45.391 frt 8 kr.		
Nyugdíjak	1.829 29	996 87 kr.		
Építés	7.390 38	12.413 24 kr.		
Adók	2.833 97	4.789 „ 46 kr.		
Központi kezelés, ügyészség, perek	8.594 48	9.599 36 kr.		
Rendkívüliek	4.093 „ 59	3.628 93 kr.		
Fizetett kamat	1.147 —	3.663 62 kr.		
Tőkésítés	698 „ — „	14.400 „ — kr.		
Összeg	71.463 78	94.882 56 kr.		

Tehát 1875-ben netto bevétel 42.967 frt 78 kr., netto kiadás 71.463 frt 78 kr. és hiány 29.496 frt 7 kr. volt. 1876-ban netto bevétel 60.439 frt 62 kr., netto kiadás 94.882 frt 56 kr. és hiány 34.442 frt 94 kr. volt.

csak hatvan forint, s ugyanazért, midőn az építés megkezdését indítványoztam, egy öreg megyei táblabíró, s igen érdemes consistor, az én bátorságomat *isten kísértésnek* nevezte. Kevés napok múlva ezen classicus műveltségű férfunál, az öreg *Kiss Lajosnál* személyes tisztelkedésemet tevén, a fennebbi kifejezését ismét megújította. Amikor is véletlen és váratlan egy tisztos öreg férfiú lépett be, s legott egymásra ismertek, mint egykori zilahi és kolozsvári tanuló társak s barátok. Ezen férfiú *Szabó Sámuel* volt, a ki II. József alatt mint ügyvéd ment által Bukovinába s ott később a büntető főtörvényszék elnöke lett, most pedig nyugalmazott állásában a Szilágyban s különösen Krasznán még élő atyjafiat és barátait akarta meglátogatni. A derék házigazda megismertetvén egymással, megemlíté a kedves vendégének, hogy testvér-öccsének fia épen mellettem tanul, s csak hamar az előbbi köztünk folyt beszéd tárgyára tért, s a már említett kifejezését is felhozta. A tisztelt vendég kihallgatván az én nézetemet, reményemet, s különösen az építés szükségességéről is meggyőződve; kivéve zsebéből tárczáját, s az építés folytathatására legott kétszáz forintot kezembe adott. Ezen örömteljes meglepetést könyve lábadozó szemekkel köszöntük meg a derék házi

Ezen két évi kamat, jószág, erdő és cserép-téglagyár jövedelménél mutatkozó bevéti hiányt, a már elébb leirt okok idézték elő. A szelvény jövedelem több'et, mint szintén a fizetett kamatok kiadása onnan erednek, hogy az urbéi papirok még nincsenek az adósságokkal együtt, melyeknek törlesztésére fordítandók, levonásba hozva, mint az átlag budgetben. A kiadásoknál az emelkedést a nyugdíjak és végkielégítések, halál esetek és nyugdíjazások, a peres ügyek, ügyészség és központi hivataloknál, a telekkönyvi kiigazítások, adós és vizsgálati perek felhalmozódása okozza. A kiadásoknál 1875-ben a tőkésítés 500 frtig cséplő-gép részvény szerzés, és 198 frtig birtok vétel által történt. A rendkívüliek között 1326 frt 41 kr. tagosítás és erdőrendezésre, tehát mindkettő tőkésítésre fordítatván, és az egyházkerületi bizottság leltározás] egyházkerületi vizsgáló bizottság, ez évi kiadása, összesen 1695 frtot tevén, és ezek is oly kiadást képezvén, melyek a rendes jövedelem által nem fedezhetők, az igazi hiány miként már jeleztük 1875-re 25.776 frt 66 krt tesz.

Az 1876-iki kiadásoknál: 1437 frt 30 kr. tagosítás, és erdő rendezésre lett elköltve, 5400 frttal adósság törlesztetett. 9000 frt jövedelemmel pincze-egyleti részvény vásároltatott. A feltűnően nagy építési költségből 4300 frt kiadást, elsodrott malom-gátak és már rég omladozó, csak tatarozás által fenntartott, összeroskadt malmok gyökeres újjáépítése okozott. Mindezek pedig határozott tőkésítést képezvén, 1876. hiánya ezen összegekkel apad és valóban csak miként szintén mondva volt 14.605 frt 64 krt tesz.

Fentebbiekből látjuk, hogy közép minőségű években, a rendszeresített jelenlegi kiadások mellett, a nagy-enyedi főtanoda pénzügyében, a közel multban és a közel jövőben 12.584 frt 74 kr. hiánynak legalább kellett lennie és leg-

gazdával együtt, ki emellett nekem sok ilyen előgtételt öhajtott. Befizetődött ezen őszön a *Baksai István* activ adósságainak is tisztába hozott hátralék kamátja, szinte hétszáz frt, s így a professori új lak még azon évben fedél alá is vétetett; egy év múlva pedig bele is költözhettem. Örömmel jegyzem itt meg, hogy a mindjárt következzet 1823-ban az erdélyi reform. generalis synodus — különösen a szilágy megyei egyház átvételére — Zilahon tartatván, főtit. püspök Bodola János, kedves emléktű professorom, a számára ajánlott három szállások közül az új professori lak első szobáit választotta, s tiz napi benne lakásával mintegy felszentelte.

Még volt egy telek a rajta levő faházzal, az új oskola s professori lak között, melyet a birtokosa mindedig eladui nem akart; most pedig, midőn már az építés két felöl folyt, s a beköltözött oskola larmája is kikerülhetlen volt, önként ajánlkozott, az ekklesiának egy más utcabani házával kicserélni. Így történt, hogy az oskolai új épület közepén hagyott kapuhely berakódott, s belőle a többinél keskenyebb szoba alakult. És már itt az építéssel egy darabig megállva, átmegyek az oskola szellemi életére.

alább fog lenni mindaddig, míg a kamat jövedelem rendezve nem lesz, és azután is, 6147 frt hiány fentmarad évről évre. Látjuk az 1875. és 1876-iki évek nagy eltéréseit az átlag budgettől, melyek a gondnokságtól legkevésbé sem függő okok következtében, a gondnokságtól összességben nem vonható kiadások mellett, minden hanyagság, gondatlanság és mulasztás nélkül, idézték elő a rendes hiány fokozódását.

A tárgy összefüggésének kedvéért azon óriás ferdítés helyreigazítására térek át, melyben a directorium és gondnokság vagyon kezelése alatt, a nagy-onyedi főtanodának 200.000 frt. tőke vagyona elfecsérlését állítja anonymus kálvinista.

Ezen hamis számai kihozatalának kedvéért következő cselekedésekhez nyúl:

1-ször is gazdag képzelő tehetségére mutató hadjárata elején, a „Szemle” 29-ik számában, azt mondja, hogy 1872-re átmenőleg, volt a főtanoda két pénztárának értékpapirokban, kötvelekekben, készpénzben és kamat hátralékban összesen 375,480 frtja. (A fent említett angolbanknál levő tőkét nem számítom, mert azt már maga is beösmerni kénytelen, a 35-ik számban, hogy ezen összeget a 29-ik számban kétszer hozta számításba). A 35-ik számban az ostor csattintásnál, hogy az észre vett tévedés után is süthessen ki valami nagyot, a tőke vagyon két kimutatása szembevetésénél. Már 1872. végéről czimezi a tanári időre vonatkozó 375,619 frt 27 krt. tevő kimutatást és ravaszul elhallgatja, hogy annak első tételében a 290,647 frt 76 krtban (mely tévesen igen csekélyre van téve) 35,646 frt 55 kr. restans kamat is bent foglaltatik. Az 1877-iki kimutatásban hibásan 261,375 frt tőkét tesz, és a kamat hátralékok felgyűlésének eme korszaka után, azokat nem

A zilahi iskola egy teljes gymnasiumnak tekinthető, melynek jól végzett tanítványai Debreczenben vagy Kolozsvárra a philosophiai osztályba vétettek fel. Ezen század közepe felé már ezen osztályt is végezhetők, s akármelyik fő-iskolában egyenesen törvényhallgatásra mehettek a végzett ifjak. A poetica classisból az ugynevezett deákok sorába léptek, s itt két év alatt végezték a fő-iskolákbeli logika vagy oratoria classist. Szintoly öltönnel különböztetődtek meg, mint másutt a deákok, s ezzel a templomban szolgálatot tettek az énekvezető mellett, s vele kísérték ki az elnyugodtatkat is éneklés mellett a temetőbe, és belőlők teltek ki az alsóbb osztályokban mind köz-, mind magántanítók.

Bolpésémmel a körülmények úgy kívánták, hogy a deákokon kívül még a poétákat is tanítsam, naponta hat órán, s még egy privát órát is tanítottam, s így hetenként összesen harmincznégy órát tanítottam. Ezenkívül kötelességem volt az alsóbb osztálybeli tanításra, s általában a fegyelmre felvigyázni, melyet a széljel szórt lakás még nehezebbé tett. Mennyire elfoglaltak az új építés gondjai, a sok kérő és köszönő levelek, képzelni könnyű, és pedig a súlyát nagyon is érzettem.

(Folytatása következik.)

levőknek tekintve, 68,784 frt 19 kr. értékben kihagyta őket a számitásból, természetesen, mert különben nem sült ki a kívánt nagy összeg.

2-szor az 1871-ik év végéig megy vissza a tőke és restans kamat vagyon feltüntetésével, s így a tanári kezelés legterhebb két évének deficitjét, és kárait is, a directorium és gondnokság nyakába akarja kenni.

3-szor 38,800 frt. adósságot is, (mely különben 7,600 frttal kevesebb) és azon 42,000 frt névértékű úrbéri papírt is beszámítja általuk elköltöttnek, mely elsőnek törlesztésére van szánva.

4-szer. A 3841 frtot tevő adórestantiát hamisan vette fel, és az 1877-iki deficitet 38,758 frtra, a praeminált legkedvezőtlenebb magasságba számítja, mely összegből különben a bizonyos (esetlegesen nevezett) 10,000 frt. teljesen újja építendő épületekre fordított volna, ha lett volna mivel építeni.

5-ször Az 5.700 forint értékű jószág vételt és tőkésítést képviselő építéseket 9,000 frt értékben gyanúsítólagnak számbavétel nélkül hagyja.

Végre pedig mindent nagyítani törekedve, az elköltött úrbéri papiroknak névértékét teszi számitásba, a nélkül, hogy ezt határozottan jelezné.

Láttuk ezen hamis összeállítás szemben, hogy állanak a tények.

Zeyk József.

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvár, oct. 28.

Jelen vannak főt. Nagy Péter elnök; Incze Mihály, dr. Kolozsvári S. Szász Béla, ig. tanácsosok; Deák József pt. Bodor A. titkár, Szabó Ádám, számvevő.

Az időközben elintézett ügyek bejelentése és tudomásul vétele után:

A nagy-onyedi főtanoda előjárósága jelentést tesz az angol bankbeli pénz kamatainak kivétele körül fölmerült nehézségekről s azon módokról, melyek mellett az angol bank a pénz kifizetésére kész, és pedig a legutóbb elhalt fölvevő biztos, b. e. gróf Mikó Imre végrendeleti végrehajtójától, vagy egyenes örökösitől kívánva nyugtatványt, mivel annak idején elmulasztotta a tanoda, egyenként kihalt 4 átvevő biztos helyettesítéséről gondoskodni, s most már egyetlen ily biztos sem él. A nagy-onyedi előjáróság utasítatik, hogy kérje föl a b. e. gróf lányát, gróf Mikó Annát, özv. br. Wesselényi Józsefnét, hogy a tőkének a tanoda részére és nevében való fölvetelét elvállalni sziveskedjék.

A bukaresti kántor-tanító Dályára megválasztatván, az egyház Teleki Mózes ploesti tanítót bizta meg ez állomásra s kéri a szabályszerűtlen, de szükség kényszerítette eljárás helybenhagyását. A helybenhagyás, tekintve a romániai különleges viszonyokat, megadatik.

A ploesti egyházban fölmerült zavarok, egyházkormányzati viszonyok megvizsgálására, eshetőleg gondnok vá-

lasztás megejtésére, bukaresti pap Gyárfás Lajos küldetik ki, költségei a missió alaphól megtérítettven.

Gróf Kún Kocsárd alapító beleegyezik, hogy a szászvárosi tanodai pénztárnoknak, alapítványa kezeléséért, az összes alapítványi jövedelmek kamataiból vonassék le bizonyos jutalom. A pénztárnok fölhivatik, hogy a csekély munkával járó kötelesség hazafiás elintézéséért sziveskedjék évi 50 frttal megelégedni.

A hadrév-gezei díjével némi módosítással helyben hagyatik, a gezei alapítók kívánására a hadrévi lelkész gezei beszolgáltatásáért 3 évre az egész alapítványi jövedelmet huzni fogja.

A szükeréki egyház vagyoni állásának föltüntetésére a dézsi esperes fölhivatik. (A desolált egyházak vagyoni ügyében hozandó határozat érdekében).

A szilágy-szolnoki esperes, fölhívásra, jelentést tesz a szilágy-főkereszturi vagyoni ügyben, kapcsolatban az ottan teendő templom-igazítási költségekkel, melyekre a bennlevő kárpótlási kamatok kiutalását kéri. A kisorsolási szaporulatnak az egyházat illető része az építésre destináltatván, ez idő szerint a multhatatlan javítások teendők meg, a nagyobb mérvű építés tavaszra halasztatván.

A mármaros-szigeti lyceum igazgatója 119 frt 10 krt. küld át, mint a Horváth Mária missió-alapítványa esedékes illetékét. Pénztárra tétetik.

A székely-udvarhelyi lelkészek ismételt fölhívásra is vonakodnak az ottani reál-tanodában járó hitsorsos gyermekek vallásoktatását végezni, s noha az ig. tanács már korábban kieszközölte a cultus miniszternél, hogy a reál-tanodai ref. növendékek a tanodában járhatnak vallásoktatásra, ezek vallás-oktatás mind ez ideig nem kezdődött meg. A tanoda előjárósága, hivatkozással a miniszteri engedélyre, határozottan útasítottatik az idevonatkozó közgyűlési határozat értelmében a növendékek vallás-oktatása iránt való gondoskodásra, az előjáróság joga és kötelessége levén a hatáskörében tett intézkedésének netalán ellenszegülő tanárokkal szemben a fegyelmi eljárást elsőfokulag megindíttatni.

A körösi egyházközség iskoláját, föntartani nem bírván, községivé kívánja változtatni, s az átbocsátandók ügyében korábban kért fölvilágosítását most megadván: az átbocsátási szerződés némi módosítással megerősítettetik, a Csoma-alapítvány kamatainak tőkésítése elrendeltetvén.

Ezen kívül ellátottat még néhány jelentéktlenebb ügydarab.

r. t.

L A P S Z E M L E.

A „Protestáns egyházi és iskolai lap“ az ág. ev. egyetemes egyház által a vallás- és közoktatásügyi törvényjavaslatok megvizsgálására kiküldött bizottságnak észrevételeit közli, a középiskolai oktatásról szóló törvényjavaslat tárgyában. Készséggel elismervén a törvényjavaslat által indokolt vezéreszmét általánosságban, a bizottsági jelentés az egyes

pontok részletes elemzésére tér át, melyekre vonatkozólag a következő megjegyzéseket teszi:

1. Kikel az 1-ső §. formularéja ellen, melynek értelmében történelmileg kifejtett jogalappal bíró protestáns intézeteink, autonom jogaikból folyó külön szempont mellőzésével, a törvényhatóságok, községek és egyesek által fenntartott iskolákkal egy rangra helyeztetnek, szemben például a közvetlen miniszteri vezetés alatt álló, s ennek alapján külön kategorizált catholicus tanintézetekkel.

2. A test- és ezzel összekötött katonai gyakorlatokról intézkedő 23-dik §., a tanórák mennyiségének meghatározását illetőleg oly intézkedésekbe csap át, melyeknek nem a törvényben, hanem a tantervben van helyök.

3. Kivánatos, hogy az 57-dik §-ban oly kategorice kinyilatkoztatott elv, hogy tudniillik a felekezetek külföldi államoktól s azok uralkodóitól segílyt sem nem kérhetnek, sem nem fogadhatnak el, oda módosítottassék, hogy az erre való engedély, tekintve az államtól semminemű iskolai segílyben nem részesülő, szegény egyházainkat, ő felsége beleegyezésétől tétessék függővé.

4. Méltó indignatioval fogadja a bizottság az 58-dik §-nak a 63-dik §. 18. és 19. §§-kal kibővített azon intézkedését, hogy a tanárképesítés joga a felekezetektől elvétesse, illetőleg a protestáns tanárvizsgáló bizottságok megsemmisíttessenek, s e helyett a képesítés a közoktatásügyi miniszter által kinevezett középtanodai tanárvizsgáló bizottság által hajtassék végre. A két álláspont egészséges közvetítésére czéloz a bizottság azon ellenjavaslata, hogy a képesítés ezentúl az illető felekezet részéről ugyan, de az állam közegeinek jelenlétében vitessék véghez.

5. A 61-dik §-nak, hivatkozással a 15. és 24-ik §§-ra, azonértelmű szabályozása a létszámot illetőleg, hogy egy-egy osztály tagjai a minister tudta és jóváhagyása nélkül 50-en felül ne szaporíttathassanak, mint ez magában is kitűnik, ép oly indokolatlan, mint egyszersmind hazai viszonyainkkal merőben ellenkező.

6. Szintugy a 62. §-ban foglalt rendelkezés az iskolai épületek, tanítási helyiségek s ezek felszerelésére vonatkozólag.

7. Óhajtott volna ugyancsak a 63-dik §. hatodik és hetedik kikezdésének, mint a mely a tanárok létszámának viszonyos mértékét határozza meg, de az 179°/₁ 26. törv. czikk 5. §-val ellenkezésben áll, kevésbbé föltétlen s kissé általánosabb formulázása.

8. A 67-ik §-sal szemben javasolja a bizottság, hogy a közoktatásügyi miniszter joga az államellenes tankönyvek betiltására, mely itt az „egyébként“ ártalmasnak talált tankönyvekre is kiterjesztetik, ez utóbbi kibővítés mellőzésével azon arányig szállíttassék le, mely már a népiskolai oktatásról szóló törvényben is helyes mérvadóul szolgál.

9. A 67. §. 5. pontja is az ellenőrzési és fennhatósági elvek aggasztó confusióját tartalmazza azon intézkedésben, hogy a protestáns tanintézetek vagyoni kezelése felett a kormány főfelügyeletet gyakoroljen. A mennyiben az elérendő czél itt csak a minister informatioja lehet, annyi-

ban e czélnak kellőleg megfelel e szakasz kihagyása mellett a 67 §. 4. pontja is, melynek értelmében a tanodai főhatóságok évenkénti értesítvények benyújtására köteleztetnek

10. A 68. §. a nyilvánossági jog megvonhatásáról s ezt megelőző megintésekről rendelkezvén, a 15., 24., 92., 63. §§-nál kifejtett okok miatt szintén kifogásoltatik.

11. A 69. §-ban foglalt intézkedés, a kormány által eshetőleg megindított vizsgálatra vonatkozólag helybenhagyatik, az autonomia elve által igényelt azon módosítással, hogy e vizsgálatban az illető felszekezeti hatóság is legalább képviselve legyen.

12. Sajnálva látja a bizottság, hogy e törvényjavaslatnak az érettségi vizsgálatokra vonatkozó intézkedéseiben is kiemelkedik azon tendentia, hogy az egyházi főhatóság előjogainak háttérbe szoritása mellett az állami gyámkodás jusson érvényre. Ezt bizonyítja azon új rendelkezés is, hogy az érettségi vizsgákon az elnöki tisztet ezután maga a kormány közege töltsse be. Ez intézkedés, mely elvileg is sérti az egyházi fennhatóságot, gyakorlatilag sem vezethet kívánt eredményre. Ennek alapján kéri a bizottság e pontnak elvetését is.

A „Religio“ legközelebbi számában, két megörökítésre méltó közlemény foglal helyet, melyeket, curiosum gyanánt szóról-szóra átveszünk.

Az egyik, mely egy 1870-ben Rómában megjelent Rituale instructioi-nak kivonatát képezi, következőleg hangzik: „Ezen okmányból kiderül:

1) Hogy a ki ily féle tárgyaknak, p. éremnek, olvasónak sat. megáldatását kérelmezte, köteles azt a megáldatás ténykedése után magánál hordani nyiltan, vagy elrejtve, más szóval: távollevő tárgyak hatálytalanok.

2) Ha a bucsu oly imához van kötve, mely viszont bizonyos ily devotionalis tárgygyal áll összefüggésben, akkor szükséges, hogy az imádkozó ima közben az illető tárgyat — p. olvasót, vagy a haldoklóknak engedélyezni szokott végbucsunál a keresztet — magánál tartsa, vagy tisztességes helyen őrizze azt, imáját *előtte* mondja el.

3) Festett s nyomtatott képek, vas-, czinn- vagy ólomból készült keresztetek, feszületek, szobrocskák vagy érmek nem áldathatók meg, valamint semmi oly tárgy sem, melynek anyaga papír, papír-maché, üveg vagy gypsz. Oka ennek, hogy ezen anyagok mind igen könnyen elronthatók, a vas és rozsdá által. a másik két fém pedig pubaságoknál fogva. *Megáldhatók* csak oly tárgyak, melyek bronz-, réz-, arany-, ezüst- vagy fából készültek.

4) Megáldott, illetőleg bucsuengedélyekkel kitüntetett tárgyak a hozzájuk kötött kegyelmi előny élvezetével csak azon egyén által használhatók, melynek számára megáldattak, vagy mely az illető tárgyat *eredeti birtokosától első kézből kapta, mielőtt az eredeti birtokos használta volna.*

Ezen kívül a bucsuengedély nem származtatható át, tetszés szerint, egyik személyről a másikra. — Ha valamely bucsu-kereszt vagy érem elvész vagy eltörik, vagy ha egy megáldott olvasónak egyes szemei elvesznek, nem lehet a régi tárgy helyébe újat pótolni, azon eredménnyel, hogy a bucsu-

engedély erre is menjen át; mert a megáldott tárgynak elvesztésével vagy bármilyen módon tönkremenetelével elenyészik a hozzá kötött áldás is, következményeivel együtt. Ugy szintén nem lehet a megáldott tárgyat *kikölcsondözni*; mert nem csak, hogy a kölcsön vevő az ahhoz kötött kegyelmet *nem* nyeri, de maga a tárgy is megáldott jellegét elveszti.

5) Ilyeténképen megáldott tárgy sem nem árulható, sem nem vehető; hanem, mint már fentebb mondták, csak egyszer ajándékozható el.

6) Oltárok, melyeken ily megáldott tárgy áll, ezáltal *nem* élvezik az „altare privilegiatum“ előnyeit, valamint oly papnak miséje sem, ki misézés közben ily tárgyat magánál tart.

A másik nem kevésbé érdekes, Kolumbus szentté avatása ügyében a római congregatiók által kibocsátott tagadó nyilatkozatot tartalmazza, melynek értelmében Amerika nagynak tartott fölfedezőjére a következő turpisságok sülnek ki:

1) „A keresztény erényeknek hősiesség gyakorlata nem bizonyítható be Columbuson; sőt 2) eltekintve Amerika fölfedezésének nagy tettétől, magán s nyilvános élete sok tekintetben feddésre méltó; 3) az egykoru krónikák mitsem beszélnek róla, mi a boldoggá avatásra méltónak tüntetné fel őt; 4) kortársai közti emléke sem volt olyan, mely vallási tekintetben kiváló egyéniségnek mutatná be őt; s 5) sehol s soha sem állott a szentség hírében. — Ezek után az ügynek három esztendőig kell nyugodnia, míg ismét szőnyegre hozható, s azt hisszük nem is fog többé hozatni, valamint kezdettől fogva mindég kételkedtünk benne, hogy az ilyenekben, kivált az újabb időkben nagyon termékeny francia excentricitásnak hasonló vállalatai, minők az „orleansi szűz“, XVI. Lajos, vagy Columbus boldoggá avatásának kérelmezése, döntő helyen sikerre vergődhetnek.

K Ü L F Ö L D.

Németország.

(A Hossbach-ügy.)

Lapunk olvasói tudják már a Hossbach-ügy előzményeit, a dolog azonban úgy látszik mindinkább bonyolodni kezd. A legújabb részletek ismét a következők: A fő-consistorium elő Hossbach megválasztása ellen egy tiltakozás nyújtott be, melynek aláírásai azonban kellő vizsgálat alá nem vétettek. Hossbach tehát azon megjegyzést kockáztatá, hogy az aláírások nem törvényszerűek, mivel köztük több származik ugyanegy kéztől, némelyek pedig épen gyerekektől erednek. Ily, is több efféle mystificationnak van kitéve Hossbach megválasztása. Minde kifogásoltatásnak elejét veendő, Hossbach, kinek pártja különben tulnyomó többségben van, kérdést intézett a St. Jacobi-i község egyházi képviselőtökhöz, hogy bírja-e még bizalmát. Igenlő válasz esetében pedig a fő-egyháztanácsshoz fog fölbebezeni.

Spanyolország.

(Az evangélisták műve.)

Az evangélisták törekvések Spanyolországban újabb időben igen nagy mérvet öltöttek. Az 1876-diki alkotmány ha nem is biztosítja a nyilvános cultus jogát a katholicuson kívül más vallás-felekezetnek; mindazonáltal teljes lelkiismereti szabadságot enged, s a protestánsok ellen több ízben nyilatkozott, de inkább politikai célzatu visszavonás, s az ennek következtében előállott surlódás még üdvös eredményeket vont maga után, a mennyiben fölhevítte a közfgyelmet a protestáns belviszonyokra is. Az evangélicus egyházak közül többen cserélték fel már világi jellegű gyüldéiket egyházasabb színezetű építményekkel. Madridban a Calatrava utcában a német missio egy házat vásárolt és alakított át templomnak és iskolának. Sevillában a protestánsok már előbb megszerezték két katholicus templomot, újabbán pedig egy harmadikat is vett az anglicán társaság, mely mult aprilban nyitattott meg, s 5—600 ember befogadására alkalmas. Anyagi kiszélesbülésekkel lépést tart szellemi gyarapodásuk is. Madrid, Sevilla, Barcellona s más városokban az egyháznak vasárnapi iskolái, keresztyén társaságai, segély-egyletei s könyvtárai is vannak. Itt-ott egy árvaház is lehet találni, mint például Madridban a Kalatrava utcában, hol 18 növendék nyer ellátást. 1876. octoberében egy kórház is megnyitattott.

Még több elismerést érdemel maguknak a hlvékek áldozatkésztsége, kik csekély feleslegökből is szívesen áldoznak az egyház javára. A Calatrava utcai egyházban minden hóban gyűjtés rendeztetik, részint az iskolák fenntartása, s a templomi költségek fedezése, részint pedig a szegények eltemetésének céljából. Oviedóban az egyház minden tagja kötelezi magát hetenként 25 centime fizetésére, s ehhez hasonló esetet többet is számlálhatnánk elő. A megtérők magok is térítői szerepet visznek, bibliákat osztogatnak, tanítanak stb. és pedig mindezt nem eredménytelenül.

Lapunk mult számai egyikében közöltük már a Spanyolországban megalakult községek számát és neveit; ezen kívül új községek vannak alakulóban: Algesirasban, a Gibraltar szoroson, Las Lineas, Porte-Sainte-Marie, Tarsis, Rio-Tinto, Crevillente, Alcoy, Hospitalet, Monistrol, Ignalada, s több más helységeken. Minde munkálatoknak nagy könnyebbségére szolgál a biblia szabad korlátozatlan terjeszthetése. A colporteurök mindenütt jól fogadtatnak s semmi veszélynek nincsenek kitéve. Van Madridban egy „honi és külföldi könyvkereskedés“ is, hol több egyháztörténelmi mű, bibliai tanulmány, catechismus, énekes könyv, különböző tankönyvek, képes almanach stb. adatott el. Ezekből a mult évben félmillió példány nyomtatott, melyből egy rész Délamerikában s Mexicóban kelt el.

Szóval mai nap a protestantismus Spanyolországban negyven egyházzal, ötven külföldi missionáriussal, husz bennszülött lelkésszel, tizenöt evangélistával, husz colporteurrel, s ötven tanító s tanítónővel rendelkezik. Az egész egyháznak neve „spanyol keresztyén egyház,“ synodussát

mult év octoberében tartotta Madridban, s községeinek szervezete presbyterián jellegű.

Hollandia.

(Ügyes szójáték melynek értelme sem rossz.)

A hollandi evangélisták társaság folyó év sopt, 12-én Harlemben tartott évi gyűlésén az orthodox Prádé, Luiki lelkész, következő szép szójátékot mondá a confessionalisták jellemzésére: „Elismerem, hogy a hitbéli *confessio*k gyakran válnak csupa *confectio*kká (divatöltöny), melyek a helyett hogy hitbéli *convictio*t eredményeznének, inkább vezetnek a hit *confiscatio*jára.“ A hollandi evangélisták társasága különben nem oly szűkkeblű, mint a Zürichi vagy Bási, s czélja a protestantismus támogatása a katholicus propagandával szemben, protestáns iratok terjesztése által.

IRODALMI SZEMLE.

Megjelent és beküldetett szerkesztőségünkhez: *Biblia-magyarázatok* a szószeiken s függelékül néhány egyházi beszéd. Irta Barakonyi Kristóf, ref. s.-lelkész. Miskolcz. Franke B. tulajdona 1878. Bár újabb időben épen nem mondhatjuk szegénynek theologia irodalmunkat, mely különösen az egyházi beszédek terén rövid idő alatt oly productivitást fojtett ki, mire, a productivitást tekintve, bármely nemzet irodalma is büszke lehetne; mindazonáltal e füzetet kettős örömmel fogadjuk, már csak azért is, mert egy oly irány előharcosának szegődött, mely irány, néhai Szikszai Gy. makói lelkész 1814-ben megjelent „Biblia szövétnöke“ című munkája óta, a szó szoros értelmében parlagon hagyatva lett. Azonban ettől eltekintve, e mű, magában véve is szerencsés kísérletnek nevezhető, e téren, s közzétévése által szerző, ki csokonyai lelkész, mindenesetre elismeréreméltó szolgálatot tett protestáns községeinknek. A magyarázatokhoz csatolt függelékben két alkalmi beszéd is helyet foglal, egy újévi, s egy a pápai iskolára való adakozásra lett felhívás alkalmából. Ára 1 frt 60 kr.

Biblia-történetek az ó- és új-testamentomból. Vezérkönyvül néptanítók számára, irta Pap Károly Kiadja a dunamelléki reform. egyházkerület, Ára 60 kr. A népiskolai vallás-oktatás fontos kérdésével közoktatásunk most is vajudik. Mikor, hogy és meddig? ezek azon kérdések, melyekre kielégítő feleletet adni még máig sem sikerült a paedagogusoknak. Bár nem értünk egyet Rousseauval, ki a vallásoktatást csak a gyermek tizenötödik esztendejében véli elkezdendőnek, de be kell vallanunk, hogy a fejletlen gyermek felfogáshíánya a vallás érzékfeletti, kimerithetlen fogalmaival szemben, magas erkölcsi elveknek időszerűtlen applicatioja a még ki nem tisztult öntudat s tapasztalatok által nem élesített képességekhez, mindmennyi problémák, hívják föl első sorban figyelmünket. A füzet különben Hillnek catechizáló módszere nyomán halad s már ennyiben is alkalmasnak mutatkozik népiskolai használatra. Nálunk ez

irányban tudunkkal első jelenség, s ez annál több okot szolgáltat arra nézve, hogy az illetők figyelmébe készséggel ajánljuk.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvárt, oct. 31.

— Lelkeszi karunknak megint egy tisztos alakja hullott ki, a különben is gyérülő sorokból. *Biró Sándor*, daroczi ref. lelkész, e ritka buzgalmu, független itéletű s nemes jellemű férfi, élete 63-ik évében elhivatott a legfőbb ítélőszék elő, hogy adjon számot sáfárságáról s hisszük, hogy az ítélet, melyet nyer, kedvező leend. Köszönettel vesszük, ha kartársai, barátai közül valaki nekrológot küld be róla.

— Házassági törvénykezésünk nemzetközi viszonyait érdeklő nevezetes egy eset fordult elő közelebb a bécsi főtörvényszék előtt, melyet pár sorban — a Neue Freie Presse" törvényszéki csarnoka nyomán — érdekesnek tartunk följegyezni. Trewani Antal, währingi üveges és neje Katharina közmegegyezéssel válópárt indították s a bécsi illető törvényszék a házasság felek külön vetését el is rendelte. A nő e törvényszéki végzés után megszerezte a magyar állam polgári jogot s a mi házassági törvénykezésünk útján magára nézve végérvényűvé tette az elválasztatást, szerencsésebb házasságkötésre is főlzabaddittatván, minnek következtében orvos tudor Morgenstern Joachimmal házasságra is lépett. Az első férj másodszor férjhez ment neje ellen azonban bünvádi jelentést tón a bécsi törvényszéknél, kétférfjségről vádolván volt nejét. Az ügyészség megtevéen előleges vizsgálatait, a bigámia vádját elejtette ugyan, de az osztrák büntető törvénykönyv 507. § második kikezdése alapján keresetet indított a nő ellen, mint a ki „idegen országba távozván, ott házassági szövetségre lépett, mely az osztrák törvények értelmében nem lett volna megköthető" s az illető § értelmében 3—6 hóig terjedő nehéz börtönnel büntetetik. Az első folyamodásu törvényszék elútasította az ügyészt keresetével, de ez a főtörvényszékhez apellált, mely okt. 27-dikén határozott a kérdésben. A főtörvényszék pedig helybenhagyá az első folyamodásu törvényszék ítéletét, abból az indokból, mivel a nő nem „idegen" országba, hanem — a magyar polgár-jogot megszerezvén — saját hazájába távozva kötötte a Magyarországon érvényes e házasságot s így nem tartozik az osztrák igazságszolgáltatás hatáskörébe.

— A kolozsmegyei tanító-testület folyó hó 31-dikén tartotta meg rendes közgyűlésének elsónapi szakaszát, a városház nagy termében, számos érdeklődés és tanügybarát jelenlétében. A himnusnak a képezdei dalkör által történt ünnepélyes elzengése után, az együletnek öt éven át buzgó elnöke, tr. Paal Ferencz magvas beszéddel nyitá meg az ülést. Utánna Czirják Albert id. titkár olvasá fel jelentését az egyület évi működéséről, melyből kitűnt, hogy

a működés, ha az idén zajtalanabb is, de tán még mélyebb hatásu volt a tanügyre nézve, mint a megelőző években. Tan. Kiss Sándor a „Család és Iskola" szerkesztője, e lap érdekében szólal fel, kérve a közgyűlést, hogy az ügyet, magáévé tegye, s a lapot sajátjának jelentse ki, vállalja magára egyszersmind az eshetőleges deficit garantirozását is. A kérdés eldöntése, élénk vita után, a gyűlés folytatására kitűzött, másnapra halasztatott. Miután még a kiküldendő bizottságok ügyében történt intézkedés, a gyűlést t. Felméri Lajos egyetemi tanár szép és eszmodus értekezése zárta be „A nevelés és az ember"-ről. Lelkesen megéljenzetett. A közgyűlés másnapi lefolyásáról lapunk közelebbi számában.

— A Tolnai Lajos-féle ügyben a következő értesítést vettük Maros-Vásárhelyről: Október 23-án tartott köztörvényszéki ülésen tárgyalták az ügyet. Rákosi Lajos, egyházmegyei főjegyző, volt a referens s az ügyet előadván, azt az indítványt tette, hogy Tolnai vonassék közkereset alá. Ezen indítvánnyal szemben Nagy Sámuel, gondnok, különvéleményt adott; ő a felmerült bizonyítékat és tényeket nem tartotta elegendőknek arra, hogy azoknak alapján egy papot közkereset alá lehessen vonni. A kérdés szavazás alá kerülvén, öt ellenében *nyolcz* szavazattal, a Nagy Sámuel indítványa szerint dönt el s ennek értelmében határozatilag kimondatott, hogy Tolnai nem vonandó közkereset alá, miután azonban többekkel illedelmetlenül s a lelkeszi hivattal össze nem férő sértő módon bánt (pl. Bodolával, Szöllőssivel stb.), kéressék meg a püspök, hogy Tolnait egy szelid és kiméletes főpásztori megintésben részeltesse.

A szerkesztő postája.

Horváth István, Bürkös. Holnap posta útvánnyal küldöm.

== Pályázat. ==

A kolozsvári ág. h. ev. elemi iskolánál a III. és IV. együttes fiu osztály tanítói állomása f. 1877/8 tanév végével üresedésbe jövén, reá pályázat hirdettetik. Tannyelv a uémet, de kivántatik a magyar nyelvben is teljes jártasság. Heti tanóra szám 27. Pályázhatik minden ág. h. ev. tankepesített tanító, és azok, kik az 1877/8 tanév végével leteszik a képesítő szigorlatot, ezek azonban a már végzett tanulmányaikról kiállított bizonyítványaik alapján. Az orgonálni is tudók előnyben részesülnek. Évi fizetés 600 frt és minden harmadik évben mintegy 50 frt jutalék. Teljesen felszerelt folyamodványok **1878. január 30-ig az ág. h. ev. egyház-tanács**hoz címezve, bérmentesen küldendők. A megválasztott egy próba-év után állomásoztatik véglegesen. Az 1877. okt. 14-dikén tartott egyh. tan. gyűlésből.

(1 - 3.)

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dedése, hová az előfizetési-
pénzek legcélszerűbben pos-
taltalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: (?) Az Uristen virágos kertje. II. — Négyévi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával. V. közlemény. Zeyk József. — Egy kérdés, mely megoldásra vár. A Szilágyságból egy ref. pap. — Figyelem kérés, egy szükséges dologra. F.-Bánya, Czelder Márton. — Az állandó igazgató-tanács nagy gyűléséből. — Vidéki élet: A sepsii egyházmegyéből. r. l. — Külföld: Anglia, Egyiptom, India. — Irodalmi szemle. — Tárca: Autobiographiám. (Török) Néh. dr. Salamon Józseftől. — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

Az Uristen virágos kertje.

II.

(?) Láttuk, hogy a szeszélyes néphumor miként vonja be játékába Istent magát is, a kebel legszentebb érzéseivel, az ész legmagasztosabb gondolataival együtt. Daczára a mondottaknak azonban nem kell hinnünk, hogy e tréfás enyelgésnek is határai ne volnának; sőt ellenkezőleg, a nép tudva és akarva fenntartja a válaszvonalat, mely az ártatlan kedélyeskedéseket a trivialitástól elválasztja, s az isteni lényeket a maga eszményi tisztaságában, sértetlenül őrizi meg szive templomában. Isten nem tűr semmi-nemű belcavalkozást a maga ügyeibe, s jósága s igazságossága mellett egyik nem kevésbbé jellemző vonása az uralkodói komolyság is. Büntetésében nem megtorolni, de megjavítani akar, s épen ez okból előtte nincs kivétel. „Koldus és fejdelem előtte egyenlő.“ „Asztalánál mindenki egy tából eszik.“ „Törvénynek, Istennek nincs barátja.“ Ime így nyilatkozik a nép jognézete Istenről alkotott fogalmában.

Az utolsó iteletről szóló régi egyházi dal „nil inultam remanebit“ szavai a nép szájában is visszhangra találnak. „Isten nem hagy rosszat büntetlen.“ „Sohasem marad adós, s az utolsó fillérig megfizet“ stb. Így hát Isten igazságossága magosan áll az emberé felett, nem csak, de sőt attól lényegesen

különbözik. Az emberi törvény üldözi a bűnöst, Istennek elég, ha csak „leveszi róla kezeit.“ Mert Istenből elszakadva lenni a legpokolibb kin. Ellenben a kit Isten meg akar áldani, megáldja azt „mindakét kezével,“ mondja a nép a maga stereotyp modorában. Mily magasztos vonása ez az isteni irgalomnak, hogy a bűnt csak negative bünteti, míg az az erényt a leghatártalanabb positivitással jutalmazza. Legszebb kifejezése ez ama magasabb világréndnek, azon idealis jognak, mely az emberi durvább viszonyok közt soha meg nem valósulhat.

Még enyhébb alakot nyer Istennek e büntető eljárása az által, hogy mindig jóakarattal van egybekötve. „A mit elvesz, azt kamattal adja vissza“ jöllehet adósaitól, az emberektől csak pontos számadást, nem pedig megtérítést, még kevésbbé kamatokat kíván. „Ha egyik kezével sujt, a másikkal fölemel,“ s készen tartja mindég a balzsamot, melylyel az általa ütött sebet begyógyítani szándékozik. Szóval Isten minden rosszat jóra fordít. Hasonló értelemben zengi koszos Tompánk:

„Legyen nagyobb erőd a fájdalomnál,
Hidd, hogy atyád, hogy száu, szeret, ki dorgál.“

Innen van az, hogy azok, kik Istent csak szigorú büntető oldaláról akarják felfogni, őt cseppet sem ismerik. De az ember egy hálátlan, elégedetlen teremtmény, kinek semmi sincs jól, ugya mint van. Mindent megváltoztatni, másképp rendezni akar. Pedig ha Isten mindent a mi belátásunkra hagyna, rosszul folynának dolgaink. Mert az ő igazságosságát nemcsak jósága enyhíti, de egyszersmind bölcsessége kalauzolja. „Isten megteszi a magáét, csak mi is tegyük meg a magunkét.“ Ő semmit a természetben nem teremtett czél nélkül. Mindennek meg van a maga rendeltetése és oka. Épen azért nincs áldás azon a munkán, melyet az emberek Isten akarata ellenére kezdenek el.

És milyen zajtalan, s mégis milyen célra vezető az ő működése. „Lassan, de biztosan jár el kegyelmében úgy, mint büntetésében.“ Mint kormányos vezeti a hajót. Mint ügyes vívó, nyugodtan fogja fel ellene minden csapását, míg az a fáradságtól kimerül s akkor kiüti kezéből a kardot.

Mindezek után lehet-e Isten lényege és működése elrejtve előlünk? Hisz őt mindenki szembe láthatja, ki csak szeméit felnyitni akarja. „Ki őt keresi mindenütt feltalálhatja.“ De a ki a *virágban* nem látja, az a *világban* sem fogja látni. Istent helyesen ismerni a legnagyobb tudomány, de a mely csak ő általa érhető el. Mert Istent megismerni csak maga Isten által lehet — e gondolat van kifejezve Göthe Faustjában is, a következő versszakban:

Wär' nicht das Auge sonnenhaft
Die Sonne könnt' es nicht erblicken,
Läg' nicht in uns des Gottes eigne Kraft
Wie könnt' uns Göttliches entzücken?

* * *

Ime egy kis bokréta az Uristen kertjéből kötött virágokból. Van ott még több is, szebb is, csak nem kell sajnálni érte lehajolni. A legszebbek, legillatosabbak közülök rejtve nyílnak, magányos erdők, viruló völgyek és napsugáros rétek ölében, s ha nem volnának hervadhatlanok, ha nem ragyogna szirmaikon az örök tavasz mosolya, talán az ember meg se

látná, vagy drván eltiporná e gyöngö bimbókat, melyeken Isten legközvetlenebb intuitiojának, az éj és nap egyesülésének hajnali harmatgyöngyei ragyognak.

„Négy évi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával.“

V.

Gombás, 1877. szept. hó.

A hamis összeállítással szemben pedig állanak a tények a következőképpen:

A directorium 1874. májusában át vett:	
Pontosan, pontatlanul kamatozó és elveszetteknek tekinthető magány kötlevelekben tőkét	295,002 frtot o. é. és 300 db. cs. kir. szimpla aranyat.
Erdélyi urbéri papirt névértékben	76,460 frtot p. p.
Adósságot	5,000 frtot o. é. és 674 db. cs. kir. szimpla aranyban.

Van ma 1877. oct. havában:
Három minőségű magány kötlevelekben levő tőke 274,561 frt o. é. *)

*) Általán a vagyon kimutatásban, tévesen lett az összes magány kötlevelekben levő tőke 251,924 forintnak felvéve, mert fennebbi szám a helyes, s miután a mutatkozó többlet, a pontatlan kamatozó tőkésre esik, azok kamatjövödelme 1358 frt 22 krral emelkedik, mi az átlag budgetnél is, a jelenben számításba nem vehető kamatjövödelmet ezen összeggel emeli.

TÁRCZA.

Autobiográphiám.

(Törödékek.)

(Folytatás.)

— — — — —
— — — — —
A kolozsvári theol. tanszékre beköszöntöttem szeptember 7-én 1830. Bevezetóm volt akkori algondnok mlts. Ugron István ur; elfogadóm pedig akkori rector és juris professor Tunyogi Cs. József barátom. A két éves tanfolyamból ezen évre következett egy kedves tantárgyam, az Egyháztörténelem, hetenként 4 reggeli órán, délután pedig ugyanannyi órán a pastoralis theologia. Ezekon kívül még négy órám volt, melyekből a két reggeli a szt. irás magyarázatára volt szánva, a két délutánin pedig, mint papi seminariumban, részint tanítványaimat, részint a már kinőtteket papi dolgozatban gyakoroltam. A másik évben dogmatica a reggeli órákon s moralis theologia egyik félév, és délutáni; a héber és hellon régiségek a másik félév ugyancsak dél-

utáni 4 óráin; azonban valamint reggel 2 órán folytattam a szt. irás magyarázatát, úgy a seminarium óráit is kitűzött czéljokra fordítottam.

Két év múlva a tanári elhivatás, többféle mellékes kötelességekkel nehezedett meg. A gymnasiumban tanvezetővé (Paedagogarcha), s a n. gr. Rhédei Ádám ő nméltósága nagyszerű pénzsegélye által megújított Typographia mellé felügyelőnek neveztettem ki. Ezekon kívül a nemes nő-egylet főlszólításának is, mellyel az általa alapított népiskola vezetésére választott, ellent nem állhattam. Az elsőt a szokott ideig, talán pár évig; de a más kettőt éppen tíz évig folytattam. Különösen sok gondot és dolgot is adott a népiskola, melybe kinyitattása után mindjárt, az ingyen tanítás mindkét nemből kétszázhat felülhaladó tanítványt, különböző tanulási fokozattal gyűjtött vala össze. Ezen számban kilenczven gyermek volt a két nemből, kik a betűket sem ismerték. Tanító egy volt, Mészáros József, különösen pedig a leánygyermekeknek, a nőimunkákban gyakorlásukra, a tanítónak nőtestvére. Tanszoba is egy volt, de két ajtóval s a közepén a leányokat a fluktól elválasztó rostélyzattal; úgy azonban, hogy a tanító a maga emelkedettebb helyen álló székéről s asztala mellől mind két helyre könnyen átléphetett, s őt mindkét nembeli tanítványok láthatták és tanítá-

Erdélyi urbéri papir névértékben	63,410 frt p. p.
Adósság 49.200 frt o. értékben (Ebből 2800 frt még ki nem fizetett jószág ára.) és 674 db. cs. kir. simpla arany.	
Tehát kevesbbedett a magány kötelevekben levő tőke	20,441 frttal o. é.
A névértékű urbéri papir apadott	13,050 frttal p. p.
Az adósság nőtt	44,200 frttal.
<i>Ezen felül elkelt:</i>	
A 6200 frt tőkéért kapott Gergelyfái erdő ára	10 frt.
A toroczkói telek ára	600 frt,
Vasuti kisajátítási pénz	7,060 frt 6 kr.
Beruházási marhákból bejött	3,236 frt.
Az 1875. és 76 években át nem vitt évi áthozatalok összege	6,807 frt 56 kr.
Adóhátralék van	3,841 frt.
1877-ik év hiánya valószínűleg 24 ezer forint lesz; de ennek fedezésére már 12.636 frt befolyt tőke a tőkéből leiratván, és kölcsön vett 7600 forint, az adósságoknál mint terüh gyarapodás szerepelvén; a számításba eddig még nem vett hiány fedezet	3,764 frt.
Tehát elköltött tőke értékek összege	99,949 frt o. é.
	kézpénz 13,050 frt p. p.
	névértékű urb. papir,
	300 db. cs. kir. szimpla arany.

sát könnyen halhatták, valamint a tanító mindkét szakaszt egyszerre szemmel tarthatta, kérdezette, s külön gyakorlatokat is vezethette. Önként született a felügyelőben is az a gondolat, hogy ezen iskolába, a mennyire a körülményekhez alkalmazható, a *Lancaster* kölcsönös tanmódszerét hozza be. A következő 1833-ik évben megindult Erdélyi Prédikátori tár I. füzetében mindjárt egy értekezést iktattam a kölcsönös tanmódszerről, népiskoláinkhoz alkalmazva, egy rajzolatot is csatoltam hozzá, melyben az iskola belső elrendezése, s a fali ábécze táblái fölötti tanulás volt ábrázolva. Ezen értekezés szinte azon évben a n. b. Wesselényi Miklós által egy fő-consistorialis gyűlés alkalmával aláírás útján gyűjtött összegből több ezer példányokba külön kinyomatva, minden egyházmegyék népiskola tanítói között szétosztatott. Az alapító nő-egylet öt hó múlva az első közvizsgálatot tartatta népiskolájával, a külvárosi templomban. Ezen alkalommal egy nyomtatott névsor kimutatta mindkét nemű tanítványok nevei után: minő tanulási fokozattal jöttek be, és most micsoda tárgyakból fognak vizsgálatni. A hallgatók figyelmét különösen magára vonta azon kilenczven gyermekek névsora, kik az iskolába beléptekkor az ábécét sem ismerték; most pedig 12 gyermek után az íródott, hogy azok könyvnélkül felelnek némely tantárgyak-

<i>Ezzel szemben:</i>	
Jószág vételre lett kiadva	4,228 frt o. é. kézpénz*)
	300 db. cs. kir. szimpla arany.
Pincze egyleti részvény lett véve	9000 o. é. frtra.
Cséplő-gép részvény lett véve	500 o. é. frtra.
Tőkésítésnek tekinthető építési költség 1874-től máig tett	9.000 forintot.
1874-ben átviteli többlet tett	2,490 frt 89 krt.
1874-ben rendkívül beruházásokra ment	2,000 forint.
1875 és 1876-ban tagosítás és erdő rendezésre költetett	2,747 frt 30 kr.
Egyházkerületi biztosság inventálása került 1874—1875-ben	1.127 frt 42 krba.
Egyházkerületi biztosság költött	1,828 frt 75 krt.
Egyházkerületi vizsgáló bizottság költött	2,211 frt 77 krt.
Tehát tőkésítések és rendes jövedelmekből nem fedezhető kiadások összege	35,134 frt o. é. kézpénzben és 300 db. cs. k. szimpla aranyban.

Tehát a 99,949 frt kézpénzt, 13,050 frt névértékű urbéri papirt és 300 db. szimpla cs. kir. aranyat tevő tőke elköltéssel szemben tőkésítés és rendes jövedelemből nem fedezhető kiadás történt, 35,134 frt o. é. és 300 db. cs. kir. szimpla arany. Tehát rendes kiadásokra nem 200,000

*) Miután 2800 forint jószág vételért levő tartozás, az adósságok közt, mint terüh gyarapodás fölvetetett, és a birtok a tanoda által birtokba van véve, tehát értéke mint tőkésítés is felveendő s ezen összegben benn foglaltatik.

ból, más negyven gyermekek után pedig azon megjegyzés állott, hogy ezek folyvást jól olvasnak, s táblára írnak is, a kisebb rész, különböző és hátráltató okok miatt kevesebb előhaladást tanusíthatván. A díszes hallgatóság közül n. fő-korm. tanácsos Katona Zsigmond ur, ez utól említett osztályra nézve megkérdezzvén engemet; a teljesebb meggyőződés szererezhetésre legjobbnak tartottam mind a könyvnélkül felelőket, mind a jól olvasókat eleibe vezetnetni és ott megvizsgálni. Nem is maradtak el a megdicsérő szavak, melyekből jutott a tanítónak s a tan-módszernek is. Engemet pedig megnyugtat most is, ha ide feljegyezhetem, hogy a nemes nő-egylet kebeléből választott bizottmánynak t. cz. tagjai, hetenként egymást felváltva meglátogatván az iskolát, különösen a leány gyermekeknek nemcsak tanulásokra, de még játékokra is figyelmet fordítottak, s a jótanulókat olykor pénzzel is ajándékozták s így az egészet is folytonosan ösztönözték.

Másik mellék-foglalkozásom ezen idő alatt volt a typographia megújítása és munkálódása mellett; és már itt belőlem kellett kitelni nemcsak inspectornak, hanem igen sokszor translator-, corrector-, sőt még auctornak is. Ekkor született ugyanis bennem azon gondolat, hogy egy papi folyóirat kiadása szükség lenne, s literatúránkban érezhető

frt, hanem 64,815 frt o. é. és 13.500 frt p. p. névértékű urbéri papirban költ el máig, mi nagyításra nem szorult, mert magában is elég szomorú tény. Igaz, hogy ezen kedvezőtlen pénzügyi kimutatáson enyhít még, az 1874-, 75- és 76-ik évekről maradt biztosított kamathát-rálék, mi 22,419 frtot tesz. És azon körülmény, hogy a főtanodának, a hatévi tanári kezelés alatt teljesen elhanyagolt tanügyi felszerelésnek kiegészítésére több ezer forint fordított. Így az egyházkerületi biztosság és gondnokság idejében lett a természettani tanterem és, az eszközök kivételével, ahhoz tartozó szertár, a vegytani tanterem, az állat-, növény- és ásvány-muzeumok részint felszerelve, részint kiegészítve, a rajzterem véglegesen felszerelve és az osztályok tantermei célszerűbben bérrendezve. Anonimus hatalmas Lügenwackariájából ennyi a való.

Ezen szomorú valót azonban egyfelől indokolja a felmutatott átlag budget; másfelől lehetővé teszik, az első év gazdasági vajadásai és a reá következő évek rendkívül kedvezőtlen gazdasági esélyei.

A gazda-gondnoki költség-előirányzatok állítólagos ki nem elégitő voltáról és a gazda gondnok ur által, a gondnokságtól függetlenül, végrehajtott jószág eladás és kölcsönvételekre vonatkozó téves állításra kell némi magyarázatot adnom. A nagy-enyedi főtanoda költség-előirányzatának bevételi része, jelenben éppen nem, és még a birtokok bérbe adása után sem lehet egyéb átlag budgetnél, mert némileg állandó tétele, csak a haszonbérek. Kamatbéfolyás, jószág és szőlő jövedelem, erdő jövedelem, téglá és cserép gyár bevétel, és meg a tandíj is, nagy változásoknak vannak kitéve. A kamatok befolyásának, a termények mennyiségének és minőségének, az áraknak, az eladási esélyeknek, végre a tanulók mennyiségének, folyto-

hiányt pótolna. Így kezdetem meg az *Erdélyi Prédicátor tárnak* kiadását. Ezen időre esett a Bod Péter törvényes munkáinak (Sinopsis juris connubialis és Praxis fori ecclesiastici) Benkő László által történt lefordításban, kinyomtatása. A házassági törvényrajzban az atyafiság tábláját kiegészítettem a sógorság rajzával, s egy cikket csatoltam hozzá ezen kérdésekre: Kik házasodhatnak az atyafisági és sógorsági összeköttetésben, és kik nem házasodhatnak? s azt hiszem, hogy ezáltal nem kicsiny könnyebbséget szereztem a házasulandóknak szintugy, mint az ilyen tárgyakban tanácsadó, vagy éppen ítélő egyházi hivatalnokoknak. Kiegészítésül hozzá ragasztottam magyar fordításban a *Josephina matrimonialis constitutiót* is. Már 1833-ban a *Széken* tartott generalis synodustól megnyervén egy Megújítandó Énekeskönyv kiadására az engedélyt, az ugyanakkor itt helybe kinevezett bizottsággal együtt munkálódva, s az egybeszedett ének-gyűjtemények a gener. Synodus által is megvizsgáltatva és megállítva, a typographiának is becsületére válólag, nyerte egyházunk a megújított Énekeskönyvet. A melodiák kiválasztása s megigazitott leköltázása zeneértők, sőt művészek által történt, öntáblába öntését pedig Prágában a *Hase* testvérek öntődéje végezte, s éppen azért, mivel táblákba vannak öntve, akár hányszor ismételt kiadá-

nos változása következtében. Ugy, hogy csak a nagyenyedi főtanoda ügyeivel teljesen ösmeretlen követelhet oly bevételi előirányzatot, mely a tényleges eredményeknek megközelítőleg megfelelő legyen.

Jószág eladás a directorium és gondnokság idejében kettő történt. Mindkettő jegyzőkönyvre vett határozat általi megbízás után lett végrehajtva. A kölcsön vételek némely részéről, miként magam is meggyőződtem, nincs a jegyzőkönyvekben említés. De ez is nem gazdagodnok ur, hanem a jegyző könyvek hibája. Mert gondnoksági megbeszélés vagy határozat nélkül, a gondnokok hátá megett, egy kölcsön sem lett felvéve. Előismerem azonban, hogy hiba a jegyzőkönyvek e részbeni hiányossága. Az ezen tárgyakra vonatkozó gondnoksági kérdezősködések, melyeket anonimus felemlit, igen jól emlékszem reája, csak beszélgetések voltak és jegyzőkönyvre nem is vétettek. A gergelyfői erdő eladásra vonatkozólag, a határozat kelte után, annak végrehajtása felől intéztetett kérdés a gazdagodnok urhoz és adatott rája azon felelet, hogy fizettek is és az árnak egy része, már el is van költve.

A kolozsvári pincze-egyletnek 1876-ban eladott mintegy 9000 veder bor, miért adatott el 19000 egyneűny száz forint olcsó áron és miért oly feltétel alatt, hogy 9000 forint pincze egyleti részvény, rögtön teljesen befizetessék, magyarázatát következőkben leli. A főtanoda borát, többféle tett kísérletek után is, eladni nem lehetett. A hordók és pinczék mind elváltak foglalva. A professori kezelés alatt nyeresőgre vett 1870—71-beli roszt borok, a főtanoda hosszas bortartásra alkalmatlan pinczéiben, romlással fenyegettek, s e mellett a nyomott pénzügyi helyzet következtében, a bor árak emelkedésére nem volt kilátás. Ezen körülményekkel szemben a gondnokság a

sokban, a kótázat hibátlanul maradt. Meg kell említenem azt is, hogy a typographia megújítására, bizonyos szerződés mellett Barra Gábor választalott vala, ki maga képzett lithographus volt s ugyanazért az első intézettel a *kő-nyomdat* is hasznosan egybekötötte; később pedig — de közbejött halála miatt rövid időre — a már egyesített intézet munkásságát, az általa felállított könyvkereskedéssel együtt maga kezelte, sazóta is folyvást, a haszonnal működő *nyomdat* könyvkereskedők tartják haszonbérbe. Így a tanoda részéről kinevezett felvigyázat, szinte minden gond nélkül, csak czimzetessé vált.

Mondanom kellene már valamit a paedagogárcsai elvi hatásról is, mely rajtam azután többször megújított. Amit eszközölni s némileg javítani törekedtem, mindazt rövidbe is foglalhatom. Mind a köz-, mind kivált a magán-tanítókat volt okom arra figyelmeztetni, hogy a mit tanítaniok kell, abban előre magok legyenek jártasok, s nem annyira tanultatni, mint értelmesen és kedveltetőleg tanítani törekedjenek. Fenyték-tartásom közbul állott a régi plagopy gyakorlat és a mostani, nagyon felhigitott s inkább a csendesebb véralkatu német tanulóknak való szabályok között.

(Vége következik.)

nagy hiányt és a kölcsönök magas kamatlábját is tekintetbe véve, miután a kiadások fedezésére pénzre volt szüksége, elhatározá a lehető árért is eladatni a borokat. Az egyedüli vevő, a kolozsvári pincze-egylet pedig, hosszas ide-oda alkudozások után, csak fenntebbi árban, és azon feltétellel vette meg a borokat, hogy a vételárból 9000 forintot pincze-egyleti részvénnel fizethessen ki.

Zeyk József.

Egy kérdés, mely megoldást vár.

Szilágyság, 1877. nov. hó.

Elismerést, sőt dicséretet érdemlő rendszabály egyházmegyénkben az: hogy egy lelkész társunk súlyos betegségének ideje alatt — vagy kimulása után — ha özvegy, vagy árvák maradnak, félévig a hivatalos szolgálatbeli hiány fedezése végett az egyházmegyei előljáróság útján gondoskodva van arról, miszerint a kebelbeli lelkészek beszolgalása a lehetőségig érezhetetlené tegye a hiányt.

De ha megtörténnék — miután „ab esse ad posse valet conclusio“ — hogy egy lelkész, „moralis“ bűn, vagy bár gyanuja miatt éveken át tartatik vizsgálati fogságban, hogy ez idő alatt is kötelezve, sőt kényszerítve legyenek a lelkészek három négy ízben, esőben, hóban, s sokszor alig járható útrakon — s saját hibája miatt távol levő lelkész helyett, annak ürességben levő egyházában szolgálni, ha szintén bizonyos díjjért is... ezt sem egyházi törvényeink szelleméből, sem az oly nyomatékosan emlegettetni szokott „fraternitás“ eszméjéből leszármaztatni nem tudom.

Hiszen: ha a nem rég mult időben — a pusztán „politikai“ vétségek miatt sem engedtetett meg egy lelkésznek volt egyházában a hivatal viselés — ha szintén elítélve nem volt is... mily okon követelhetni azt, hogy egy „moralis“ bűnért, vagy csak terhelő gyanujáért oly hosszas vizsgálati fogságban levő egyén sorsa iránt akkora érdeklődést tanúsítson egy egyházmegye, hogy hiányát az ártatlan, sokszor vagyont, s egészséget kockáztató lelkészekkel pótolta éveken át??

Az ártatlanság hebizonyítására, humanus, de mégis elég szigorú hazai törvényeink szerint talán nem szükségeltetnek évek? S az ezekre terjedő vizsgálati fogság, vagy az úgy nagyszerűleg komplikált voltának, vagy a „bűnösség“ súlyosan terhelő gyanuja létezésének nyilvános bizonyossága; s bár melyik esetben, az egyházmegye lelkészeit kényszeríteni a beszolgalásra, véleményem szerint, tulhajtása a „fraternitás“ fogalmának, mértékét meghaladó kibővítése a fentebb említett dicséretes rendszabálynak.

Azt mondhatni ugyan, hogy a vizsgálati fogság még nem constatálása a bűnösségnek; következőleg ez idő alatt is, azon testület részvételére, melynek tagja, számítani joga van legalább családját illetőleg.

Tökéletesen igaz; s e sorok czélja nem is a lelkészi testületben létező philanthropicus érzet elfojtása, melyet önkéntesen nyilvánítani a legbűnösebb tagja irányában is már hivatásánál fogva hajlandó... csak a hivatalos kényszerítés ellen van némi mondandóm.

Ugyanis, nem lehetetlen, hogy egy egyházmegyében annyi lelkészi üresedés van egy időben, hová beszolgalni kell, miszerint még egy ily kellemetlen eset bekövetkezése folytán az egyes lelkészek tulterhelhetnek; s csaknem minden 2—3 hóban előkerül a beszolgalási sor. S bárha a felsőbb helyről tett félfizetés letartóztatása következtében, az egyes megjelenésekért bizonyos — úbólagosan nyerendő — díj van is határozva; de csupán oda van téve, hogy a kimaradó ugyanannyi mennyiségű büntetésben elmarasztaltatik... És lehet eset reá, hogy a fogattal nem bíró lelkész — hány van pedig ilyen? — vagy gyalog kénytelen oda sétálni — két, három napot vesztvén el — vagy a megszabott díjt többszörösön feljül muló költséggel felelhet csak meg kirendeltetésének... .

Mi lenne a kiségitő eszköz, mellyel az ily, hála Istennek ritka esetben, a lelkészek tulterheltetése nélkül, az ártatlan egyházak szenvedésein könnyíteni lehessen? E kérdés az, melyre az avatottak figyelmét felhívni, véleményöknök e lap hasábjain való közlésre egész bizadalommal felkérni bátorokodik.

Egy ref. pap.

Figyelem kérés, egy szükséges dologra!

F.-Bánya, 1877. nov. hó.

A magyar protestans egyháznak önfenntartása s a nyilvánosság terén is két évtized óta annyiszor hangoztatott, de még életet nem nyerhetett evangéliumi hit és szeretetbeli kötelességei közé tartoznék egy evangéliumi térítő társulat létesítése, a hitnek a szeretet cselekedeteiben az eddigieknél nagyobb bizonyossága.

Ha példát magunkból nem merithetünk, azért másokhoz kell fordulnunk. Míg a külföldi protestans egyházak vagy felekezetek legkissebbje is nem csak hitsorsosaira való tekintetből, de az evangélium tovább terjesztése szent czéljából, közelre és távolra kiható társulati intézkedések által emelik a lelkek boldogításának mennyei érdekét, addig ez nekünk is a gondviselés által mintegy előnkbe tűzött feladatunk, először a hazánk külön részein szétszórtnak nagy, kis csoportokban élő bánáti, slavoniai, erdélyi stb. hit- és vérrokonokért, továbbá, a moldova-oláh-törökországban levő, közelebbi időkben a közrészvét és érdekeltségből kifelejtett s kizárólag a maguk szegényeivel is jóformán nem bíró erdélyi testvérekre hagyott hitrokonokért, kikért egykor annyit tettünk, áldoztunk, kik közt oly fontos térítő helyeket irto-gattunk, építettünk. És aztán, ha Isten segít, s e téren több-több kegyelmére méltóztat, tovább menve, a közel jövőben, evangéliumi buzgalmunk s szeretetünk figyelmét ki kellene terjesztenünk a török birodalombeli, csak névleg keresztyén, nagy lelki setétségben lévő bulgárookra; ki a törökökre is, kik közt az angol, amerikai s helvét testvérek már évek óta próbálják a munkát, de kevésre mehettek, mert azokból a kiknek hirdették az evangéliomot külön egyházat nem alakíthattak, s ekként az ily nemű munkálódásból, egy jó rész, a mennyei gondviselés által, a magyar evangélium egyház feladatául tartatott fenn.

Távol minden hivatalos szervezettől, az e felől való testvéries értekezésre, f. hó 15-én a conventi ülés utáni órákban, a mint majd megállapítandjuk, főlkérem az össze-ülendő convent tagjai közül azon tisztelt barátaimat, kik egy *egyetemes magyar evangéliumi térítő társulat* létesítése, s a mennyei szeretet munkájának ekként való gyakorlása iránt mély érdekeltséggel viseltetnek. Főlkérem továbbá a nemes conventi tag testvéreket, az evangéliumi hit terjesztés egyetemes ügyének lelkes barátait, ez érdekében, ha tehetik, vagy személyesen megjelenni, vagy ide vonatkozó nézetöket, s illetőleg testvéri csatlakozásúkat Farkas József budapesti hit tanár tisztelt barátunkhoz küldeni kegyeskedjenek.

Én azt hiszem, hogy az evangélium terjesztésének s a szeretet munkájának biztosítására czélzó törekvésünket, a magyar evangéliumi egyház lelkes tagjainak buzgalma s az úr kegyelme megszentelendi.

Czelder Márton.

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvár, nov. 4.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök; b. Bánffy Albert, Zeyk Károly, főgondnok; Lészai Ferencz, Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla ig. tanácsosok; Szabó Ádám számvevő, Deák József pénztárnok, Bodor Antal titkár.

Az időközben elnökileg ellátott ügyek bejelentetvén, tudomásul vétetnek, köztük: a székely földvári egyháznak kölcsön adott összeg után járó kincstári illetéket az ig. tanács kifizetvén, a: egyház fölhivatik ez előleg visszatérítésére.

Horváth István maros-vásárhelyi kincstári ösztöndijas, mint kitűnő és egészen vagyontalan tanuló részére az ösztöndíj a kolozsvári egyetemre történt átköltözése utánra is kieszközöltetni határoztatik.

Az s.-m.-berkeszi egyház építkezési adósságai törlesztésére elköltött iskolája vagyonából 42 frtot, melyet azonban egy 170 frt értékű belső telke jövedelmével restitult; e telek most eladatván, kéri annak engedélyeztetését, hogy e 170 frt is adósság törlesztésére fordíttassék, az egyház késznek nyilatkozván, hogy a 170 frt 8 % -os kamatját díj levelileg biztosítja a tanítónak. A kérelem, az egyház szükséges anyagi viszonyaira való tekintetből, kivételesen megadatik, utasítatván az egyház, hogy a 8 % -os kamatok, mint iskolai jövedelem vezetessenek számadásba.

Az edinbourgi pan-presbyterianus gyűlésre kiutazott magyar képviselők úti költségeiből egyházkerületünket illető rész (a püspökök miskolczi összejövetele alkalmával tett számitás szerint $\frac{5}{26}$) 88 frtban utalványoztatik s a tisztánzuli superintendensnek megküldetik.

A választói egyh. egy még a mult évben eladásra engedélyezett fekvője, a megállapított kikiáltási árnál 60 frttal felebb; 260 frtért adatván el, az adás-vevési szerződés meg-

erősítettik, a tőke, az egyház szükségei fedezésére, takarékpénztárilag kezeltetvén.

A csekefalvi lelkész a gagyi közs. iskolában vallást tanítván, e beszolgálásáért díjazást kér; utasítatik, hogy annak idején folyamodjék az államsegélyből való részeltetés iránt. Az esperes fölhivatik, hogy tegyen jelentést, mi történt a gagyi tanítói fizetés-alappal, mert az 1872. évi névkönyv szerint Albu Dénes Gagyon, mint id. tanító működött s így fizetésének is kellett lenni, míg az esperesi jelentés szerint Gagyon „soba sem volt hitfelekezeti iskola és tanító sem.”

Szolnok-Dobokamegye közigazgatási bizottsága azt kívánja, hogy a megye területén történő tanító-változások felől, a változás indokainak felsorolásával s a választott tanító tanképesítési bizonyítványának közlésével a járási szolgabírák útján tétessék neki mindannyiszor 14 nap alatt jelentés. Az illető esperesek utasítatnak, hogy a tanító változások tényéről annak megjelölésével tegyenek esetről esetre 14 nap alatt egyenesen a közigazgatási bizottságnak jelentést, hogy a megválasztott tanképesített egyén-e vagy sem? Erről a nevezett közig. bizottság is értesítetik.

Az egyházkerületi képviselő választásokra nézve:

a) a nagy-sajói egyházmegye szabályszerű fölterjesztése alapján igazoltatnak: *Koos Ferencz*, tanítók képviselőjéül: *dr. Vályi Gábor*.

b) a nagy-szebeni esperes fölküldvén a mult alkalommal fölrendelt összes választási okmányokat, ezekből kitűnt, hogy mind az. esperes választást elrendelő körlevelében csak hiányos utasításokat adott, mind az egyes egyházak választási jegyzőkönyvei a törvény követelményének meg nem felelők valának; az esperes még azon feljül egymaga bontogatta föl a részben meg sem jelölt választó leveleket. Az esperes, eljárása rosszalása mellett, utasítatik, hogy az egyes egyházakból az annak idején megejtett választásokról tétessen ismételt s a törvény követelményeinek megfelelő jelentéseket s az így beérkező pecsétes leveleket törvény szerint fölbontván aztán az illetékes *testület*, az összeszámitás szerint kitűzendő választási eredményt jelentse be törvényszerűleg ide.

c) az udvarhelyi egyházmegyei választások tárgyalása a főt. püspök úr által beszerzendő némely adatok fölrkerzéig, elhalasztatik.

d) a görgényi tractus szabályszerű fölterjesztésére igazoltatnak: *b. Kemény György, ifj. gr. Bethlen János, Gyárfás Benedek, Bod Sándor*; a tanítók képviselőjéül: *Ercse M.*

e) a kolozsvári egyházmegye fölterjesztésére igazoltatnak: *Szabó Károly, dr. Jenei Viktor*, tanítók képviselőjéül: *Benedek József*.

f) a maros-vásárhelyi egyházközség fölterjesztésére igazoltatnak: *Bodola János, Vass Tamás*.

g) a szilágy-szolnoki egyházmegye fölhívásra jelenti, hogy mind a 10 képviselőjét megválasztás s a multkori fölterjesztésből tévedésből maradt egynek neve ki. E szerint a

a szabályszerű fölterjesztésre igazoltatnak: *Kis Albert, Szatmári D. Dulka E. Surányi Gy. Kiss Elek, Lukács I. Fábán D. Nagy L. Mezei A. Kiss L.* a tanítók képviselőjéül pedig *Kerekes József*.

h) az enyedi tractus esperestje fölhívásra jelentését beküldi ugyan a b. Kemény István főgondnok beadványára tett megjegyzéseivel együtt, de több fölrendelt okmányt nem küldvén föl, útasittatik, hogy ezeket is küldje föl.

i) a sepsii egyházmegye, jegyzőkönyvi kivonattal tudatja, hogy okt. 29-dikén tartott gyűlésében hozott határozata szerint „most a régi 4-es beosztás szerint nem kíván választani“, hanem az ig. tanács útján „tisztellettelen“ folyamodást terjeszt a közgyűlés elé, hogy ez határozzon e tárgyban. — Az esperes comitivájában fölfejt, hogy a 945. számú rendelet végrehajtását elrendelő leiratot csak okt. 17-dikén vette, a midőn már megtartatott az okt. 15-diki egyh. megyei tanács, melyen már össze is számítottak azok a szavazatok, melyek beküldését az egyh. megye korábbi (illetéktelen) határozatával Nagy Sándor igazoltatása előtti lemondása következtében rendelte el. Különböztetve azt állítja az esperes, hogy az egyházmegye nem „renitentia“, -ból vonakodik az ig. tanács ismételt rendeletét teljesíteni s a 4-es választást is megejtetni, hanem a „népet“ akarta megkímélni a kortesfogások hánykodásaitól.

Az ig. tanács az egyházmegye azon törvénytelen határozatát, melylyel az ig. tanács ismételt rendeletét „nem kívánja végrehajtani“, megsemmisíti; a 4-es választás megajtását ismételve elrendeli, figyelmeztetvén az esperest, hogy mint elnök szavazásra sem bocsáthatja azt a kérdést, ha végrehajtandó-e az ig. tanács rendelete, vagy sem? Az egyházmegyének fennmarad a közgyűléshez való fölfolyamodás, de ez nem gátolhatja meg az ig. tanács rendeletének végrehajtását.

A maros-vásárhelyi tanoda pénztárnokának eddigi percentuált fizetését határozott összegre kívánván változtatni az előjáróság többsége 1000, kisebbsége 800 forintban akarja a fix fizetést megállapítani, a pénztárnok pedig 1000 forintban és 3 évi restáns kamatok utáni 7 százalékban. Az ig. tanács a fix fizetést legfőleg 800 forintban engedélyezi, mit ha a pénztárnok el nem fogadna, az előjáróságnak fennmarad a jelenlegi percentuatio fönntartása.

A tisztántuli egyházkerület közgyűlésének sérelmes fölterjesztései a kormány tulkapásai ellenében, melyek pártolás végett ide is megküldettek, áttétetnek a közgyűlésre.

Az államsegélyből történő 5% megszüntetése iránti kérvényre a cultus miniszter még nem felelvén, ez értelemben a képviselő házhoz is kérvény intéztetik.

A nagy-enyedi főtanoda ez évi költségvetésére némi fölvilágosítások Zeyk K. főgondnok részéről áttétetnek az 5-ös bizottsághoz. (E szerint a költségvetés módosulást szenvedt részint leszállítás útján 3,590 frttal, részint több bevétel útján 10,534 frttal, összesen 14,124 frttal. A jelentésből kitűnik az is, hogy haszonbérlet is ajánlottak a jószágok bérbevétele iránt, 15,500 frttal.)

A szilágy-somlyói egyház kérése, hogy rectori jövedelmét adósság-törlesztésére fordíthassa, kiegészítés végett visszatétetik az espereshez, — úgy szintén a valkói egyház papi állomása megszüntetése és levitai állomás felállítására iránti kérvénye is.

Az egyházi gondnokok út-munka kötelezettsége alól való fölmentése iránt Szolnok-Doboka és Sz.-Udvarhelymegye közönségéhez kérvény intéztetik.

A maros-vásárhelyi egyháznak korábban megajánlott 2000 frtnyi kölcsön kiutaltatik.

A szászvárosi egyház második papi állomásának intercalaris jövedelmei l. oskolája átalakítására kiutaltatnak.

A n.-esküllői egyháznak megengedtetik, hogy egy taksás telkén levő épületet 400 frton megváltson.

András Ferencz toroczko-szentgyörgyi tanító kérelmére felkéretik az enyedi főtanoda gondnoksága, hogy nevezett tanítónak díjvélelileg biztosított 15 veder bor évi járandóságát, vagy természetben, vagy pénzzel megváltva, kiszolgáltassa; a tanító azon kérelme, mely szerint hajdani regiusi illetőke is kiszolgáltassék, nem teljesíthető.

A kereszturi egyház erdő vásári szerződése (17 hold 1300 frtért) megerősítetik.

A viczei pap díjlevele, némi módosítással, megerősítetik.

Ezekon kívül ellátatott számos folyó, továbbá több fölvilágosítás megadását elrendelő ügydarab.

r. t.

VIDÉKI ÉLETT.

A Sepsii*) egyházmegyéből.

1877. nov. 5.

Igaz! úgy van t. szerkesztő úr! hogy nálunk — Sepsii egyházmegyénkben — mostanában oly sűrűn járnak a gyűlések, mint a havis. A hasonlatot tovább is üzhethetném, fűzhetném, a mennyiben jelzett gyűléseket is a hangjukról lehet megismerni. A t. szerkesztő ur, fölteszem, hogy csak tudomást szerez, habár utólagosan is arról, a mi a mlgs állandó igazgató tanács ülésében előfordul. Ott pedig mostanában gyakran tárgyalatik *Sepsii ref. egyházmegyénk képviselőválasztási Ügye.* (Azért irtam nagy betűvel, mert úgy látszik, nagy ügygyé akarja fölfuvarni ezt is az igazgató tanács ellen bizonyos oldalról ápoltt oppositio szelleme!) És már e tárgyban járják oly sűrűn a rendkívüli közgyűlések. Ilyen gyűlés volt szept. 17-én, a mikor a megajtott 5-ös csoportu e. ker. képviselőválasztások eredménye vétetett számba. És ekkor lépett a t. közgyűlés, mlgs fő-

*) Már-már elfogadottá kezd válni a „Sepsii“, „Sepsi“ helyett. Pedig ha tudjuk a szó eredetét, megmaradhatnánk a megszokott Sepsivel. Jött ezen szó ebből „Sebus.“ (Lásd Benkő transilv. terra Sebus.) Ebből Sebusi, ebből Sepsii. Kell-e tehát még egy „i“-t tenni? Szerintem nem! Hisz ha mégis tenni kedve van valakinek — ám tegye; hanem akkor az orbai(i)ak is, meg a kézd(i)ek is jogosan megkívánhatják, hogy ők is megtiszteltessenek egy-egy betűvel.

gondnoka vezénylete alatt, a passiva rezisztencia terére, szembe az igazgató tanácssal. Több félénk — akarom mondani higgadt — tagok figyelmeztetése, kérése, sőt egy indokolt „ellen vélemény“ daczára elfogadtatott a mlgs főgondnok ur azon határozati javaslata, hogy az áll. igazg. tanács 945 sz. a. szeptemberi rendelete, mint fölösleges, ne foganosítottassék. Ekkor történt az is, hogy miután Nagy Sándor, hidvégi lelkesz két kerületben választatott meg, lemondásra szólítottatott fel. Hijába mondotta felszólított, hogy előbb a választás eredménye bejelentendő az igazg. tanácshoz, s csak azután lehet szó lemondásról, és újabb választás elrendeléséről: a t. oppositio addig kényszergette különb meg különb orációk és érvelésekkel, míg végre kénytelen volt egyik választó kerületről lemondani. Haj rá! Rögton elrendeltetett az újabb választás, daczára a lemondó azon *határozott kérésének*, hogy addig ne rendeltessék el, a míg az igazg. tanácshoz fel nem terjesztetik lemondása stb. stb.

Hogy mi történt erre ott fennt okt. 7-én, tetszik tudni t. szerkesztő urnak. Hisz becses lapja 41. száma 449-ik oldalán meg van írva. Hogy mi történt itt? azt meg én tudhatom, és szívesen szolgálhatok vele.

A szept. 17-ki gyűlésben tehát el volt rendelve — nem mondom, hogy nem auctore pressore, mert rögtön kitalálják, hogy ki vagyok — hogy Nagy Sándor egyik kerületében új választás legyen, s az egyházak okt. 15-ig adják be szavazataikat. Megtörtént! kivéve Hidvéget és Ilyefalvát, a kik nem szavaztak, olvasva az áll. igazg. tanács szept. 7-ki határozatát, mely szerint a lemondás nincsen jóba véve, s helyébe *az új választás be van tiltva*. A többi egyházak azonban választottak (nem lévén közölve velők a rendelet) s szavazattöbbséggel megválasztották t. Révai Lajos urat, és az okt. 15-én tartott e. megyei tanács ez eredményt nagy örömmel tudomásul is vette.

Mindezek után következett az okt. 29-ki rendkívüli közgyűlés, az államsegélyért beadott folyamodványok megvizsgálása végett. Természetesen ezen gyűlésben is előbb a a felsőbb rendeletek olvastattak fel, s azok között azon igazg. tanácsi rendelet, mely az okt. 7-én (945. sz. a.) kelt rendelet foganosítását ujjalag s *határozottan elrendeli*. Lón nagy csendesség! Mely közben fel áll — akarom mondani — szólani kezd m. Székely Gergely főgondnok ur, s tiszteletre ragadó resignatioval a rendelet teljesítését ajánlotta: utánna a két algondnok: Ujvári F. és Sylvester D., Fülöp Géza, Révai, a főjegyző s a director hasonlólag ajánlották a rendelet teljesítését; ajánlották némi módosítással Gáspár Albert és Albu Endre aai. De hijába! hasztalan! Miután az ügyes elnök fél gyűlés szokott lenni, az esperes ur oly stratégiával tudta, minden felszólalás daczára, tenni fel a kérdéseket, hogy a többség továbbra is megmaradt s passiva resistentia terén, félretéve az igazg. tanács okt. 7-én hozott rendeletét és sérelmi fölliratot határozva ama rendelet ellen a jövő évi e. kerületi közgyűléshez.

És már most itt állunk! Hogy mit fog erre szólni a

a mlgs igazg. tanács: gondolom olvasni fogom t. szerkesztő ur becses lapjából nem sokára. Addig is Isten velünk!
r. l.*)

K Ü L F Ö L D.

Anglia.

(Biblia-revisio.)

Az „Angol biblia revisioja“ czimű mű, mely már hét év óta van munkában, befejezéséhez közelg. Legalább az újtestamentom első revisioja egészen, s a második is nagyrészt, kész van már. A társaság tagjai, a nyári szünidő után, a napokban ültek újra össze Westminsterben. Elnök volt a gloucesteri püspök; részt vettek az ülésében a St. Andrews-i püspök, a Rochesteri dékán, Lie főlékán, dr. Angus, dr. Brown, dr. Hort, Humphry, Kennedy, Moulton tanár, Palmer tanár, dr. Scrivener, dr. Vancesmith és dr. Vaghan.

A cselekedetek könyvének második revisioja befejeztetett s a gyűlés novemberben ül újra össze.

(Egérzségügyi statistica.)

Dr Richardson az „Élet és egészség“-ről irt művében állítja, hogy az angol társadalmat alkotó 22,712,000 lélek között legegészségesebb osztály a hivatalnok; ezután pedig sorban következnek: a földmivelői, szolgálai, kereskedői és iparos osztályok. Ettől eltekintve azonban legnagyobb halálozásnak az öt éven aluli gyermekek vannak kitéve

(Miss Mary Carpenter emléke.)

Bristolban, írja a „Daily News“, egy bizottság ül össze a bristoli decán elnöklete alatt, a nem rég elhunyt Miss Mary Carpenternek egy méltó emlék tervezéséről gondoskodni. Semmi bizonyos nem határozatott ugyan, de egyhangulag kilátásba helyeztetett egy a boldogult által szándékolt, munkás fiuk és leányoknak szentelt menhely alapítása. E czélból lehető gyorsan meeting hivatik össze.

Egyiptom.

(A rabszolga-kereskedés.)

Az egyiptemi rabszolga-kereskedésre vonatkozólag a tartományi kormányzat és a khedive közt egy új egyezmény

*) Ugocsa non coronat és Sepsi, ugy látszik, tetszik magának a törvényes többség rendeleteinek ignorálásában. Az ig. tanács többsége, nézetünk szerint, tullepitt hatáskörén, midőn az 5-ös választást megengedte s a legkevesebb a mit e tulkapásának helyrehozására tehetett, a 4-es választás szintén megejtésének elrendelése volt, hogy a közgyűlés aztán dönthessen és Sepsi nehogy ugy járjon, mint járt annak idejében Kézdi, a midőn a törvény meg nem tartása nyomán 2 évig képviseletlen maradt. Am, ha Sepsi a maga részére mesterkedéssel ugyanezt a sorot akarja kioroszakolni: könnyen elérheti, — de az ig. tanács s még inkább a közgyűlés tudni fogja modját ejteni, hogyan lehet a fennálló törvényeknek érvényt szerezni. Egy esperes taktikája sokat bírhat, de a törvény megsemmisítésére talán mégis igen gyöngé.

Szerk.

jött létre, mely szerint a néger és abyssinai rabszolgákkal való kereskedés, a merre csak a kbedive hatásköre terjed, eltiltva van. Egy függelék azonban kijelenti, hogy az Alexandria és Assorán közötti territoriumon hét évig, Sudán és a többi Egyiptomi provinciákra nézve pedig tizenkét évig, e rendelet érvényen kívül helyeztetik. Moralis és oeconomicalis okok kívánják tudniillik e restrictiot, mely a fokozatos felszabadításnak ad előnyt a rögtöni emancipatio fölött. Angol egyházlapok azonban más szempontból veszik a dolgot s indignatioval fogadják e váratlan fordulatot. „Ha soha sem is vettük volna fel az ügyet, írja a „*Christian Life*“, tekintve Egyiptomhozi viszonyunkat, non-interferentiánk, hallgatolagos beleegyezéssé minősülhetett volna. De mint-hogy közbeléptünk, egyszersmind ideiglenes helyesléssel fogadjuk ez embervásárt, mi több, e perczoen tényleg legalisaljuk azt stb.“

India.

(Hindu imádságok.)

A Brahma-Somaj pártnak Calcuttában megjelenő „Indiai tükör“ című organuma, egyik közelebbi számában két kis hindu imádságot hoz, melyeket curiositás kedvéért, lehető hű fordításban ml is átveszünk s ezennel közlünk.

Az első így hangzik:

Uram, a te szolgál a tények (matter-of-fact) emberre óhajt lenni, s teljesen ki akar emelkedni az álmok és ábrándok köréből. Megvallom, atyám, igen szeretem veled társalogni, s elvonulva áhítatoskodni. Ohajtok veled lenni, veled beszélgetni, te rád nézni, s a te társaságodban örven-dezni; de mindez valóság kell hogy legyen, nem akarom hiu képzelgésekkel, révedezésekkel csalni meg magam ily szent dologokban. Gyűlölöm az álmokat, s nem szeretem a rajongó látományokat, bármily égieknek tűnjenek is fel azok. Oh te nagy Valóság, segíts meglátnalak, úgy a mint vagy, hogy az igazság állandó fényénél mindörökké a tények embere lehessenek a szellemi világban.

A másik pedig:

Ma egyedül találtalak téged oh Isten, és azért örven-dezek én. Gyakran járultam eléd fivéreimmal s nővéreimmal s velök együtt tettem le hódolatomat eléd, s gyönyörködtem az egyesült imádat áldásaiban. Mindazonáltal különös élvezet és kiváltság, magányban lenni teveled s leleplezni azon titkokat, melyeket a szív nem beszélhet ki, csak a legfőbb ur előtt fejthet fel, benső szentélyében; olvasd el lelkemnek e titkolt nyilatkozatait, oh Istenem, s felelj reájok szent és édes suttogásban.

IRODALMI SZEMLE.

Katholicus egyháztörténelem a szentlélek eljöveteletől korunkig. Középtanodák használatára. Az egyházmegyei hatóság jóváhagyásával. Irta: *Répassy János* Eger. 1873.

Azt mondják haladunk! Igaz is, nem is. Az emberiség egy része annyira ragaszkodik a múlthoz, hogy semmi-

kép nem tud menekülni tőle. Ragaszkodik hozzá még akkor is, ha az a felvilágosodással, a történeti igazsággal homlok-egyenest ellenkezik. Ez a szellem vonul végig a fentemli-tett műven. A helyett, hogy a szeretet tündöklését látnók a szeretet vallásának elterjedésében; az ó testamentomi, haragos, bosszuálló Isten működését látjuk benne. A helyett, hogy a történeti igazság szerint, a kath. egyház tagjaiban is meglátnók az emberi gyarlóságokat, látjuk azt, hogy ők mindent szépen, helyesen és jól tettek, úgy a keresztyén-ség keletkezésekor, mint a középkor sötét századaiban és a vallásujítás korában. Ily felfogásból érrhetjük meg, hogy miért tartja a szerző az egyháztörténelmet „valamennyi történettárgy közt legbecsesebb“-nek.

A közművelődés érdeke parancsolja, hogy felszóljunk oly könyv ellen, mely a serdülő gyermekek lelkébe képtelen-ségek elhívését, és azon borzasztó közönyt ünti, a mely megindulás nélkül nézi az elhamvadó városokat, vérben für-dő embereket, százezrek pusztulását. De a protestánsokra nézve is szükséges ismerni ez irányt, a mely a XVI-dik szá-zadhoz illő hangon pisztolja mind a vallási, mind a szelle-mi fölvilágosodást. Ismerniök kell azért, hogy tájékozzák magukat gyermekeik nevelése iránt, a kikre úgy látszik a katholicismus elleni küzdelem vár.

Egy pár idézet eléggé jellemezni fogja e tankönyv szellemét. Mahomed csak „vak rajongó“ (33, 1.), működése csak ámitás. — Az *inquisitio* felállítása által a pápa „egy épen oly böcs, mint szükséges rendszabályhoz nyult“. (45 l.) „Az egyház e fontos ügyben (az eretnekek bevádolásá-ban) a legnagyobb elővigyázattal és anyai gondoskodással járt el“. (45. l.) „Egyébiránt bizonyos, hogy a spanyol auto-da-féknál sokkal nagyobb kegyetlenséget követtek el a prótestans üldözések a katholicusok ellen, pl. Angolország-ban, Erzsébet alatt.“ (45. l.)

De leginkább kitör az ultramontán szellem a refor-mátio tárgyalásában. Répási úr szerint Luther „egy hivat-lan tolakodó.“ „Hasonló szörnyeteg volt a Franciaország-ból kikergetett *Kálvin János*“ (50. l.) „Kálvin követői hyena-kegyetlenséggel ásták föl a sirokat, sőt a holtak csont-jait is széthányták csak azért, hogy tanítsák pokoli gyűlö-letüket a kath. egyház ellen.“ Később „boszorkány égetés-sel mulatták magukat.“ (50. l.) Luther egyik „*cimbordá-ja*“ Melanchton vala.

Alba hercegről csak annyit mond, hogy II. Fülöp az eretnekség elnyomása végett nevezé ki Németalföld parancs-nokává. De miután ezt legyőzte Orániai Vilmos: „Az orá-niai herceg főemberei mindch papot kihallgatás nélkül le-mészároltattak.“ (54. l.) — Ha csak ennyit tudunk Albá-ról, nagyon megütközünk, midőn azt olvassuk valahol, hogy V. Pius pápa szentelt kardot küldött Albának, az ő kedves fiána. Vajjon mivel érdemesítette magát erre? Vajjon az előadó tanár fel fogja-e világosítani tanítványait e szent ajándék méltó okairól? Én azt hiszem, hogy fel.

Azt hinné az ember, hogy ennyivel megelégszik a szerző; de csalódik, mert már az 57 ik lapon így szól: Épen azon időben, midőn a reformátio dulszai gyalázták

meg az emberiséget, midőn mindenféle romok, üszkők és vérpatakok jelölék a hitujítók nyomait — tetszett az úrnak a kath. egyházat azon kegyelemben részesíteni.“ stb.

De mit is várhatnánk egyebet, ha az író Xaveri Ferencz működéséről azt írja, hogy „tiz év alatt (1542--1552) Ázsia déli részein 52 királyságot és nemzetet térített a ker. hitre.“ S ha nem akarnók elhinni, olvassuk csak a következőket, majd elhisszük: „Isten különös kegyelemmel támogatá működését, csodatevő hatalmat kölcsönözvén neki, melylyel viharokat csillapított le, betegeket gyógyított, holtakat támasztott, folyékonyan beszélt oly nyelveket, melyeket sohasem tanult, sőt mikor többféle nemzetiségű sokaságnak szónokolt, mindenki saját nyelvén hallá őt beszélni.“ (58. l.) Meghalt Ferencz atya 1552-ben, de: „Tete mei 200 év múlva is épek voltak s csodálatos illat ömlött el rajtuk.“

A reformáció által keletkezett felekezetek „mindannyian a legnagyobb örültségeket tanították.“ — A francia forradalom minden iszonyatossága a reformációból származott. Kant, Fichte, Hegel stb. abban keresett szomorú dicsőséget, hogy az erkölcstelenség és hitetlenség maszlagát az olvasó tömeg, fejébe és szívébe lopá. — Schveiczban egyenesen a pokolból veszik az útasítás és ösztönzést a katholicusok üldözésére. — Hazánkban megszűnván a kath. vallás „államvallás lenni“ „az államvallás vallástalanság lett.“ (82. l.) — Igen hosszúra nyúlna, ha minden megrovás alá eshető kifejezést idéznénk. Elégedjünk meg végül azon történeti igazság idézése által, melyet szerzőnk fedezett föl, és a mely szerint nagy Konstantint a pápa iránti hódolat arra bírta, hogy császári lakhelyét Byzanca tévé át.“ (20. l.)

Ime az egri egyházmegye jóváhagyásával minő vallásos hit, minő történeti igazságérzet fog elterjedni a kolozsvári tanítónő képezdében, melynek 15, 16, 17 éves növendékei kézikönyvül használják.

Dr. Török István.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvárt, nov. 9.

— Közgyűlésünk népiskolai bizottságát az elnök, Gáspár János tanfelügyelő és egyházkerületi képviselő úr, e hó 11-dikére hívta össze Kolozsvárra. A cultus miniszter ugyanis az általa kiadott népiskolai tantervet egyházkerületünknek is megküldvén, az áll. ig. tanács fölhívta a népiskolai bizottságot, hogy javaslatait mielőbb készítse el, hogy így a tanterv és útasítás, bár ideiglenesen, mielőbb kiadható legyen, addig is, míg a jövő évi közgyűlés végérvényűleg határozhat. A népiskolai bizottság elnöke e fölszólítás következtében hívta meg a tagokat a nov. 11-diki gyűlésre, az előmunkálatok, illetőleg javaslatok kidolgozására pedig Jancsó Lajos és Parádi Kálmán tanárokat s bizottsági tagokat kérte föl s amaz a tanterv, emez az útasítás-javaslatlattal már el is készült. A bizottság munkálkodásáról, annak idejében, értesítendjük t. olvasóinkat.

— A kolozsmegyei tan-testület közgyűléséről, ki-egészítésül a mult számunkban közlöttekhez, följegyezzük a következőket. Az első nap délutánjan Parádi Kálmán, ref. tanár tartott, kiváló szakértelemről tanuskodó, előadást a polgári iskola helyiségében: „Módszertani kulcs a rovarok tanításához“ czim alatt. Második nap, a közgyűlés kezdete előtt Várady Károly s Turcsányi Gyula urak tartottak próba előadásokat, amaz a polgári, emez a luth. iskolában, mindketten sikerrel. A 10 óraker megkezdődött közgyűlés első tárgyát, Indali Péter korelnöksége alatt, a választások következő eredményének bejelentése képezte: Elnök; Váradi Károly; alelnök: Benedek József; titkár: Paal Fereucz; jegyzők: Nyárádi Lajás és Pataki Ferencz; pénztárnok: Popper Ferencz; tanszertárnok: Benedek Áron; könyvtárnok: Dézsi László. A választmány tagjai lettek: Szász Domokos, Jancsó Lajos, Parádi Kálmán, Gazsi József, Czirják Albert, mint alapító tagok; továbbá, Kiss Sándor, Boér Gergely, Spengel Ede, Turcsányi Gyula, Szöllösi István, Deák József, Fazekas József, Gunesch Károly, Szentgyörgyi Lajos, Rieger Imre, Sárdi József, Indali Péter, Kozma József és Tarcsafalvi Albert. Az új elnök, az iránta s tisztársai iránt nyilatkozott bizalmat megköszönvén, székét elfoglalta s első sorban a „Család és Iskola“ ügyét bocsátotta tárgyalás alá. Élénk vita után a közgyűlés, e tárgyban, a következő megállapodásra jutott: e szaklapot, a testület, mint sajtóját, továbbra is fenntartja s deficitjét garantirozza. Szerkesztőről a választmány gondoskodik, valamint arról is, hogy a munkatársak némi tiszteletdíjban részesüljenek. A tagok a lapnak egy évi fönnállását előfizetéseikkel biztosítják, a mire a jelenvoltak aláírással is kötelezték magokat. A vidéki tagoktól az előfizetéseket, félévenként, a fiok-körök elnökei szedik be. Következett a kiküldött bizottságok jelentése. Ezek közül megemlítjük, hogy a közpénztár évi bevétele volt 143 frt 81 kr; kiadása 108 frt 85 kr; maradék 34 frt 96 kr., hátralék 62 frt. A tanszertálat bevétele volt: 149 frt 47 kr., kiadás semmi. A lap bevétele 814 frt 63 kr; kiadása 714 frt 14 kr.; maradék: 100 frt 49 kr.; remélhető bevétel: 273 frt. A mindvégig népes közgyűlés, az elnököt illetve oszlott szét.

— A megye közigazgatása legyen figyelemmel a nép vallás-erkölcsi életmozgására. E czim alatt a „Kélet“ nov. 8-iki száma, Demeter Sámuel tollából, figyelemre méltó cikket közöl. Tévesnek jelzi azon felfogást, mely szerint a nép vallás-erkölcsi élete feletti örködés gondja kizárólag a lelkészek s tanítók tiszte volna; ezeknek jótékony hatása inkább csak az iskolák népére terjed ki, s ezen túl a papoké legfőlebb azokra, kik templomba járnak. Nézete szerint a népben a rendszeretet, a munkásság, mértékletes-ség, tisztaság, engedelmesség, hálaszeretet, részvét, a közjó iránti hajlam, a műveltség pártolása sat. felett örködni, a lelkészek s tanítók mellett a közigazgatási tisztségviselők feladata s példákkal igazolja, hogy azok ezt elmulasztják, pedig, ha a közigazgatás ez ügyet szerető figyelmére méltatná, a vallás-erkölcsi élet követelményeit a nép lelkébe át-

ültetni törekednék, ha az alispán, szolgabírák s községi előljárok a tapasztalt mulasztások tárgyában intézkednének, a nép élete egészen más irányt venne. Mindenesetre szép és igaz gondolat, de az uralkodó burokratikus rendszer mellett aligha valósítható!

— A vallás- és közoktatásügyi miniszterhez áll. ig. tanácsunk 1877—1142. sz. a. ismételt ízben fölterjesztést intézett, kérve, hogy az úgy is csekély államségélyből ne vonassék le 5%. E fölterjesztésben, többek közt, az is ki van mutatva, hogy a mi erdélyi ref. egyházkerületünk mily igazságtalan arányban részesül az államségélyben. Ugyanis míg az 50,000 lelket számláló unitárius egyházkerület kap 5000 frtot, a 150,000 lelket számláló lutheranusok (a magyar állam hű fia!) kapnak 16,000 frtot, addig a mi egyházkerületünk 329,000-nyi népe kap 14,000 frtot! E szerint a mi átlag amazoknál 10,000 lélekre jut 1000 frt, nálunk 23,000-re esik ennyi. Tán jobb volna nekünk is, a szász atyafiak példájára, a magyar állam ellen harcot indítani, akkor inkább megjutalmaznának.

— Szász Gerő esperes a fia, az áll. ig. tanácstól 1877—1140. sz. a. a következő leiratot vette: T. t. Szász Gerő úr, kolozsvári egyházm. esperes úrnak, helyt. T. Szász Domokos, egyhm. jegyző, mint az „Erdélyi prot. Közlöny“ szerkesztője által f. évi oct. 5-ről tett felterjesztésre, ig. tanácsunk, felterjesztővel közlés végett, értesíti Tiszteletedet, hogy egyházkerületünk mind politikai, mind egyházmegyei beosztását s egyházközségeink osztályozását feltüntető térkép közrebocsátásáért méltányoló elismerését nyilváníttja. Kolozsvárt 1877. oct. 24. Nagy Péter, püspök. Bodor Antal, titkár.

— Marosvásárhelyről azt a helyreigazítást vesszük, hogy Tolnai Lajos ügyében az egyházmegyei köztörvényszék nem azt mondta ki, hogy „szelíden“ hanem azt hogy „komolyan“ megintendő; az illető kanon kifejezése szerint: „severe corripitur“. Részünkről a köztörvényszék ez ítéletét anyival is inkább indokoltnak s helyesnek tartjuk, mert — törvényeink értelmében — azon kérdés felett döntení, hogy elrendeltessék é a fiskalis actio valamely lelkész ellen, vagy sem? nem is köztörvényszékek, hanem a püspök hatáskörébe tartozó. A köztörvényszékek nem véleményező, hanem az elrendelt fiskalis actio alapján, *itélő* fórumok.

— Hibaigazítás. M. Zeyk J. ur közelebbi (IV. ik) közleményébe a következő sajtó-hibák csuszta be. A közlemény elején, az átlag *bevételi* budget összege nem 61,877 frt 65 kr., hanem 62,877 frt 65 kr. A kiadási rovat harmadik tételében (épületek, malmok, gátak sat.) nem 1000, hanem 9000 frt. a negyedik tételben „*útak*“ helyett: „*adók*“ olvasandó s a kiadások főösszege nem 64,025 frt, hanem 69,025 frt. A közlemény utolsó előtti sorában „*látuk*“ helyett: „*lássuk*.“

A főtit. püspök úr a következő körözüvényeket bocsátotta ki:

Tudásul.

1254—1877, A vallás- és közoktatásügy miniszter úr ő nagyméltósága 21,330 sz. a. kelt leiratában arról ér-

tesít, hogy Varga János aradi ügyvédnek „A babonák könyve“ című — a magyar orvosok és természet vizsgálók által 300 frt. díjjal jutalmazott — pályaműve érdemlegesen megbíráltatván, úgy tartalmilag, mint alakilag jelesnek, a veszélyes babonák kiirtására s józanabb fölfogás terjesztésére igen alkalmas könyvnek találtatott.

Ugyanezért nevezett munkát az iskolai- és népkönyvtárak számára a legmlegebben ajánlja.

1226—1877. Az 6-orsovai egyesült protestáus egyházközség számára szives segélygyűjtésre hívom fel a t. esperes és lelkipásztor aait.

Köröztetnek:

1260—1877. *Sepsii* egyházmegyénkben: a) az *eresztvényi* papi állomás. Jövedelme: kepeben és földben 381 frtra van becsülve; tisztességes lakás, gazdasági épületekkel.

b) az *arkosi* énekvezéri állomás. Fizetése kepeben és földterményben 90 frt., jó lakás, terjedelmes gyümölcsös és veteményes kerttel.

Mindkét állomás elfoglalói kötelesek egy évi fizetésök 10%-át az özvegy-árvai gyámintézetnek foglalól befizetni, az egyházmegyei könyvtárnak pedig — a pap 1 frt., az énekvezér 50 kr. évi fizetés mellett tagjává lenni. *Pályázati határidőre mindkettőre november vége*. Folyamodványok esperes t. t. Csizsér Gábor aához Egerpatakra (u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

1275—1877. *Szilágy-szolnoki* egyházmegyénkben: a) a *lecsméri* tanítói állomás. Fizetése: minden fordulón 6 vékás föld, mit az egyház mivellet; minden örökséget biró gazdától egy véka búza, fél dézsa (k. b. 12½ itcze) must, kinek szőlője nincs egy fél ezüst huszas, az árendás vagy taksás helyeken lakóktól, — kiknek sem örökségük, sem szőlőjük, sem marhájok nincs, — fél véka búza és tíz garas; özvegy asszonyoktól 1½ sing vászon; minden tankötelestől 7½ itcze must és egy csirke, ezenkívül a kezdőktől 10 garas, s könyvnélkül tanulóktól egy váltó forint; a kaszáló rétnak, a dinyeföldnek s az egyház által nem mivellet földnek szabad használata.

1276—1877. b) a *bogdándi* kántor-tanítói állomás. Fizetése: 180 véka búza, 80 veder bór, 6 öl tűzifa haza szállítva, két boglya szénát termő — minden évben használható rét; tandij: nagyobb gyermekektől 40 kr. kisebbektől 20 kr. s mindeniktől egy véka csős török-búza s egy-egy csirke. *Pályázati határidőre mindkettőre november vége*. Folyamodványok esperes t. t. Szabó Pál aához Diósdara (u. p. Sz.-Szentkirály) küldendők.

Kolozsvár, október 31-én, 1877.

A szerkesztő postája.

Szabó Pál, esperesnek. Konventi tagok számára vasúti kedvezmény tárgyában, ig. tanács megette a kellő lépést, de még nincs eredménye. Mi 13-án indulunk reggeli vonattal.

Eppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

Lukács Ödön

Egyházi Beszédei. 35 beszéd templomi és temetési használatra. Egy testes kötet. Nagy 8-rét 280 l.

Ára 1 frt 80 kr.

Közönséges Egyházi Beszédei. Nagy 8-rét 150 lap.

Ára 1 frt.

Fejes István

Temetési beszédei 130 lap.

Ára 1 frt.

Egyházi Beszédei. Két testes kötet.

Ára 4 frt.

Egy szép asszony. A Kisfaludi társaság által 50 arannyal jutalmazott költői elbeszélés.

Ára 60 kr.

Dr. Kerényi Ede, felgymn-tanár

A világtörténet időrendi átnézete. Különös tekintettel Magyarországra a legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 1 frt.

Magyarország történetének időrendi átnézete. A legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 36 kr.

(A legilletékesebb hazai lapok igen elismerőleg említik Dr. Kerényi tankönyveit és oda nyilatkoznak, hogy ezen történelmi kézikönyvek, iskolai irodalmunkban, hiányt pótolni vannak hivatva — ajánljuk tehát azokat a nagy közönség jóindulatu figyelmébe.)

Megrendeléseket elfogad és pontosan eszközöl. STEIN JÁNOS.

(7—*)

Reformatus egyházirodalmi ujdonság!

Eppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

NÉPSZERŰ HALOTTI BESZÉDEK.

Irta: FÁBIÁN DÁNIEL, szilágy-csehi ev. ref. pap.

I-ső kötet ára 1 frt 40 kr.

A második kötet még ez év folytán hagyja el a sajtót.

Az első kötet tartalma: I—X. Közönséges halotti beszédek XI—XVI. Halotti beszédek gyermek felett XVII—XXIII. Halotti beszédek ifjak felett

Ugyanott kaphatók:

Népszerű egyházi beszédek. Irta Bartók János 1 frt 40 kr.	Egyházi beszédek különféle alkalmakra. Irta Könyves Toth Kálmán. 1 frt 40 kr.
Templomi imák. Vasárnapokra, innepekre s más alkalmakra. Köz isten-tisztelet használatául készitette Bozsodi József. Második kiadás. Ddiszkötésben 2 frt.	Kálvin élete és a kalvinizmus. Emlékül a nagy reformátor halála évének háromszázados fordulata irta Révész Imre. Kálvin aczélmetszetű arczképével. 2 frt.
Halotti emlékbeszédek (orációk) néhány utófohászszal. Irta Tompa Mihály. 1 frt. 60 kr.	Halotti imák. Közönséges esetekre és alkalmakra. Irta Szász Károly. Kötve 2 frt.
Egyház szertartási beszék. Készitette Révész Bálint, kötve 2 frt 40 kr.	Székács József összegyűjtött egyházi beszédei. Első kötet. 3 frt.

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélyszerűbben pos-
taltalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Convent. — Négyévi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával. VI. közlemény. Zeyk József. — Uj-Seelandi mythus a teremtésről. — Vidéki élet: A dézsi egyházmegyéből. Visszapillantás a püspöki vizgálatra. (Vége.) Külföld: Anglia, Németbirodalom, Franciaország, Amerika. — T á r c z a: Autobiographiám. (Törödé.) Néh. dr. Salamon Józseftől. (Befejező közlemény.) — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő postája.

Convent.

Mire e sorok napvilágot látnak: az öt reformált egyházkerület választott férfiai immár összegyülekeztek az ország szívében, megindították nagy elentőségű tanácskozásait s — talán közegyetértéssel oly megállapodásokra jutottak, melyek hivatva lehetnek a jövőben a magyar reformált anyaszentegyház életerét gyorsabb lüktetésbe hozni, egészségesebb és hatékonyabb életműködést indítani folyamatba s áldásosabb gyümölcsöket érlelni ama közösség munkálkodása nyomán, mely egységét Jézus szellemének egyetemességében hordozza.

Talán, talán...

Mert nem feledhetjük pillanatra is, hogy mennyi vajudáson át juthatánk idáig is. Mert eleven tudatában vagyunk a kezdet e kezdő pontjánál is, hogy az öt egyházkerület e rég óhajtott találkozása az érdekközösség talaján, mily nehéz gátakra talált éveken át egyetlen egyházkerület *veto* szava következtében és hogy az *egésznek* mily hosszú időn keresztül kelle egy *rész* különégei miatt szótszakadottan maradnia, megbénítatva közakaratóban, föltartóztatva közös törekvéseiben, erőtelenné téve benső meghasonlása által...

S most is, a midőn elvégre legalább ez *ad hoc* convent post tot discrimina rerum létre jöhetett,

nem feledhetjük, hogy a különség szelleme minő czölönköt csatolt, az *egyetemes zsinat* tervezetében, az egyesülés ez intézményéhez, mely a gyakorlati kivitel oriási nehézségeiben, vagy teljesen megbuktatja magát a tartós egyesülést, vagy üres névvé zsugorítja össze a zsinatot s protestans ellenes conventiculum formájában praesentalhatja az idő hegyeinek szülöttét.

De félre a kishitű aggodalmakkal — mert tudjuk, épen a protestantismus történetéből kell legjobban tudnunk, hogy a történelem folyamának ellenállhatatlan hullámaival egyesek, s még a legbölcsebbek is, nem kormányozhatják s a világalkotó eszmék, bennejlő erők által, saját törvényeik szerint mintegy magokat tartják, juttatják kifejlődésre s kérelmetlen kényszerűséggel folytatják méltóságos útjokat, melyeken az egyes csak előre haladhat *velők*, de minden *ellenökben* szemben-vissza törő emberi pozdorjává porlik, megsemmisítve magát, újból ki nem téríthetve az eszme áramát.

S e komoly meggyőződés biztatásaival fölfegyverkezve reménykedve tekinthetünk e conventi tanácskozások elé, melyekben a magyar reformált anyaszentegyház egysége oly gyakorlati kifejezést nyer, mely minden különség legyőzésével, jobban mondva föloldásával és kiegyenlítésével, a közösség erőforrását nyithatja meg befelé úgy, mint kifelé hatólag.

Két veszedelem állhat elő. A meghasonlás szakadásának mélyebbre terjedése s a tul-sok vállalkozás rövidlátósága.

Amazt el kell háritnia a testvéri szeretetnek és a fölfuvalkodást legyőző alázatosságnak. Emert le kell küzdenie a tapasztalat gyűjtötte bölcsességnek és az erők korlátozottságát felismerő mérsékletnek.

S mindkettőre elég sarkalóul szolgálhat az a

tudat, hogy az állam — minden egyenlőséget hirdető írott törvényei mellett is, leplezett mozzgó rugói közt, az egyéni befolyás intéző hatásaiban s ügyeit határozó látatlan szövedékeiben ma is tulajdonképpen részrehajló s épen *nem* protestáns részrehajló — irányzatoknak hódol. És minél leplezettebbek e szövedékek: annál nagyobb erő kívántatik szétépitésükre. Magunkban szétszakadozva, erőnköt százfélé megosztva, rohamos sietséggel sokat marokolva, bizony eredmény nélkül maradunk.

De vállvetett összeműködéssel, mesterünk szellemének egységes terjesztésével, kezdve kevesen, haladva többről, többre, nyereségről nyereségre, megtermi az idő gazdag aratását, melynél Pál, Apollós ültetett és öntözött, de az áldás onnan feljülről jött.

Belérők fokozása, igazságszolgáltatási foraminink kiegészítése, tanügyünk egyetemes emelése által, kifelé hatásunk érvényesítése sérelmeink megörvoslása által — bővön elég áldásként volna egyelőre tekinthető s midőn majd az elkövetkezendő nemzedékek folytatják az apáik által kezdett munkát: kegyelettel, hálával tekinthetnek a már akkor porladó elődök sírjaira, melyekben egy új aratás vetésének magvai csíráznak...

Sz. B.

TÁRCZA.

Autobiográphiám.

(Töröcsék.)

(Befejező közlemény.)

Küzdelmes idők következtek be hazánkra s egyházunkra. Az állami mozgalmakat csak figyelemmel kísértem; de az egyháziakból ki nem maradhattam. Az 1791-ki országgyűlés ugyanis egyházunk szabadságának védelméről s a becsusztott visszaélések orvoslásáról is néhány üdvös törvény-cikkeivel gondoskodott volt; de a főconsistoriumnak, mely az 1713-ki diéta alatt 50 választott tagokból volt összeállítva, s azóta soha sem újítottott, újabb szervezéséről vagy elfeledkezett, vagy rá nem érkezett. Rendszerint diéták alatt szoktak volt a nagyobb egyházi gyűlések is tartatni, nem csak nemzeti fejedelmeink alatt, de az ausztriai ház uralkodásának első éveiben is, p. o. 1709-ben, mikor a főconsistorium első határozatlan számmal felállítására történt, és 1713-ban, mikor már 50 tagokkal szerveztetett. Később 1819-ben felbredett ismét a szervezés eszméje, azonban az ekkor kinevezett bizottmány munkája szinte tíz év mul-

„Négy évi gazdálkodás a nagy-onyedi főtanoda vagyonával.“

VI.

Gombás, 1877. szept. hó.

A lényegesebb ferditésekről, melyeket anonymus kalvinista az egyházkerületi bizottság és az onyedi főtanodai gondnokság ellen világgá szórni jónak látta, már megadták a kellő felvilágosítást eddigi czikkeim. Még csak azok egyes fontosabb részleteit kívánom az olvasó közönség előtt tárgyalni.

Első ezek közt a számadások késő, és mikénti beadásának ügye. A directorium 1814-ben már június havában tartott gyűléséből, az akkori főtanodai ügyész Veress Károly ur, és pénztárnok Kiss Károly uraknak megbagyta, hogy a jövő ülésre, első a peres ügyekről tegyen jelentést és a kezeinél levő, még számba nem adott okiratokat rendezve, jegyzékbe véve adja be; másikat az 1872- és 1873-iki évi főtanodai számadásokat terjessze fel. Az ugyanazon év július havában tartott directoriumi ülést megelőzőleg, alólirt figyelmeztette mindkettőt a kapott rendeletre. Az egyházkerületi bizottság nagy meglepetésére, a főtanodának 1848-ban nagy szolgálatokat tett, általános közbecsülésben részesülő főtanodai ügyészt. ezen átadás és jelentéstételre kitűzött nap reggelén, július 12-dikén meglehetősen rendben hagyott irományai közt, agyonlőve találták. Bárha ellene azóta sem támadt még gyanuja sem valamely hűtlenségnek.

Ily benyomások hatása alatt a directorium természetesen elnézést gyakorolt (a félig vak, a főtanodát már rég híven szolgált, soha gyanusítva nem volt, (de

va vétetvén elő, akkor is csak a patronusok fogalma emelődött ki s lett akként meghatározva, hogy „ilyeneknek csak azok vétethetnek, kik magukat, *patronusoknak lenni, tettek által bizonyították be.*“ Végre 1833-ik év tavaszán, egy tekintélyes bizottmányban kész munkálat olvastatván fel a főegyháztanács újból szervezéséről; a harmadik nap mulva összegyűlt plenum consistoriumban is ezen dolgozat, kevés módosítással megállítottott.*) Ezen szervezeti dolgozatra, még a bizottmányban megjegyeztem volt, miszerint az approbatalis törvény-cikk nem helyes értelmezésén alapszik, s egyházi canonaink szellemével is ellenkező. Mire az ellenzéknek egy jeles férfiú azt felelvén, hogy idézett canonaink őt nem kötelezik és nem is ismeri: kénytelen voltam viszonzni, hogy egyházi törvényeinket ugyanazon fejedelem erősítette meg, a kinek megerősítésével az approbata constitutiók megjelentek. És szinte itt kezdődnek rám nézve azon kedvetlenségek, melyeket a világi rendből egy párt kivéve, egy s más tekintetben, kisebb vagy nagyobb mértékben, a mikor és a hol lehetett, éreztetni nem igen mulasztották el. Tudjuk azt, hogy ezen organisatio ellen egyház-megyénk nagyobb része ellenmondását adta vala be a kö-

*) Ezen szervezettel meg lehet ismerkedni a Dózsa Elek jogtudor és tanár *Egyházi jogtanácsnak* függelékéből, 209. lapon kezdve.

anonymus kalvinista állításával ellentétben, a directorium és gazdagondnokkal és később a gondnoksággal szemben, inkább ellenszegülő, mint bizalmas lábon levő) pénztárnokkal szemben. Hisz úgy nyilatkozott: „hogy Szabó Ferencz és Tatár Sándor befolyása által félrevezetett fia a számadások készítésében nem segítvén mint eddig, rossz szeme miatt lassan halad, de folytonosan dolgozik számadásain, később majd minden gyűlés alkalmával tett sürgetései, végre fenyegetései daczára is, a directoriumnak nem sikerült pénztárnoktól a számadásokat kézhez kapni. Ez okozta, hogy az 1875-iki egyházkerületi közgyűlésen, ezt jelentve, a dologtehetetlen, de akkor még feddhetlennek tartott pénztárnok nyugdíjazását hozta javaslatba. Javaslatba hozhatta, mert azon tanár úrak, kiknek erről tudomással kellett volna birniok, a directoriumot nem világosíták fel a felől, hogy az igenis betekintett 1872-iki pénztári naplóból, (melyet aláírt a Fosztó Ferencz gazdagondnok idejében, és a tanári kezelést összehasonlító kimutatás készítésekor használt is,) hiányzik a kisajátítási 10,000 forint. E javaslat elfogadtatván, az egyház ker. közgyűlés, most már az e közben életbe lépett gondnokság, új pénztárnokot szerződtetett, ki csak 1875. szeptember havában foglalhatta el állomását. De az új pénztárnok, öt megelőzőtt 3 év és 9 hó számadásait, a dolog természeténél fogva el nem készíthette és miután a gondnokság moghagyásából felajánlott segédkezését nyugalmazott pénztárnok határozottan visszautasítá, a számadások elkészítésében nem nyújthatott segédkezet, maga is 1876. martius havában elhagyván állását. Ekkor lépett a főtanoda szolgálatába a mostani pénztárnok, ki az 1877-iki egyházkerületi közgyűlésig eléggé el volt foglalva saját ügyeivel, és nem volt képes másnak segédkezni. A számadások

vetkezett gener. synodusra; a legfelsőbb állam kormány pedig három év múlva érvényen kívül helyeztette. Tudjuk azt is, hogy ezen időtől fogva semmi újabb szervezés nem történt s folyvást azon rendezetlen állásban vagyunk, melyre a felség idézett leirata utasított. Ezen évek tapasztalása birt volt arra, hogy mindjárt a következő 1837-ben az egyházjogtanról, előbb csak theologus tanítványaim előtt, előadást tartsak, mely később minden felsőbb tanodáinkban a jogtanulók osztályára tétetett által.

Huszonhat év folyt le azóta mostanig, midőn ezeket írom: mely időnek, a folytonos özvegység, kiállott küzdelmek, és változott munkássági körökben, sok nyomai maradtak rajtam és körültem. Jól esik, ha visszatekinthetek ezen lefolyt időre is. Mintegy magammal számvetés lesz egyszersmind; mely a mint hiszem, nem fog sok nehézségekkel végződni, s ha pedig a következő nemzedékből is olvasandja valaki, az önként is feloldoz a netalán terhelő pontok alól.

Nagy veszteségem fájdalmi némileg enyhülvén, hozzákezdtem a Göttingai egyetem theologiai karától rám bizott értekezésnek megírásához, s ez a következő 1839-ki év végére nyomtatásban is megjelent ily cím alatt: De statu Ecclesiae evang. reformato in Transilvania. *Commentatio theologico-historica, quam pro summis in Theol. ho-*

kat egyedül elkészíteni képes és minden felajánlott segélyt elutasító Kiss Károly nyugalmazott pénztárnok ur pedig, a gyakori sürgetések daczára is, csak azután adta bé, az 1872-, 1873- és 1874-ik évek számadásait, 1876. szeptember 23-ikán, további elnézés veszélyétől tartva, miután a gondnokság nyugdíját betiltá, De ekkor is 1877. januarius 31-kéig nem volt mód tőle az 1875-ik év 9 havának számadásait kézhez keríteni. Ezen körülmények okozták. és nem a gondnokság, nem a gazdagondnok úr hanyagsága, vagy akarat hiánya, hogy a számadások egyfelől későn lettek beadva, másfelől összehalmozódván öt évi számadásnak részint átvizsgálása, részint felszerelése és elkészítésének munkája; az 1875-ik évi számadás nem lett kellőleg felszerelve, és az 1876-ik évi számadásról csak általánosságban tartott kimutatás készülhetett el, végre, hogy imitt-amott, egyes észre nem vett letisztítási hibák csúsztak be, melyekre nézve, mellesleg mondva, a gondnokság az egyházkerületi közgyűlést megelőzőleg, az állandó igazgató tanács ötös számvizsgáló bizottságának önként megadta a kellő felvilágosításokat. Mely bizottságnak egyik tagja és előadója, Kovács Ödön enyedi tanár úr, Kovács Gyula, a gyanu alatt levő erdősz testvére ellen, mint a ki részrehajlatlan nem lehet, igen is kifogást támasztott, gyöngédségből más ürügy alatt a gondnokság. Elég tapintatlanság volt az állandó egyházi igazgató tanácstól e gyöngéd figyelmeztetést el nem érteni.

Hogy az aláírt által megvizsgált, 1872- 1873- és 1874-ik évi számadások, a számviteli tudománynak nem állanak jelenlegi színvonalán, az tagadhatatlan. De Kiss Károly pénztárnok urtól, ki 40-évi hivatalos működése alatt folyton ily számadásokat adott be, most meg is vakulván, tőkélyesebbet követelni nem lehetett. A gondnokság külön-

noribus etc. etc. obtulit J. S. — Claudiopoli, 1840. — Meg is kezdődött a harc, háboru ellene csakhamar megjelenése után, először is egy *ismertetéssel*, mely Maros-Vásárhelyt készült és nyomtatott. Feleltem rá ilyen motto mellett: *Non dictum, sed responsum puta*, s szintugy az „Erdélyi Hírlap“ mellett szétküldöztem, s mint lehetett terjesztettem. Mindkét felsőbb egyházi testületnél léptettek fel ellenem vádlókat, s különösen a főconsistoriumban b. Kemény György szólalt fel; de mivel tisztán előadni sem tudta a hibázatás alatti §§-kat, az elnök báró ur ő exja vállalta magára, hogy írásban velem közlendi; s ezzel ott a dolog lecsendesedett. Azon évben Tordán tartatott gener. synoduson, kolozsvári pap H. G. lépett fel ellenem s könyvem ellen, melyre hosszas és szenvedélyes vitatkozás után határozattá lett: átírni a főconsistoriumhoz vélem tudatás végett, miszerint munkámnak némely §§-ait a gener. synodus *rosszalja*. Épen jelen voltam a főconsistorialis gyűlésben, midőn ezen átirat felolvastatott, voltak kik úgy nyilatkoztak, hogy nem kellene felvenni itt, hanem a gener. synodushoz a vélem leendő közlés végett visszaküldeni; de voltak olyanok is, kik tőlem valamely töredelmes vallástételt vártak, melyet azután jegyzőkönyvre tétessenek. Én pedig úgy nyilatkoztam: hogy miután történetesen ezen átiratnak felolvasását

ben is kénytelen volt bárminő szerkezetű számadás kézhez kapásán megnyugodni. Ennélfogva alólirt is nem a számvitel rendszerét tüzte hivatásának bírálat alá venni, hanem annak tételeit, melyeken eligazodni képes volt, miután a Fosztó Ferencz gazdagondnok úr idejébeni és a professzori kezelés eredményeinek összehasonlító kimutatása alkalmával, a directorium idejében, megtanulta a nagy enyedi főtanoda régi időből leszármazott számviteli rendszerét érteni. Ajánlotta is alólirt az 5-ös bizottság elnökének szolgálatait a rászben, hogy a netalán szükséges utbaigazításokat megadni kész, arról azonban, hogy ajánlata nem lett igénybe véve, nem tehet. Az 1872. sept. havában bevett és vagy azon, vagy az azt követő 1873-ik évben, tehát a tanári kezelés idejében elsikkasztott 10,000 frt, kisajátítási pénz elvesztésének észre nem vételéért, a directorium vagy gondnokság, melyeknek vagyonkezelése előtti időben folyt be és sikkasztatott el ezen összeg, felelőssé nem tehető; de igen is jó lesz, ha az állandó igazgató tanács szigorú számadásra vonja, az összeg befizetése alatt, september 26-án kezdve, és befizetése után novemberben, kiutalásokat vezető tanár, Hegedüs János urat, hogy mi okon nem vezettette a kiutalási könyvbe bé a ki- és beutalás az üresen hagyott lapra october hóban, miért nem gondoskodott ezen összeg pénztárba tételének számadásba jegyzéséről. És hogy nem tudta, hogy az 1872-iki pénztári naplóban ezen összegnek nincsen nyoma, holott az 1868-ik évi 115. számú előjárásági határozat értelmében ezekről, mint helyettes és később tényleges inspektor professornak, kötelessége lett volna gondoskodni.

Zeyk József.

Uj-Seelandi mythus a teremtésről.)*

A legrégebbi Isten neve Tangaroa volt. Nagybátyja, volt Égnek (Range) s első férje Földnek, kinek személy-neve, mint asszonynak, Papatuanuku volt. Egykor, a midőn Tangaroa távol volt, Ég elragadá tőle feleségét, Földet. A mint visszatért Tangarra, a sértésért párbajra keltek, s Ég megsebesült s örökre sánta lett. Tangaroa, miután elégtételt vett, elhagyá Földet, ki azért Éghez ment nőül. Ez pedig sánta lévén, nem állhatott fel, hanem elterülve feküdt a földön, sötétben és csendességben; szellő nem sutogott, sugár nem fénylett. Ég és Föld aztán sok gyermeket nemzettek; nagyobb része béna, de egynéhány egészséges tagu volt. Az utóbbiak közé tartozott Tane is, a legokosabb. A gyermekek a sötétséget kényelmetlennek találták, s tanácsot ültek, mitevők legyenek, hogy fény és szabadságra tebessenek szert. Nehányan azt indítványozták, öljék meg Ég apját, s elégedjenek meg egy szülővel, Föld anyjokkal. Mások azt tanácsolták, hogy emeljék őt fel magasra s hagyják ott. Beleegyeztek. Nagy erőfeszítéssel felemelték s felvitték Eget gyermekei, Tane pedig megerősítette. Midőn Tane ujra lejött, feltekintett apjára, de az öreg sötétben, szomoruan nézett ki. Jött hát ujra Tane, s czifraságokat hozott, melyekkel Eget fényesen feldiszipette. Mikor ujra lejött és felnézett, azt gondolá, hogy apja nincs még eléggé feldiszipve. Több czifraságot vett hát magához s abból csinálta a tejutat, s rakta fel a csillagokat. Aztán lejött és megnézte a mit elvégezett, és jó volt az. Ekkor Tane Föld anyjára nézett, ki még nem volt föléltve. Összegyűjtött hát néhányat nyomorék magzatai közül fáknak.

*) Wohlfers felolvasása a londoni őslánytani társaságban.

hallottam, ha csakugyan ennek a jegyzőkönyvben nyoma lesz, méltóztasson a mlgs. főconsistorium tőlem feleletül elfogadni, hogy a gener. sz. synodusnak irányomban minden kihallgatást mellőző eljárását én is *rosszalom*. Az elnöki hibáztatás dd-to 29. sept. 1840. a 27-ik §-tól bezárólag a 30-kig terjedett, s különösen a 66. 67, 70 és 71-ik lapokat emelte ki azon megjegyzéssel, hogy ha könyvemet előre a törvény kívánata szerint püspöki censura alá bocsátom, a hibáztatás bizonyosan elenyészett volna.)* Természetesen a püspök censor kitörli azokat, s így a successio botrányos történelme, némelyek óhajtása szerint, teljesen feledésbe ment volna.

A successio kérdése feletti vitatkozás hirlapi úton tovább folyt szint 1845-ig, az „Erdélyi Hiradó“ és a „Hon és külföld“ hasábjain. Oltalmazókul léptek fel a grlis notarius, prof. M. S. és végre jogtudor D. E. urak, én pedig mindenik ellen ostromoltam a successiót, mint törvényellenes, mint egyházunkra nézve káros s történelmileg is botrányos visszaélést. Velem egy értelemben jeles czikkkel lé-

*) Az 1791-ik LVI. törv. czikk a vallásos könyveket utasítja az illető püspökökhez vagy consistoriumokhoz. Ez pedig legfőlegbb egyháztörténelmi, de teljességgel nem vallásos könyv, s így nem püspöki censura alá tartozott.

pett fel t. Veress György, kémeri ref. pap! s valahányszor alkalmá volt, a Szilágyi egyházmegye is ünnepelezen ellene szólt, mint a mely a maga esperesait folytonosan választotta, s püspökeinek választásában is, mig e tekintetben a tiszántuli püspökséghez tartozott, mindenba befolyt s mint egyedül olyan egyházmegye, melynek kebelében a successio soha gyakorlatban nem is volt, törvényes jogait, minden alkalmal, erélyesen védelmezte.

Ezen erdélyi reform. superintendentiában ugyanis nem sokkal azután, hogy a gener. notarius a püspökségre succedálni kezdett, lassanként az egyházmegyékben is megkezdődött az a másik szintugy botrányos visszaélés, miszerint a tractualis jegyzők, a megüresült esperesi helyekre, minden választás nélkül, egyenesen beültek. Így lett az erdélyi reform. egyházi igargatásnak az a szerencsétlen alakja; mely szerint fenn a generális synodus elnöke egy született püspök, ünökei a született esperesek, *) s még a rendezetlen főconsistorium is nevezett bele 12 biztost az úri rendből. A partiális synodusok pedig a tractusokban állottak a született esperesekből, mint elnökökből, és sokhelyt [csak az es-

*) kivéve a szilágyi esperest, a ki mindenkor választás útján lett azzá, de a ki az erdélyi ref. püspökséghez csak 1822-ben csatoltatott.

Először is lábaikat (az ágakat) a talajba ásta, fejeiket pedig (rostokat és gyökereket) kifelé állította. Aztán félrement és megvizsgálta; de a fák nem tetszettek neki ebben a helyzetben. Ujra kivette hát, és most már fejeiket ültette a földbe, és lábaikat (az ágakat) hagyta künn. Félrement aztán, megnézte mit csinált, és jónak találta. Ámbár Föld és Ég elválasztva vannak egymástól, de szeretetük egymás iránt még most is tart. Föld sohajai, kebléből, az erdős halmokról, ködképében szállnak fel Éghez; Ég pedig reá sirja le könnyeit, a harmat-cseppeket. Tane — e név himet vagy férfit jelent — elég időt kapott most magára gondolni. Átbolyongta a vizorrásokat, erdőket, madarakat, feleséget keresett magának, de egyet sem talált. Végre Föld anyjához fordult, ki azt tanácsolta, vegye el Hinehaone-t (földből formált leány). Vele egy leányt nemzett, kinek neve volt Hineataura (a fényes hajnal lánya). Midőn a leány felnőtt Tane felesége lett, de nem tudá, hogy ő az apja. Volt néhány gyermekük, kiknek nevei romlást, halált jelentenek. Egykor, midőn Tane látogatáson volt, idősb fivérére Rehuanál, ki az égnek tizedik rétegében lakott, Hineataura kérdező anyósától, Földtől: „Hol van férjem?” Anyósa így felelt: „Mit! Férjed? ő a te atyád!” A mint ezt megtudá, annyira elfogta a szégyen, hogy bucsut vett anyósától s leszállt az alvilágba. Midőn Tane hazajött s felesége után kérdezősködött, anyja azt mondá, hogy az alvilágba ment s azt üzenete, hogy Tane maradjon s nevelje fél gyermekeit. Tane most maga szállt le a sötétség birodalmába, hogy újra felozva feleségét. Egy házhoz ért és tudakozódott, de nem kapott feleletet. Lesujtva s megalázva került meg a házat, midőn egy hang belülről így kiáltott: „Tane, hová akarsz menni?” „Nővérünket követem” felelé, mire a hang:

peresek által kinevezett néhány ülnök papokból: ide tartozván még a tractualis curatorok, kiket csakugyan a főconsistorium nevezett ki a tractusok mellé, e szerint az erdélyi reform egyház igazgatás a közelebbi másfél század alatt részint *Hierarchidová* részint *Küriarchidová* változott vala, s ezen méltatlanságot az egyházmegegyék, mint a legbőketűrébb jubak tudták hordozni, szerencse, hogy a lutherana és unitária egyházak megtartották folyvást törvényes alapjukat; különben a mi egyházi igazgatásunk az említett alakok közül vagy az egyik, vagy a másikra, ezen hosszú idő alatt degenerált volna.

Örömmel említem meg csakugyan, hogy a közelebbi időben az europai protestans egyházakban, még ott is, hol a territoriális rendszer uralgott, megkezdődvén a presbyterio synodalis igazgatásra törekvés, megtétetett nálunk pár évvel ezelőtt az első lépés az egyes gyülekezetek rendezésében. Jelen (1864) évben pedig kiadatott a tractusoknak is, hogy a képviseleti rendszer beállításáról a következő közszinatra véleményüket adják be. Remélni lehet tehát, hogy ezen az úton majd következni fog az öszves egyház képviselete a közszinaton, s a főconsistoriumnak is amaz összes képviselet által választandó rendes és póttagokból összealkotása.

Meglátjuk, ha élünk!

Dr. Salamon József.

Menj vissza Tane a fényvilágba
Neveld fel ottan gyermekid',
Hagyj engem lőnn az éjvilágba',
Találkozunk majd újra itt.

VIDÉKI ÉLETT.

A dézsi egyházmegyéből.

Visszapillantás a püszpöki vizsgálatra.

Láposvidék, 1877. october hó.

(Folytatás és vége.)

Nagyon tévedne, ki azt hinné, hogy láposvidéki két egyházközségünk virágzása alapítványaik vagy fekvőségeik rengeteg voltában áll. Ebből nagyon kevesők, abból semmi-ők sincs. Az egyház közszükségeit a hivek buzgalmának kell fedeznie; s hogy ez *élő forrás* a legközelebbi multban is áldásosan folyt, szemmel való látás által voltunk tanui. Láttuk azt a gyönyörű nagy templomot, mely legnagyobb részben önkényes adományokból épült. Láttuk azt az új iskola-épületet, melyért az állam jelenleg 340 frt. évi bért fizet. Láttuk azt a kényelmes és diszes paplakot, melynek készítésénél a kézi és fuvar munka a hivekre nehezült. Azt nem hallottuk, hogy a rovatok terhes voltáért valaki panaszkodt volna; ellenben azt láttuk, hogy egy közönséges földművelő ember a maga s még három társa nevében az orgona megújítására 400 frtot ajánl, s a maga részét a vizsgálat asztalára le is teszi. Még egyet nem láttunk Lápos vidékén. Nem láttuk a hallgatók intelligensebb s tudatlanabb része között azt a feszültséget, mely már több helyt, vagy egyikből vagy másiból az egyház számára ellenséget csinált, hanem láttuk egyesült szívvvel s lélekkel való vallását annak, hogy „*egy testnek tagjai vagyunk*”.

Nem nyujtana általános tájékozást e tudósítás, ha ez erényeknek egy oly elfajzására is rá nem mutatnánk, melytől az önszegedelmezésben legtöbb eredményt mutató gyülekezeteink (s tán ezek legkevésbé) sem mentek, s minek alapja abban a téves nézetben gyökerezik: hogy ha az egyház vagyona gyarapítása végett a hivek magokat megrójják, e vagyonhoz a hivek privat szükségeli fedezése végett hozzá is lehet nyulni. Ez történt a láposi u. n. kepe-megváltás alkalmával is. — A közelebbi szük esztendőök egyikében az egyház tagjai — minthogy a folyamatban volt építések költségeire magokat önkéntesen megrótták — elhatározták, hogy a papi fizetés fedeztessék az egyház pénztárából, jelesen a hivek közrojárulásával épített, s az államnak áskortájt bérbeadott iskolaház béréből. A néhai esperesnek lehettek okai, hogy e határozatot egy-egy évre, két ízben megerősitse: de az utána következő már a körülmények változatával sem volt képes a kepefizetést régi folyamatába visszaállítani. A generális visitatio természetesen megtette a kellő intézkedéseket ez ügyre nézve, a mi teljességgel nem kepe megváltás hanem *kepe megtagadás*.

Megemlitem e körülményt tudósításom hűsége szempontjából, de épen nem azért, hogy a lápos-vidéki egyházainkról előbb mondott szép dolgok dicséretéből bármit is

leszállítani akarnék. Sőt ismétlem, hogy e gyülekezetek buzgósága s áldozatkészsége oly élet-erőről tanuskodnak, mely bölcs vezetés mellett a legszebb reményeket ébreszti ez egyházak jövője felől. Örvendetes jelenség az, ha egyes nagylelkű alapítók az utókor számára is biztosítják templomainkat, iskoláinkat; de nem kevésbbé örvendetes jelenség az, ha egy gyülekezet *elő hitében* bírja ezt az örökké kamatozó tőkét. Sőt nem is az egyesek tele marokkal szórt aranyai, hanem a tömeg ezereitől jött állérek sokasága jelenti valásunk szeretetének azt az általánosságát, mely nélkül frázis marad az állítás, hogy *a protestantismus ereje hiveinek ahoz való ragaszkodásában rejlik.*

Kővárvidéki egyházközségeink vizsgálata utóljára történt meg S.-M.-Berkeszen. Ezekről ez uttal nem írok. Nem azért mintha nem volna rólok mit írni (s pedig több jó mint rossz) hanem azért mert különben is hosszúra nyult tudósításomat nem tartom tanácsosnak még hosszabbra nyújtani. Egyébiránt ezen vidéken lévő 4 egyházközségünk mindenike excellál valamiben az egész traktus felett. Koltó-Katalin erőteljes népével s tetemes szorgalmi jövedelmével, Hosszúfalva példányszerű iskolájával, Berkesz nagy papi jövedelmével és sok adósságával, Hagymás-Lápos perlekedő embereivel.

Végül még egyet említek meg. A püspöki vizsgálat-hoz tartozó 6 egyénnek 9 napi díjja, több mint 30 mfnyí fuvar-költsége, tisztességes ellátása stb. stb., került egyházmegyénknak csak 120 frtjába. Köszönet ezért a báró Bánffy Dezső főispán úr elnöklése alatt működött rendező bizottság buzgalmának, a bejárt helyek birtokosai szíveségének s főt. püspök úr kegyességének, ki az egész útát sajátjából fizetett fuvarral járta meg.

r. l.

K Ü L F Ö L D.

Anglia.

(Mr. James Graham végrendekezése.)

A „Times“ oct. 16-iki száma három nagy hasábon közli mindazon egyházak és társulatok köszönő nyilatkozatait, melyek a meghalt James Graham kegyes alapítványai-ban részesülve, azokat most hirlapilag nyugtáztatták. Ez egyletek száma pedig nem kevesebb mint 132, s a kapott összeg 280 font minimum és 2000 font maximum között váltakozik. A hagyományozott összeg a maga egészében 98,000 fontra rug s a rendelkező ez összeg végrehajtóinak szabad kezet engedett. De nem is maradt ki a segélyezésből egy humanus, hasznos vállalat sem, az „állatvédő egylet“ is ideértve.

(Életrevaló eszme.)

Nem kevésbbé érdekes reform jött létre egy idő óta Londonban némely kereskedői körökben. A ki tudniillik egy bizonyos cég fogyasztójaként, három font kitűnő theát vá-

sárol, például, ráadásul egy, a társulat tulajdonát képező könyvtárból egy művet tetszése szerint választhat ingyen. A csinosan bekötött könyvek Robinson Crusoe, Tamás bátya, vasárnapi tár, népszerű szótárak, szakács könyvek s más egyéb hasznos, népies olvasmányokból állanak, s a vállalat London lakossága által igen kedvezően fogadtatott.

(Nők a kollegiumban.)

A „Girton College“ nő-tagjainak száma ujabban 41-re szaporodott, s a cambridgei társaság, a nők magasabb kiképzetésének előmozdítására, két évre 30 fontot bocsátott rendelkezésükre bizonyos Mr. James Aikin által, Liverpoolból, ki néhány év előtt e célra 1000 fontot adományozott a társulatnak. A nők által ez évben frequentált tantárgyak a következők: vallás, számtan, a politikai pártok története Angliában, angol, francia, német irodalom, latin és görög nyelv, mértan, algebra, logica, nemzet-gazdaságtan, alkotmány-történelem, állattan stb.

Németbirodalom.

(Egy Luther-ivadék.)

Német lapok szerint Luther Mártonnak egy egyenes utóda halt meg nem rég Luther Erneszt János személyében. A boldogult 71 éves és a Fröbel-féle tanmódszernek buzgó propagandistája volt. Két fiut s egy leányt hagyott hátra.

(Németország legnagyobb harangjai.)

A legnagyobb harangok Németországban a következők: a kölni császárharang 500 mázsa, az erfurti 275 mázsa, a magdeburgi 266 mázsa, a metzi 260 m., a kölni székesegyház 224 m., a boroszlói Erzsébet-egyházi 220 m., a görliczi Péter és Pál templom 217 m., a strassburgi „szentlélek-harang“ 180 m., a hildesheimi és halberstadti 170 m., a metzi „Mária-harang“ 160 m., a danczigi „Mária-egyház“ harangja 121 m. Megjegyzendő, hogy régebben a strassburgi műnszternek volt a világon a legnagyobb harangja, mely egyedül 420 mázsát nyomott, s a hozzátartozó részekkel együtt 464 mázsát. Készítette 1519-ben Görg mester strassburgi polgár. 1521-ben állították fel, azon év szeptember 7-dikén konditották meg először, s még azon év karácsonján el is repedt.

(A jubileum-dalnokok.)

A „Deutsches Protestantenblatt“ hiri, hogy a hires jubileum dalnokok rövid idő mulva meg fogják látogatni az európai szárazföldet. E dalnokok néger rabszolga szülőktől eredtek, s a háboru következtében lettek szabadokká. Szabadságuk első pillanatait arra használták, hogy magoknak ismereteket szerezzenek, s most zenei tehetségükkel keresnek módot egy magasabb tanintézet felállítására. Angliában s Hollandban számos hallgatóság előtt léptek föl, s úgy művészetők, mint a nemes czél, melyre jövedelmeiket szánják, minden emberbarát rokonszenvét biztosítá számukra. Előadott dalaik is kiváló figyelmet érdemelnek; többnyire nemzeti dalok ezek, a bánat, remény, hit és humor dalai,

melyeket az irni s olvasni nem tudó rabszolgák szájából lestek el. Bevételük a Nashvillei egyetem pénztárába folytak. Ez egyetemből kikerült tanítók keze alatt már több mint 10,000 gyermek nyer oktatást. Tulajdonképeni céljuk a keresztyén kultúra átplántálása Áfrikába.

Franciaország.

(„Vereskereszt társaság a genfi protestáns schisma sebesültjei javára.“)

E czim alatt a letett püspök Mermillod egy új katolicus társaságot hozott létre Franciaországban, melynek czélja a liberális genfi katolicusok papjait pénzzel megvásárolni. Langlois és Renault genfi papok engedtek is 72,500 frank csábjainak s egy szép napon (oct. 13-án) elhagyva titokban Genfét és állomásukat, Frankhonba utaztak. A genfi „Courrier“ katolicus lap kétségbe vonja a fentnevezett összeg hitelességét, s szövegben igyekszik a dolgot feltüntetni, állítván, hogy a társaság czélja nem a megvesztegetés; de alkalomnyújtás arra, hogy a szükség és nyomor következtében apostatákká vált s protestáns hatóság alá szegődött katolicus papok visszatérhessenek az „egyedül idévezető“ egyház karjai közé. Ilyformán nyilatkozik különben a két nevezett lelkész is a „Journal de Genève“-ben; „látva, hogy a genfi katolicus nemzeti egyház megalapítására tett kísérleteink csak politikai eredményekben végződnek, elhatároztuk attól elválni, s visszatérni az egyedüli katolicus egyház kebelébe stb.“ A legnagyobb probléma azonban azon körülmény, hogy mindkét úr nős és családapája is egyszersmind. Mit fog tenni a kath. egyház nejeikkel és gyermekeikkel? Bármint szépítsék is némely részről a dolgot, tény az, hogy e gyanus propaganda csak az ultramontanizmus élehetetlenségéről s erkölcsi sülyedéséről tesz tanúságot, s cseppet sem fogja reputációját emelni.

Amerika.

(Mormon állapotok.)

A mormon főnök Brigham Youngnak még sem lesz követője; a szentlélek ugyanis kinyilatkoztatta, hogy ezután az apostolok tanácsa kell hogy az egyház élén álljon. E fogással azonban csak az igénykeresők vitáját akarták kikerülni, annyival inkább, hogy a helyzet különben sem oly kedvező, mint azt előbb föltüntetni szerették volna. A nép közt, mondják, nagy a nyomor.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvárt, nov. 15.

— *B. Vay Miklós önmaga a convent tagjait, mint lapunk táviratilag értesül, nov. 14-dikén elértekezletre hívta össze, melyen a debreczeni küldöttek a convent munka tevére nézve kész javaslatokkal léptek föl. E szerint ki volna a convent által 4 bizottság küldendő, melyeknek föladata volna tervezetet készíteni a.) a zsinati előmunkálatokra;*

b.) az öt egyházkerület közös alkotmányára; c.) az állam és egyház közti viszony rendezésére és d.) új kánonok készítésére nézve, az alapelvek előleges megvitatása mellett. Ma nyilvános ülés, melyen e javaslatok megvitatása következik. Első cikkünk aggodalmait aligha nem teljesülnek. . .

— Az egyházkerületi népiskolai bizottság, mint jelzők, e hó 11-dikére lőn az alnök, m. Gáspár János, által Kolozsvárra összehívva, s a nevezett napon és folytatva 12-dikén végezte föladatát. Megjelentek: Gáspár János, elnök, Bonkó János, Sámi László, Jancsó Lajos, Dr. Kovács Ödön, Parádi Kálmán, Szász Béla; hivatalos elfoglaltatása okán meg nem jelenhetett Szabó Pál, míg Paál Ferencz, az elnök fölkérése nyomán, mint tanácskozó tag, mind végig tevékeny részt vőn a tárgyalásokban. A bizottság, a közgyűlési határozat értelmében, a népiskolai javaslatok megkészítésén kívül arra is útasítva lévön, hogy az enyedi tanítóképezde újjászervezésére nézve javaslatot készítsen, hogy e föladatának kellőleg megfelelhessen, fölkérte az ig. tanácsot, hogy az enyedi tanoda előjáróságától szerezze be a képezde mostani állapotának és szervezetének kimutatását, valamint az iránti véleményét is, hogy miként kívánja, anyagi és szellemi erőihez mérve mily mértékben bírja az újjászervezést keresztülvihetni? Efel megkezdé a bizottság a népiskola-ügy tárgyalását és pedig először a tanterv javaslatot Jancsó Lajos előmunkálata alapján. Ez előmunkálat lehetőleg egy nyomon kívánt haladni az országos törvény s illetőleg az ennek alapján kibocsátott miniszteri tanterv irányával és terjedelmével, bár e tekintetben nem tévesztette szemé elől felekezeti népiskoláink nagy többségnek szűkös helyzetét, azt a körülményt, hogy népiskoláink legtöbb helyt egyetlen kántor-tanítóval rendelkeznek s maga népünk sincs mindenütt arra érve, hogy gyermekeit, kivált a nagyobbacsákat, az egész tanév folyamán rendszeresen iskoláztassa. Legjobb igyekezettel azon volt tehát, hogy a kellő középértéket eltalálja s a tantervben nyilatkozó igényeket se az ügy kárára igen csekély mértékre ne szállítsa, se az eszményi tökély felé kalandoztában papíron maradó halt formákká ne kárhoztassa. A hit és erkölcs tanításának terve, mind a beosztás, mind a módszertani útmutatásokra nézve, természetesen egészen önálló munka kelle hogy legyen, minthogy a törvény s a miniszteri útasítás a tanterv ez ágát a felekezetek szabad rendelkezésére hagyja fön. A bizottság, előadója alapelveit magáévá téve: a vallás-erkölcsi érzelmek és irányzat fölkeltését a beszéd- és értelem-gyakorlatokon kezdve nem csak a tanítónak kívánja kötelességévé tenni, hanem a mellett közgyűlési határozat által akarja kimondatni, hogy minden pap köteles a tanítás e szellemben való ellenőrzésre, sőt a IV. V. VI. osztályokban és az ismétlő iskolában a hit- és erkölcs-tan rendszeres tanítására is. Dr. Kovács Ödön felvetette azt a kérdést is, ha vajon nem volnának e az ó-testamentomi bibliai történetek a népiskolában egészen mellőzendők, — de a bizottság többsége a család-erkölcsi érzelmek fölkeltésének eszközüül tekintvén, kellő kiválasztással, az ó-testamentomi bib-

liai történeteket is, tananyagul ezeket is megkívánja tartani, használandó kézi-könyvül ajánlván Pap Károly, Szász Károly, Árvai József e tárgyú miveit. Hely szüke okán lehetetlen itt minden tantárgyra kiterjeszkednünk — olvasóinknak különben is lesz módjuk az egész munkálattal való megismerkedésre, lapunk föl lévén a munkálat közlésére ajánlván, hogy így a közgyűlés elhatározása előtt szak-vita tárgyául tételhessék ez oly nagy jelentőségű tervezet. A tanterv végig tárgyalása után érdekes elvi vitát provokált az a kérdés, hogy az egyetlen tanítóval (s legtöbbször kántor-tanítóval) rendelkező osztatlan iskolákban miként legyen keresztül vihető a VI osztályos rendszer, tanítóink legnagyobb része még azon idők neveltje lévén, a midőn legfőleg IV. osztályra terjedt az egész népiskola. Indítványoztatott expedienstül a félnapos iskoláztatás, a három felsőbb osztály délelőttönként 3, a három alsóbb délutánonként 2 órát töltvén az iskolában, a midőn a tanító egy folytán többet foglalkozhatnék a tanulókkal; indítványoztatott más részről a 3—3 osztályonként való csoportosítás és egész napi iskolázás, a mi azonban tulajdonkép a hat osztály kettőre való reductiojával volna egyértelmű, míg végül abban történt a megállapodás, hogy a bizottság egy oly részletes utasítást dolgoz ki, a melynek segítségével a kevésbbé képzett tanítók is keresztül vihessék a hat osztályos rendszert, a tanulók magán foglalkoztatásának s a tanító fél-fél órás vezetésének módszeres alkalmazására s az egész tananyag részletes beosztására is kiterjeszkedvén az utasítás. A bizottság e munka végrehajtására albizottságot küldött ki Jancsó Lajos, Parádi Kálmán és Páál Ferencz személyében, negyedik tagul Benedek J.-et, az állami tanító-képezde gyakorló iskolájának kitűnő vezetőjét kérven föl s az albizottságot arra is utasítván, hogy az ajánlandó tankönyvek kimerítő jegyzékét is összeállítsa. A bizottság továbbá kimondandónak tartja, hogy a tanító használatára az iskolát föntartó egyház legyen köteles a kellő vezér- és tankönyveket, taneszközöket beszerezni; megállapította továbbá a nélkülözhetlen berendezési szereket s végül átmenve az iskolai rendtartás alapelveinek megállapítására, jegyzőjét, Parádi Kálmánt utasította, hogy a törvény, miniszteri és korábbi igazgató tanácsai e nemű szabályrendeletek egybefoglalásával és a kijelölt pontok általi kiegészítésével e tekintetben is rendszeres munkálat tervezetét terjessze a bizottság elé. S miután a bizottság abban állapodott meg, hogy fölkéri az ig. tanácsot, ne sűrgesse az új tantervnek még e tanévben való ideiglenes életbe léptetését, hanem engedjen időt az egész munkálat alapos utánjárásával való megkészítésére és nyilvános bírálat alá bocsátására s így eshetőleg kijavítására: utasította egyfelől albizottságát s másfelől jegyzőjét arra, hogy a rájuk bízott munkával elkészülve, azokat terjesszék az elnökhöz, ki — akkorra az enyedi tanító-képezdésre vonatkozó adatok is remélhetőleg megérkezvén — újabb tanácskozássra hivandja össze a bizottságot. Efel az elnök szívélyes bucsut vön a két napig tartott tanácskozásokban részt vett tagoktól. Kísérje siker a derék munkát végző bizottság törekvéseit!

— Dr. Ballagi Aladár a „Prot. egyházi és iskolai lap” legutóbbi számában részletes ismertetését adja lapunk rendkívüli mellékletétül kiadott térképünknek. Addig is, míg a convent tanácskozásaiban résztvevő szerkesztőnk az ismertetés pár pontjára megtehetné reflexióit, közlünk egy részt e megtisztelő ismertetésből. „A kitűnően szerkesztett „Erd. Prot. Közlöny” — mondja az ismertetés — ennél hasznosabb és becsesebb mellékletet gondolva sem nyújthatott volna olvasóinak. Mindenestre jó gondolat volt Szász Domokos úrtól, olyasmit adni ki, melynek azon a vidéken, egyetlen pap „muzeumából” sem szabadna hiányozni. A kivétel is ügyes, és per excellentiam gyakorlati. A különböző egyház-megyék, különböző színekkel jelölve, a politikai határokat vörös csíkokat pécézik ki, mihez képest az egyház-megyék számjelzése fekete római, míg a politikaiaké vörös arab. A határokon kívül eső tisztásokat, izléses oeconomicával, az egyház-megyék és püspöki vizsgálat alatti egyházak, valamint a felsőbb tanodák pontos és részletes statisztikai kimutatása tölti ki. Mindez azonban, ha egyben-másban eltérőleg is, de azért már megkíséreltetett az eddigi térképeken is. De a mi egészen új, eredeti gondolat, s a melyre vonatkozik előbbi „gyakorlati” kitételünk: az, az egyházközségek *jövedelem szerinti* osztályozásának megjelölése. Ez itt első, amaz másod, odébb harmad, tova túl ott zsugorog a negyedik osztályú egyházközség, melyek mind egy szálra pontosan, s lehető világosan tüntettetnek föl. Igaz, hogy e megjelölések más egyházkerületekben, hol nincsenek az egyházak classifikálva, nem is alkalmazhatók. De azért, hogy a hol ez üdvös rendszer van elfogadva, ottan akad arra való ember, ki azt megörökítse mégis csak érdem marad, s ki nincsen elfogulva, annak is fogja tekinteni. Nekünk, kik Erdélytől távol, a központon dolgozatunk, s munkálódásaink tárgyát gyakran képezi az egyetemes magyar prot. egyház kimerítő statistikája, nekünk, kiválóan nagy okunk van arra, hogy örömmel, s azzal együtt hálaunkat fejezzük ki azon egyén iránt, kinek dolgozata képesit bennünket arra, hogy egyik legnagyobb kerületünk állapotáról, egyetlen egy színezett térkép segítségével, aprólékos pontosságig értesülhessünk.“ stb.

— György Endre és Balogh Ferencz az edinbourghi presbyteri gyűlésen az öt ref. magyar egyházkerület küldöttei, egy csinos füzetben tették közzé jelentésüket e gyűlésről, a legidősebb főgondnok nm. Vay Miklós báróhoz intézve.

— Hibaigazítás. Mult számunkban megjelent „Figyelem kérés egy szükséges dologra” című cikkben 486-dik lap első hasáb, felülről nyolczadik sorban a *nemes conventi tag helyett nem conventi tag* teendő.

A szerkesztő postája.

Tiszt. Sz. J. urnak, Jedd. A lap tulnyomólag a gyakorlati élet szükségéinek kíván szolgálni. Kérjük a collega ur ily irányban való becses közreműködését.

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztőségi szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt, félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Megnyitó beszéd. Tartotta b. Vay Miklós. — Javaslat. (A Conventu előterjesztették a tiszántuli ref. egyházkerület küldöttjei.) — A magyar prot. egyetemes Convent. (Első nap.) — Négyévi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával. VII. közlemény. Zeyk József. — Külföld: Németbirodalom, Anglia, Amerika. — T á r c z a: Mutatvány Ballagi Aladár „A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877.” című művéből. — Egyházi és iskolai hírek. — Körösvények. — A szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

Megnyitó beszéd.

Tartotta Vay Miklós báró, az e hó 15-dikén összeült egyetemes Conventen.

Köztudomásra van, hogy mi reformátusok, csak egyes, különösebb esetekben szoktuk és nem évenként tartani Conventeinket, s azoknak összehívása rendszerént egyik vagy másik Superintendentia kezdeményezése, illetőleg indítványa, folytán történik; így ezúttal tiszántuli hitrokainak felszólítása folytán gyűltünk itt egybe. Ugyanis ezeknek f. évi ápril havában tartott egyházkerületi közgyűlések nem késett kimondani „egy alkotmányozó azaz olyan zsinat megtartásának hálaszthatlan voltát, melynek egyedüli teendője s végcélja az lenne, hogy hazánk összes reformált egyháza egységes és összhangzatos alkotmányát, legalsóbb fokától a legfelsőbbig szervezze és megállapítsa”, e czélnek elérhetésére nézve azonban kikerülhetlennék tartotta „az utolsó 1873-diki General-Convent által javaslatba hozott módzat alapján, egy olyatén, a Superintendentiák részéről teljes határozati joggal s szabadsággal felruházandó *ad hoc* Conventnek egybejövetelét, mely csupán és egyedül a zsinati előkészületekre szorítaná teendőit; a mint hogy csakugyan ily értelemben intézte a Debreczenben tartott áprilisi közgyűlés conventi felhívását a többi superintendentiákhoz.

Hogy ezen egyetemes reformált egyházuuk mind inkább megszilárdulása czéljából s különben is lehető legjobb szándékból eredett indítványt, mindenik testvéregyházkerület, teljes méltánnyalattal és elismeréssel fogadta s örvendve ragadta meg a kínálkozó alkalmat arra, hogy négy hosszú, bennünket egymástól távol tartott évek eltelte után, újból találkozzunk, arról az időközben helyt foglalt egyházi közgyűlések jegyzőkönyvein kívül ily szép számmal együttlétünk is tanuskodik.

És ime, nekem jutott éltém alkonyán még egyszer a szerencse, Conventünk mélyen tisztelt tagjait, korelnöki minőségemben, üdvözölhetni. Midőn azonban ezt teszem, nem mulaszthatom el egyszermind felemliteni a kezdetben már jelzett s ez esetben legalább irányadónak nyilvánított 1873-diki General-Convent abbéli határozatát, mely szerént azok jövőben jegyzőiken kívül, elnökeiket is esetről esetre választani köteleztetnek, a minthogy e végzés alapján kérem is a mélyen tisztelt gyülekezetet, hogy annyi jelelesebbek között, ma már leginkább éveim számának köszönhető elnökségem további folytatásától fölmenteni s a választást foganatosítani méltóztassanak. (Az érdemekben megöszült báró egyhangulag elnökké megválasztván, következőleg folytatá:)

Gyengeségem érzetében is hódolok a tisztelt gyülekezet parancsának s reménylem, hogy aggkorommal járó fogyatkozásaimat elnéző kegyes támogatása s elnöktársam ismert szakavatottsága és erélye, lehetőleg ki fogják pótolni.

Conventünk instituálásához tartozván még a jegyzők megválasztása, méltóztassanak ez irányban is intézkedni. (Megtörtént.)

Hára volna még a conventi képviselő urak névsorának jegyzőkönyvbe leendő igtatása.

Előleges teendőink be lévén ekként végezve, megnyitom a tanácskozásokat.

Noha távol van tőlem, ezeknek akár irányt adni, akár *keretét* kiszabni akarni; de magunk könyvebb tájékozhatása tekintetéből talán jó lesz mégis, mindazon egymástól eltérő nézeteket kissé szellőztetni s lehetőleg összhangzásba hozni, melyek jelen Conventünkre vonatkozólag már eddig is fölmerültek s a zsinat ügyeivel szorosabb vagy tágabb kapcsolatban állanak; úgyszintén constantálni azokat is, melyekre nézve nem létezik, az egyházkerületek egymással közlött s kezeinknél levő jegyzőkönyveiben, véleménykülönbség.

Igy például, ha mérvadók s kötelezők egyházkerületeink határozatai reánk, képviselőkre nézve, úgy *egy alkotmányozó zsinat kellő időbeni megtartásának szükségese* felett vitatkozni, majdnem idővesztégetés lenne, a meunyiben küldőink ezen, különben első helyen fölmerülendhetett s hazai alkotmányunk átalakulása óta, a régiékhöz képest egészen más alakot öltött s ekként méltán vitássá válándhatott kérdésben már előre egyhangulag igénnel feleltek.

Hasonlóan áll a dolog bizonyos tekintetben magára jelen Conventünkre nézve is, mert a mely superintendens, a debreczeni, minden kétértelműséget kizáró indítvány, illetőleg meghívás folytán s értelmében küldte ide követeit, az jóformán elfogadva, valamint azt, hogy tanácskozásaink ez által kirekesztőleg, a zsinat előkészítésére vonatkozó tárgyakkal

foglalkozzanak, s így bele nyugodott előre már abba is, hogy ennek hozandó határozatai, a mennyiben a jelzett korlátokon túl nem fognak lépni, mindnyájunkra nézve kötelező erővel birjanak. Ugy annyira, hogy több oldalról azon meggyőződésnek adatott kifejezés, mely szerint alig lenne ez alkalommal más lényeges teendőnk, mint egy bizottságnak oly végbéli megválasztása, hogy ez hovahamarébb készítse el a czélba vett alkotmányozó zsinat tervezetét.

Hanem arra nézve, hogy mi történjék ez után ezen rendszeres munkálattal, eltérők a nézetek s ezen különböző vélemények összeegyeztetését hiszem én egyik főadatunknak; mert míg egy rész azt óhajtja, hogy a mondott bizottság munkájának befejezése után azonnal ülünk ismét össze annak megbírálása végett, s a miben ezen folytatólag tanácskozándó ad hoc convent majd megállapodik, az rögtön úgy terjesztessék sanctio alá, mint már az egyetemes magyar reformált egyház végmegállapodása, addig mások azt előbb még az egyházkerületek, sőt egyházmelegyek retortáján kívánják keresztül vezetni s csak e hosszadalmas műtétel után juttatni e kivételes Convent, s innen majd mind protestáns részről befejezett tényt, a korona elibe.

Hogy ez iránt is előre tisztába kell magunkkal jönni, könnyen belátható.

Nem kevésbé szükséges az az iránti megállá-

TÁRCZA.*)

II.

(A budai nyomda. — A renaissance-nak köszönhetjük. — Behozatalban megelőztük a félvilágot. — Magyar nyomdászok külföldön. — Budai kiadó-könyvtárak. — Az első magyar könyv. — A krakkói magyar nyomda. — Kereskedelem és művelődés egy uton jár. — Luther. — A sajtót a reformáció, a reformációt a sajtó segíti diadalra. — Erdélyi prot. nyomda-kisérletek. — A hazai első papírmalmok.

Az alatt idehaza a XIV. század eszmei mozgalmi nagy hullámokat vertek, s a budai egyetem felállításával az irodalmi művek kereslete szerfölött emelkedett. A nyomda már szellemi szükségletté vált, s a sulyosan érzett hiányon Geréb László budai prépost és alkanczellár kívánt segíteni. E tudós főpap, a tudományok iránti szent lelkesedéstől ösztönözött, Hess András Velenczéből Budára hívta, s ott általa 1772-ben az első hazai nyomdát berendezette.

Miért nem tette tudománykedvelő Mátyás királyunk, a budai könyvtár világhírű alapítója, e lépést?

E kérdésre a feleletet abban véljük feltalálhatni, hogy a finom izlésű királynak, a hófehér hártján, a legszebb be-

tűalakkal s festett ékitményekkel Budán s Flórenczben készített codexek — igen természetesen — jobban megnyerték előszeretettét, mint az új találmány egyáltalában disztelen első kísérletei.

Budán, Hess műhelyében. a nyomdászat ezen őskorában, valószínűleg a „Magni Basilii de legendis poetis“ című könyv került ki legelőbb a sajtó alól; kolophona: Sic finis libelli Basilii est per A (ndream). H (ess), az évszám nincs kitéve. Hozzájárul: Apologia Socratis.

Ezen és egyéb kisebb munkákon kívül Hessnél egyetlenegy nagyobb mű készült el. Hazai sajtónk első vaskosabb terméke, a pergamentot megközelítő vastagságú, ritka finom és fehér papírra, a római minta nyomán kerek (latin) betűkkel van nyomva, nem az akkoriban általánosabb divatú göth betűkkel. Irodalmi körökben „Chronicon Budense“ név alatt ismeretes, valóságos czime azonban: Chronica Hungarorum, mely a kolophon tanúsága szerint: Finita Bude Anno dñi M. CCCC.LXXIII. in uigilia penthecostes: per Andreã Hefs. — vagyis 1473 junius 5-én jelent meg.

A 67 levélre terjedő kis ivréttű könyv, tartalmára nézve, a Thúróczy-féle krónikával legnagyobb részben megegyező két részre oszlik, tárgyalván a magyar történetet a hunok mesés eredetétől kezdve Mátyás király koronázatásáig.

*) Mutatvány Dr. Ballagi Aladár „A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877 című művéből.

podás, ha vajjon adjunk-é *útasítást* a megválasztandó egy vagy több bizottságoknak.

Számosan vannak ugyanis, kik azt hiszik, hogy ezt tenni felesleges volna, miután választásunk kétségtelenül oly szakavatott, bizalmunkat teljes mérvben bíró egyénekre fog esni, kik minden tekintetben képesek lesznek megfelelni feladatuknak s hitfeleink nézetei iránt is tájékozva vannak; mások ellenben ugy vélekednek, hogy magokra a megválasztandó bizottsági tagokra nézve is kívánatos leendő, ha tájékozhatások tekintetéből, legalább azon főalapelemek most fognak általunk megállapíttatni, melyekre kívánjuk egyházaink kijavítandó, s a kor kívánatainak jobban megfelelő ös-alkotmányát s szervezetét fektetni.

Itt tehát megint tág tér nyílik az eszmék és nézetek kölcsönös kicserélésére és a mennyire lehet egyesítésére.

Hogy mindazon többi vitás elvi kérdéseket, melyek utolsó Conventünk óta s leginkább ez intézményre vonatkozólag oly élesen állítottak egymással itt-ott szembe, nem kívánom azon alkalommal érinteni, midőn éppen arra mutatkozik kilátás, hogy megtaláljunk azon helyes utat, melyen karöltve haladhatunk ezentúl ama szorosabb egyesülési közös cél felé, melyet eddig különböző módokon igyekeztünk elérni, igen természetes és megvagyok róla győződve,

Kezdeté ajánlat: „Ad uenerandum dñm Ladizlaū prepositū ecclesie budeñ: prothonotarium apostolicū: neónon uicecancellariū sereniffimi regis Mathie 7 cronica hūgarorum Andree prefatió“, mely után „Incipit prima pars cronice de origine hūgarorum.“

Ezen „editio princeps“-ünkből egész Európában kilencz példány ismeretes, melyek Jankovich gyűjteményéből a magyar nemzeti muzeumi, a pécsi püspöki, Hildebrand gyűjteményéből József főherceg, a müncheni királyi, a bécsi cs. k., a prágai és lipcei egyetemi könyvtárak tulajdonát képezik. Magángyűjtemények közül Rossi Miklós könyvtára Rómában, Czartorisky László Halicsban dicsekedhetnek e becses kincs birtokával.

A hozzánk erősen behatolt renaissance eszmeáramlat, melynek maga Mátyás király is pártfogója és hive volt, boldogított minket ily korán az új találmány áldásaival.

Méltó önérettel emlegethetjük, hogy a nyomdászat meghonosításában megelőztük Belgiumot (Alost) és Hollandiát (Utrecht), hova csak a következő évben hozatott be. Angol- (Westminster) és Spanyolország (Valencia), csak 1474-ig, Cseh- (Pilsen) és Lengyelország (Krakkó) 1475-ig, Ausztria (Bécs) és Dánia (Odensee) 1482-ig, Svédország (Stockholm) 1483-ig, Morvaország (Olmütz) 1500-ig vihethi

hogy tanácskozásaink folyama alatt is gondosan fog minden mellőztetni, mi ebbeli feladatunk elérhetését nehezítené.

És éppen ezért, csak is későbbben, ha majd a főkérdésen túl leszünk, fogom a m. és főt. Convent engedelmeivel azon néhány közérdekű kevés tárgyakat fölemlíteni, melyeket részint egyes superintendentiák, részint egyesek terjesztettek egyik vagy másik okból előnkbe.

Elmerem mondani, hogy azon több mint fél század alatt, melyen keresztül egyházunk belélete egyes mozzanatait is észlelve szolgálom felekezetemet, nem volt időszak, melyben oly élénken, annyira egyhangulag s mintegy ösztönszerűleg nyilvánult volna szorosabb egyesülésünk szükségének érzete, mint napjainkban!

A mai áramlat e cél utólérhetését a közelebbi időkben meghiusult próbatételek után egy alkotmányos zsuat útján igyekszik megkísérteni, s ez ügyet, mint látjuk, első sorban kezeinkre bizza, mi pedig kétségtelenül azon leszünk, hogy e bizalomnak legjobb belátásunk szerint megfeleljünk; mert hiszen érezzük mindnyájan, hogy ha szerencsésen oldjuk meg ebbeli feladatunkat, úgy nem csak saját hitfelekezetünk szellemi s anyagi jólétének teszünk szolgálatot, de egyszersmind magyar hazánk mind inkább fejlődő alkotmányos és ereklýeként óvott nemzeti éle-

vissza legrégebbi nyomtatványát; míg Berlinben csak nagy későn, 1540-ben, Havasalföldön (Szt. Agora zárda) 1630-ban, Észak-Amerikában (Cambridge, Massachusetts állam) 1639-ben állíttatott fel az első nyomda.

A mi budai nyomdánk azonban csakhamar megszűnt. Némelyek Hess halálában keresik a megszűnés okát. De ez a vélemény meg nem állhat, mert azon esetben külföldön dolgozó magyar nyomdászt könnyen kaphattak volna a műhely vezetésére. Említettük már Szobeni Tamást, ki 1472—81-ig Mantuában, majd Molenában saját üzlettel bírt, s rajta kívül már ezen időszakban: Brassai vagy Feketehalmi Holló András 1476—86-ig Velenczében, Erdélyi Bernát 1478-ban Páduában, a dalmata (Dalmatinus) György mester 1480-ban Velenczében, Feketehalmi Márton 1481-ben ugyanott, Magyar Péter 1482-ben Lyonban mint nyomdász működött. Ezek közül bizonyára könnyű lett volna megnyerni a haza számára képzett könyvnyomtatókat; de valószínű, hogy a műhelyet valami elemi csapás pusztította el, a nyomda romjainak pedig nem akadt új patronusa, holott e nélkül a befektetett tőke elvesztésétől tartva, egészen új műhelyet senki sem mert állítani.

Bár a könyvnyomtatás ez időben már szükséggé vált hazánkban, a könyv-keresletet bizvást kielégíték az 1484

tében is mentől méltóbban fogjuk azon helyet betöltheteni, melyet az isteni gondviselés számunkra kimutatott, s melyet Felsőges királyunk, mint védurunk oltalmazó paizsa alatt, annak idején már egyszer megállottunk.

Ezek voltak azok, melyeket előlegesen felemlíteni bátorkodom s melyek után nincsen részemről egyelőre más hátra, minthogy újból kikérjem a főt. és m. Convent tanácskozásai közben tőlem meg nem vonandó bizalmát s kegyességét.

JAVASLAT.

(A Conventen előterjesztették a tiszántuli ref. egyházkerület küldöttjei.)

Főtiszteletű és Nagyméltóságú Convent!

A mi tiszántuli reformált egyházkerületünknek országos vagy nemzeti zsinat tartására vonatkozó s folyó 1877. évi apr. közgyűlésében létrejött indítványát, a többi testvér ref. egyházkerületek közgyűlései minden ellenmondás és kifogás nélkül végzésileg elfogadván, hihetőnek tartjuk, hogy e jelen Conventre, a melynek fő, sőt egyedüli tárgya ama végzések szerint is nem más, mint a zsinati előkészületek megindítása: ez ügyben több oldalról nyújtának most ide be tüzetes előterjesztések, illetőleg indítványok; mindazonáltal bátrak vagyunk mi is előadni röviden igénytelen nézetünket, hogyha a szükség úgy kívánná legalább egyszerűen tudomásul szolgálhassanak azok.

Az indítványozott zsinat főteendője első sorban nem más, mint a *törvényhozás*; még pedig oly törvények alko-

óta nagy számmal támadó budai kiadó-könyvveresok. Feger Tibold, Ruem György, Paep vagy Pap János, Kaym Orbán, majd örökösai, Wardiai István, Nagybányai Heckel István, Schaller Jakab, Murarius Antal, Milcher Mátyás, Sessardiai Lénárd, a protestans volta miatt megégetett Grynæus György és Prischwicz Mihály, egész a mohácsi vészig, a nyomdászati pótlékáról akkép gondoskodtak, hogy külföldre, jól felszerelt nyomdába küldvén ki a kéziratot, ott gyorsan és díszesen állították ki a hazai egyházi szertartási és történelmi műveket. Így csak a kész munkának mérsékelt árát kellett letenni, s a kiadó nem szorult nagyobb tőke veszélyeztetésével berendezendő saját nyomdájára, mely pártfogó nélkül egyébként sem állhatta volna ki a versenyt a külföldön már nagyobb számmal létező nyomdák ellenében.

A budai könyvveresok csupa magyar tárgyú, de latin nyelven irt könyveket adtak ki. Az első magyar nyomtatvány, szent István jobb kezéről szóló magyar ének 1484-ben Nürnbergben, Koßurger Antal híres nyomdászánál hagyta el a sajtót. De e munka elveszett vagy lappang; könyvészetünk csak emlékét s ezen kezdő versszakát tartotta fenn:

O deucheoseeges zenth iob keez
mel'et magiar ohaitua neez,
draagha genche neepeunknec,
nag' eoreome zineunknec.

tása, a melyek, legalább a főbb vonásokban, egyetemesen megállapítsák valahára egyházunk országos szervezetét, a presbyteriumtól kezdve fel egészen a nemzeti zsinatig; továbbá oly törvények alkotása, melyek a mint a királyi szentesítést megnyerik, mind a Komjáti és Geleji-Katonafőle kánonokat, mind az 1821—22. évi különleges királyi szentesítést nyert conventi végzéseket, vagyis általában minden eddigi országos kánonokat s ily kánon erejével bíró statutumokat mindenestől és végképen hatályon kívül helyezzenek, a szerződés által biztosított vagy ítéletileg megállapított jogok és viszonyok érintetlenül hagyatván.

Ugy véljük, nem szükség bővebben indokolnunk, hogy miért tartjuk az indítványozott zsinat törvényhozási működését ily tárgynak és mérvűnek. Hiszen közönségesen tudva van, hogy már csaknem egy teljes évszázad óta, nemcsak igen számos egyes hitfeleink nyilvános irodalmi téren, de presbyteriumaink, egyházmegyéink, egyházkerületeink s egyetemes értekezleteink is majdnem évről évre ünnepélyesen, végzésileg is legfelsőbb helyre intézett igen számos feliratokban, rendszerint a fájdalomnak bizonyos nemével kimondták azt, hogy egyházunknak organikus országos egységre, s az ezt célszerűen és szilárdul megállapítandó törvényhozó nemzeti zsinatra égető szüksége van. Az organikus egységnek törvényhozás útján való létrehozására a mi meggyőződésünk szerint is, s e mi korunkban is, folyvást szükség van, nemcsak általában az erők és érdekek célszerű egyesítésének elvénél fogva, s nem csak azért mert valóban jöttek s ezentúl is jöhetnek létre az idők folyamán oly egyetemes értékű közügyeink, melyekben időpazarlás nélkül s minden tekintetben kellő sikerrel csak országos egyházi hatóság intézkedhetik, hanem azért is kiáltó szükség van még az ily hatóságra, mert fájdalom naponként tapasztaljuk,

Még ötven évig kellett várnia a magyar irodalomnak, hogy az ő termékei számára is megnyílják a nyomda; s ez időközben ismét csak a kéziratokra szorított, melyeket a pálosok, dömések, néma barátok, sőt az apácák is zárdái magányukban nagy szorgalommal készítettek. Külföldön azonban folyton találkoztunk magyar nyomdászokkal: Garay Simon 1491-ben Velencze, Basay (Ungarus) 1494-ben Cremona, a szintén magyar Bakatár Miklós Pilsen városában saját műhelylyel dolgoztak.

Perényi Gábor özvegye, Frangepán Katalin, volt az első, ki magyar irodalmi terméket bocsátott sajtó alá. Fia nevelőjével, Komjáti Benedek szerzetessel, lefordíttatván szent Pál leveleit, 1533-ban Krakkóban nyolczadrét alakban kinyomatta. A kiadás történetét Komjáti így adja elő: „Jol lehet penyg hogy the nagyfaagodnal azon fenth Pal Apafálnak leuley: magyarazua valaanak, demaga the Nagfa: engemet onzol f ynth vala, hogy meg lathnam, ha mynd, meg volna s yo modone? s yo keeppene? mely magyarazatoth mykoron en lattam volna, ennekem nem tetewuek hogy yol magyaraztaak volna, kynek nem csak az ertelme de meeg az oluasasa ys, neheznek teczyk vala. Azeerth the nagyfa: engemeth keerny kezde, hogy ennen magam magyar nyelvre fordoytanam...“

(Vége következik.)

hogy nálunk folyvást uralkodó római catholica egyház klérusa, a legerősebb egységi szervezettel, lankadatlan következetességgel és teljes összhangzattal működik a magasaját érdekében, a mely igen sokszor épen ellenkező a mi egyházunk legszontebb törvényes érdekeivel; sőt nem lehet mindezek mellett eltitkolnunk azt sem, hogy vallásunk, egyházunk és iskoláink törvényes jogai és legszentebb érdekei ügyében még hazánk alkotmányos kormánya részéről is találkoznak kellemetlen félreértésekkel, sőt egyenes összeütközésekkel is. Ezen s több eféle okoknál fogva s ily viszonyok között, lelkünkben őhajtjuk mi is, hogy a legközelebbi zsinat törvényhozása állapítsa meg azon organicus egységet, a mely az alsóbb egyházi hatóságok kellő autonómiájának sérelme s a merev centralisatio ismeretes veszélyei nélkül, védelmezhesse, vezérelhesse és boldogithassa egyházunkat.

Az említett kánonokra nézve már régen eljött az utolsó óra, a melyben azokat mindenestől hatályon kívül s a történelmi tisztas emlékek sorába kellett volna helyezni; mert hiszen számtalanszor elmondattott már, hogy azok tárgyaikra, alapelveikre, szellemökre s egész mivoltokra nézve csaknem teljes mértékben elavultak s miután rajtuk az egyházkerületi végzések s legfelsőbb rendeletek által temérdek változtatás tétetett, legnagyobb részök már évtizedek óta tényleg nincs életben. Most már tehát, miután egyházunk zsinati törvényhozása megindul, a régi kánonokat a belőlök még fenálló néhány pontért, mint törvénykönyveket folyvást életben hagyni, valóban igen visszás, s a jó renddel merőben ellenkező dolog lenne.

Mint hogy azonban kánonaink és kánon értékű statutumaink nemcsak egyházszervezeti törvényeket tartalmaznak, a melyeket a létrejövendő ily tárgyú törvénykönyv merőben hatályon kívül fog helyezni, hanem tartalmaznak még fegyelmi és házassági törvényeket is, melyeket ma már a szervezeti törvényekhez csatolni, vagy azok közé imide amoda beszőni, nem szoktak és okszerűen nem is lehet, — látnivaló, hogy e tekintetben is halaszthatatlan törvényhozási intézkedés szüksége forog fönn.

A fegyelmen most nem az általában ugynevezett nevezett egyházi fegyelmet értjük, a melyet az egyházi hatóságok s különösen a presbyteriumok szoktak néhol kisebb-nagyobb mértékben gyakorolni az egyes gyülekezeti tagok felett, hanem azt a fegyelmet, melyet az egyház felsőbb hatóságai, különösen a lelkészek, tanítók s tanárok s más ily egyházi tisztviselők oly hivatali mulasztásai, hanyagsága, kihágásai s vétségei ügyében szoktak gyakorolni, a melyek a polgári büntető törvények fegyelme alá nem esnek; mert azt említenünk sem kell, hogy a protestans egyház elvei szerint, az országos büntető törvények hatálya alól semmiféle egyházi tisztviselő kivételre nem lehet. Az egyházi tisztviselőkre vonatkozó fegyelmi törvényeket, melyek minden nagy terjedelmesség nélkül is elérhetik céljokat, véleményünk szerint a legközelebbi zsinatnak elmulasztatlanul létre kell hozni s a királyi felség által szentesíttetni; mert ily fegyelmi törvények nélkül rendezett egyházi társadalom egy óráig sem állhat fenn, s az ilyenekbe való betekinthe-

tési jogát is az államtól el nem vitatjuk; annyival inkább, mert miként a multban volt, ugy a jövőben is lehet gyakorolható, hogy az egyházi törvényszékek ítéleteivel olédgetlen fél, a felségnek kétségbe vonhatlan legfőbb felügyelői hatalmához folyamodk; ilyen esetekben már az első és fő kérdés mindenestre az, ha vajjon megtartattak-e az egyházi törvényhozás által autonomice alkotott s a felség által szentesített egyházi törvények és szabályok.

A mi a rendkívüli fontosságú házassági ügyeket illeti: most már sokkal nagyobb nyomatékkal, mint azelőtt épen tíz évvel tartott egyetemes értekezletünkön tevők, határozottan nyilváníttuk, hogy a polgári házasságnak, még pedig nem a fakultatív, hanem az általános kötelező polgári házasságnak s a polgári anyakönyvnek, nemcsak a házassági, hanem a születési és halálozási esetekre vonatkozólag is, a törvényhozás általi minél előbbi életbeléptetését lelkünkben őhajtjuk, mert meg vagyunk győződve, hogy ezen intézmények nemcsak nem ellenkeznek, hanem teljesen összhangzanak az evangyéliumi protestans egyház s a valódi keresztyénség alapelveivel és érdekeivel; s ha életbeléptetésök kezdetben kevés időre némi félreértést, kellemetlenséget és zavart szűlné is, de állandó üdvös hatások nem sokára mutatkozni fogna, mind a házasságok s a különböző felekezetek kölcsönös békességére, mind a lelkipásztori hivatal valódi rendeltetésére és tekintélyére nézve.

Mindezeket tüzetesen indokolni nem tartjuk ezúttal helyénvalónak, csak azt jegyezzük tehát meg, hogy addig is, míg a kötelező polgári házasságnak törvényes behozatala elkövetkeznél, mulhatatlanul kell egyházunknak valamit tenni, és pedig már a közetkező zsinaton a végre, hogy a régi kánonok a házassági ügyekre vonatkozólag is hatályon kívül tétethessenek s hogy a lényeges dolgokban ezen ügyekre nézve is, mind az öt egyházkerületünkben egyező eljárás legyen; így pld. egynek és ugyanannak kellene lenni a házasságok esküformájának, a hirdetés és az esketés szabados, vagy tiltott napjait megállapító szabályoknak stb. Ugy véljük, hogy az ily szabályok néhány pontban könnyen kifejezhetőek lesznek, mert magától értetik, hogy a házassági ügyre vonatkozó országos törvények, a josephina constitutio, s más legfelsőbb rendeletek, mint szinte az erdélyi ref. egyházkerület házassági sajátlagos állása is, mindaddig sértetlenül fenntartandók, míg a hazai törvényhozás másként nem intézkedik. Miután pedig ezen állami törvényekhez és szabályokhoz e fentemlített egyházi szabályok csak mulékony értékű pótlékok gyanánt csatoltatnának, ezeknek királyi szentesítését nem tartjuk elmulhatatlanul szükségesnek.

Visszagondolva már az egybeülendő zsinatnak általunk eddig elsorolt teendőire — előttünk ugy látszik, hogy az elmulhatatlanul szükséges, rendszeres és tüzetesen indokolandó előmunkálatok elkészítése végett három, sőt a végül előadandó indokoknál fogva még egy 4-dik külön bizottságot vagy küldöttséget kellene már most ezen Conventből kinevezni vagy választani. Nevezetesen:

Az első bizottság feladata lenne véleményt adni a most következő zsinat helyéről, idejéről, tagjainak választási módjáról, számáról; a zsinattartás költségeinek honnan való fedezéséről, utazási és napi díjakról, a zsinat mikénti megalkulásáról, egész szervezetéről s tanácskozási rendszabályairól s különösen az utóbbiakra vonatkozólag egy rendszeresen formulázott javaslatot készíteni.

A második bizottság feladata lesz rendszeres egyházalkotmányi törvénytervet dolgozni ki.

A harmadik bizottság pedig fegyelmi törvényeket vagy szabályokat — ide értve természetesen az egyházi perrendtartást is — és házasságügyi szabályokat fogna készíteni.

Ha netalán időnyerés érdekében s a létre jöhető erős ellentétek kikerülése végett szükségesnek látszanék, hogy már most ezen konventből némi utasítások adassanak az említett bizottságoknak: akkor az első bizottság számára, csekély nézetünk szerint, következő alaptételeket lehetne kijelölni.

Az összeülendő zsinati tagok száma 150-nél több, 100-nál kevesebb ne legyen. Ilyen forma számot javall a budai zsinat s az 1848-dik évi egyetemes értekezlet példája és zsinati terve is. Az említett budai zsinat ugyanis, melyet a magyarországi 4 református egyházkerület követői alkottak, költségkimelés tekintetéből csak 100 tagból állott; a zsinattartásról szóló budai kánonok szerint is, 72-nél kevesebb 100-nál több nem lehet a zsinati tagok száma. Az 1848. évi református értekezletet, a melyen Erdély feltűnően kevés egyén által volt képviselve, összesen 98 tag alkotta; nevezetesen tiszáninnenről 16, tiszántulról 33, dunántulról 22, dunamellékről 18, Erdélyből 9. Ezen értekezletnek nagy sietséggel s minden indolás nélkül létre jött terve szerint 106 tag fogta volna alkotni az 1849. aug. 1-ső napjára kitűzött nemzeti zsinatot.

A tényleg fenálló törvényes viszonyokat, következő egyházi törvényhozásunk által is minden lehető ponton kellő tiszteletben tartani ohajtván, úgy véljük, hogy a superintendensek és főkurátorok a következő zsinatnak is minden választás nélkül tagjai lehetnek. A többi tagok pedig fele részben a lelkészek, más fele részben a világi férfiak közül választatnának és pedig azon arányszerinti számban, a melyet a konventekre nézve az 1873. évi konvent javallott és a mely szerint most is egybegyűltünk. E szerint már a választott konventi tagok számát 3-mal sokszorozva, következőleg lenne megállapítva a választandó zsinati tagok száma:

a dunamelléki egyházkerületből .	18.
a dunántuli „	18.
a tiszáninneri	18.
a tiszántuli	42.
az erdélyi „ . . .	24.

Összesen 120 választott

tag. Ezekhez járulván 5 főkurátor és 5 superintendens s mindegyik kerületből egy-egy tanár, 135 tag fogná alkotni az összeülendő zsinatot.

A zsinati költségek fedezése végett bizonyos mérsékelt adó alá vetendőknék véljük nemcsak az egyes gyülekezeteket, mint ilyeneket, hanem külön a lelkészeket, tanárokat, tanítókat és énekvezéreket is, bizonyos megállapítandó osztály szerint. Természetes, hogy vagyonosabb, sőt általában minden hitfeleink és gyülekezeteink előtt az önkénytelen adakozás útja is rendszeresen nyitva tartatik.

Az első bizottság többi teendőire nézve az utasításadást mellőzhetőknek véljük, kivált miután a legfőbbre t. i. a zsinat megalakulási és tanácskozási szabályzatára vonatkozólag külföldről több oly gyakorlat által is megpróbált példányok vehetők fel, a melyek nem kevésbé előmozdítják legalább a czélszerű tájékozódást.

Ugy látszik, hogy a második bizottság feladata lesz a legnagyobb és legnehezebb, már csak azért is, mert a mint a külföld újabbkori példái is mutatják, az egyházi szervezés mezején nem épen könnyű a vésztes tulzásokot elkerülni. Lehet p. o. oly egyházalkotmányt hozni létre, a melyben a consistorialis és bürokrát elemek rideg uralma elnyomva tart minden szabad szellemet s évtizedekre meggátolja a lehető legszerényebb fejlődést is; de viszont lehet olyan egyházalkotmány is, a melyben nincsen semmi állandó hivatal, nincs némely legújabb vélemények szerint, még gyülekezeti lelképásztorság sem, nincs hitközösség a vallás legfontosabb tárgyaira nézve sem, nincs aztán rend, béke, sőt szabadság sem, mert egyik tisztujítás a másikat kergeti s az épen uralomra jutott, de a vallás valódi céljaival s az egyház és iskolák virágzásával minél kevesebbet gondoló egyesek és érdekszövetségek s az ezek által vezérelt tömegek, a zaklató zsarnokság vagy a lomhaság tekintetében, elvégre még a legkonokabb konsistorial és bürokrát hatóságokkal is mérkőzhetnek. Lehet továbbá oly egyházalkotmány is, a mely magának az egyháznak határozottan adva levő eszméjét és mióltát figyelembe sem véve, a legújabb politikai minták vagy épen social-demokrat ábrándok szerint van öntve; de viszont lehet olyan is, a mely a XVI. századi avult példányokat akarná még a nem lényeges részletekben is hűségesen reprodukálni.

Egyelőre már csak az időnyerés tekintetéből is elmulthatatlanul szükségesnek látszik, hogy az említett s más a féle tulzások eltávolíttassanak; mert hogyha a valamelyikhez való ragaszkodás folytán oly egyházalkotmányterv jönne létre, a melyet a jövő konventnek vagy zsinatnak tekintélyes része, vagy épen többsége még tanácskozási alapul sem fogadhatna el: multhatatlan előállana egy vagy két, egészen új egyházalkotmányi terv készítésének a szüksége, a mi ismét nagyon sok idő és költségvesztegetést vonna maga után. Ennek eltávolítása érdekében szükségesnek tartjuk a második bizottság számára legalább néhány sorban, már e konventből némi utasítást adni; kimondani p. o. hogy a tervezendő alkotmány mérsékelt zsinat presbyteri legyen, a nálunk eddig kifejtett s üdvösökül és szükségesekül elismert elveknek és intézményeknek, mint p. o. a minden fokozaton keresztül vonuló kettős elnökségnek s a lelkészi és világi elem paritásának fentartásával s minél kevesebb tisztujitá-

sokkal; mert a gyakori és egész néptömegeket hullámzásba hozó tisztújításokat sem az egyházi élet fogalmából és céljából következőknek, sem a béke, rend és szabadság biztosításának érdekében szükségeseknek miként nem tapasztaltuk, úgy nem is gondoljuk.

Elmulhatlanul szükség továbbá mind most előre utasításul, mind későbbben magában a törvényben kimondani: hogy az új egyházszervezet által egyházunk és iskoláink hitvallási és államjogi pozitív alapjai illetetlenül hagyatnak.

A hitvallási alapra nézve rendszerint kimondják ezt és pedig mindjárt a legelső cikkek egyikében a legújabb idők legtekintélyesebb külföldi protestáns egyházszervezeti törvényei is; így p. o. a poroszországi 6 régibb tartomány egészen szabadelvű protestáns egyházalkotmányának épen a közszinatra vonatkozó és múlt évi jan. 20-án szentesített törvényeiben, mindjárt a legelső pontban kimondatik, miszerint „a hitvallási alap és az unio ezen alkotmányi törvények által nem érintetnek;” szintugy a Rajnartartományi és westfaliai igen tekintélyes egyházszervezeti törvények első pontjában is nyilván kimondatik hogy: „a hitvallások folyvást érvényben vannak” stb. De ki is kell azt mondani általában minden szerves egyházalkotmányi törvénykönyvben, mert az egyház alkotmányát rendezni és megállapítani nem lehet az egyház mivoltának tiszta és szabatos felfogása nélkül; az egyház mivoltának vagy fogalmának pedig egyenesen lényegére tartozik bizonyos hitközösség- vagy közös hitvallási alap, és ezen létező közös hitvallási alapot az egyes hivatkozott vagy gyülekezetektől elvonni s azokra valami más hitvallási alapot parancsolni semmiféle zsinatnak nem áll miként jogában, úgy hatalmában sem. A hitvallási alap lehető módosításának nem az egyházszervezeti törvények alkotásánál, hanem a vallástani kézikönyvek, liturgiák és énekes könyvek átnézése és javítása alkalmával lehet némi helye.

De azért is ki kell ama tételt világosan mondani, mert az államhatalomnak a nálunk fennálló alaptörvények szerint is, bármikor is ugyan, de különösen akkor, midőn valamely egyház alkotmányát szentesíteni akarja, jogában és érdekében áll tudomást szerezni arról, hogy vajjon az az egyház azon hitvallási alapon áll-e, a melyen annak számára a szabad vallásgyakorlat s a nyilvános corporatio joga államjogilag biztosítva van?

A mi sajátosságos viszonyainknál fogva nálunk azt is szükséges lesz most már nyilván kimondani, hogy az életbeléptetendő egyházalkotmányi törvények, egyházunk és iskoláink államjogi alapjait s viszonyait nem fogják érinteni; és ez nagyon természetes, mert a szervezkedés voltaképen helügy lévén, el lehet azt végezni úgy, hogy az államhoz s más felekezetekhez való jogviszony semmi lényeges ponton nem érintetik.

Általában pedig eleitől fogva nálunk is tudva volt az, hogy az említett jogviszonyok ügyében egyoldalulag s törvényhozólag semmiféle zsinat nem intézkedhetik maga. De ha törvényt nem hozhat, felterjesztést mégis tehet ez ügyben a zsinat mind a királyi felséghez, mind az országgyűléshez, s ezen felterjesztésnek minél előbbi megtételét a

folyton felmerülő kollektív problémák, aggályok és sérelmek nagyon is indokolják.

Ily okoknál és érdekeknél fogva nem látnók feleslegesnek, hogy ha már ezen konventből kineveztetnék egy negyedik bizottság, a melynek feladata lenne egyházunk és iskoláink államjogi viszonyai ügyében az említett előterjesztést elkészíteni, hogy az a következő konvent s majd a zsinat által is elfogadtatván, az illető helyekre még a zsinat kebeléből felterjeszthessék. Ezen felterjesztés fogná tüzetesen tárgyalni az egyházi és iskolai autonomiának, a felség legfőbb felügyeleti hatalmának, a polgári házasságnak, polgári anyakönyvnek s az állam általi kárpótlásnak és javadalmaztatásnak kérdését; az 1848. évi vallásügyi törvényekhez mikénti állásunkat, a más felekezetekhez való jogviszonyoknak még függőben levő kérdéseit, és más e féleket. A mindezekre való részletes kiterjeszkedés részünkről ez úttal annál inkább nélkülözhetőnek látszik, mert az elsorolt kérdésekre vonatkozólag miként több egyházkerület, úgy a tiszántuli részéről is terjesztetett már be az 1867. évi decemberi konventre véleményes javaslat, melynek lényeges pontjaihoz most is folyvást ragaszkodunk.

A harmadik bizottság működésére vonatkozólag csak azt jegyezzük meg utólagosan, hogy az kivált a fegyelmi ügyekre nézve csak akkor kezdődhetik meg, midőn a második bizottság munkálata már készen lesz.

Egyébiránt és általában a bizottságok működésének módozatát és sorrendjét körülbelül ék magok állapíthatják meg legczélszerűbben.

Annyit azonban mindenesetre óhajtanánk kimondani most, hogy mindegyik bizottság, mielőtt munkálatával készlen lesz, azt tüstént nyomassa ki, a konvent minden tagjának küldje meg; s viszont ezek saját észrevételeiket és javaslataikat kejlően formulázva, a bizottsági elnökhöz zárt határidő alatt küldjék be, stb. Végül szükségesnek látjuk az említett javaslatok és tervezetek minél szélesebb körben megvitatásuk szempontjából azoknak több példányban kinyomatása iránt is intézkedni.

Tiszteletteljes véleményünk előterjesztése után mély tisztelettel maradtunk, Budapest. 1877. nov. 13-ik napján

A Főtiszteletű és Nagyméltóságú Konventnek

alázatos szolgái:

<i>Gr. Degenfeld Imre,</i>	<i>Révész Bálint,</i>
<i>főgondnok.</i>	<i>superintendens.</i>
<i>Simonffy Imre.</i>	<i>Könyves Tóth Mihály.</i>
<i>Ármós Béla.</i>	<i>Kiss Áron.</i>
<i>Kántor Sámuel.</i>	<i>Hajnal Ábel mk.</i>
<i>Id. gr. Ráday G.</i>	<i>Nyíri Péter mk.</i>
<i>Várady Gábor.</i>	<i>Révész Imre sk.</i>
<i>Fráter Imre.</i>	<i>Móricz Pál.</i>
<i>Lukács Dániel sk.</i>	<i>Tóth Sámuel.</i>

A magyar prot. egyetemes convent.

(Első nap.)

Budapest, nov. 15-én.

A convent nov. 15-én d. e. 10 órakor nyílt meg b. Vay Miklós elnöklete alatt a ref. gymnasium nagy termében, mely a convent tagjaival s hallgatóival zsufollan megtelt.

Vay Miklós elnöknek, Tóth Sámuel, Baksay Sándor és Mitrovics Gyula jegyzőknak megválasztván, b. Vay Miklós lapunk élén közölt beszéddel a gyűlést megnyitotta.

Az éljenzéssel fogadott beszéd után Tóth Sámuel debreczeni theol. tanár, mint jegyző, olvassa föl a tiszántúli kerület emlékiratát, melyben azon egyházkerület egyes indítványai vannak részletesen indokolva, s a négy bizottság hatásköre van körülírva. Érdekesek e munkálatból az egyes bizottságoknak adandó utasítások. Az első bizottságnak utasításul óhajtának adni, hogy a zsinati tagok száma 100-nál kevesebb s 150-nél több ne legyen s a superintendensek s főgondnokok választás nélkül, különben (120) a tiszántuliból 42, az erdélyiből 24, a többi egyházkerületekből 18—18 tag választás által jutna be. Ezen arányhoz méltólag vettetnék ki a költségek fedezésére szolgáló összeg. Minden egyházkerületből egy-egy tanár is választatnék, úgy hogy e szerint a tagok száma összesen 135 volna. — A második bizottságnak utasításul adatnék, hogy az alkotmány mérsékelt „zsinat presbyteri“ legyen, kettős elnökséggel, a világi s egyházi elem egyenlő érvényesítésével s lehető közvetlen választással. A hittételek nem bántandók, sem az egyházak s iskolák államjogi viszonyai nem változtatandók meg, legfeljebb javaslat teendő e tekintetben s ennek elkészítése volna a negyedik bizottság feladata. Az egyes bizottságok munkálataikat kinyomatván, az egyes superintendentiákhoz küldik, melyek záros határidő alatt benyújtják a convent elnökéhez, hogy az az egybehivandó zsinaton tárgyalható legyen. A javaslatot egész terjedelmében, fenntebb közöljük.

Elnök megnyitván az általános tárgyalást, Hegedűs László orsz. képviselő hosszabb doctrinár beszédben bizonyítja, hogy a kor megváltozása folytán ma már az általános szabadságáramlat következtében az állam felügyeleti jogának érvényben tartása daczára nem szükséges, hogy a szövegben „Ő felsége sanctiója“ oly gyakran emlegettessék, miután minden loyálisuk daczára nem fogadhatják el azon nézetet, hogy a király az egyházi kérdésekben is oly factornak tekintessék, mint az állami kérdésekben a törvényhozás terén.

Báró Kemény Gábor, belügyminiszteri államtitkár, mint az erdélyi egyházkerület egyik képviselője, előre is tiltakozik az ellen, hogy a zsinat határozatai az egyes egyházkerületek autonomiájának határán is túl menjenek. S pedig ilyet lát a tiszántúli munkálataiban. Így a kanonok ügye, a fegyelmi ügyek nagy része stb. megállapítható közösen úgy, hogy az egyes egyházkerületek autonomiáját nem sértik, de lehet másképp is. A jelen conventnek e tekintetben határozott álláspontot kell elfoglalni s ezt általában utasításul kell adni a bizott-

ságoknak, de ezen utasítást nem kell részletezni. Különben a zsinat megtartását ő is melegen óhajtja.

Molnár Aladár orsz. képviselő a javaslat lényegét elfogadjá s óhajtáná, hogy az csak indítványnak tekintessék a négy bizottság kiküldésére s a többi részletek csak úgy tekintesenek, mind ezen indítvány indokolásai. A bizottságok utasításaira nézve óhajtja, hogy azoknak lehetőleg szabad kéz adassék, azonban általános elvi megállapodások, mint egy az irány kijelölése minden egyes bizottság munkálatára vonatkozólag szükséges.

Fejes István sátoralja-ujhelyi lelkész több részlet felémítése mellett óhajtja, hogy a tervezet ellenében nem négy, hanem csak egy bizottság küldessék ki a munkálatok elkészítésére s ez küldjön ki albizottságokat. Hosszasszban beszél az egyházkormányzati szervezet létesítéséről, óhajtandónak tartaná, hogy egy főkormányzó testület alkottassék; Hegedűssel egyetértőleg ő is felszólal az indokolás azon pontja ellen, mely azt állítja, hogy az államhatalomnak különösen új szervezés alkalmával joga van felügyeletet gyakorolni a fölött, vajjon ugyanazon testületnek adatott-e meg a szabad vallásgyakorlat joga s óhajtja, hogy ezen pont most hallgatással mellőztessék. Beszéde végén a részletekre terjed ki.

Tisza László az egész munkálatot elfogadjá, az utasításokra vonatkozólag csatlakozik Kemény Gábor nézetéhez egy vagy négy küldöttség legyen, nem tartja lényegesnek. Az eljárásra nézve óhajtandónak tartja, hogy a bizottságok megválasztása után a tiszántúli srperintendens utasításai tárgyalassanak, de ebben enunciatio ne történjék. (Helyeslés.) A „fejedelmi sanctio“ kérdésére nézve megjegyzi, hogy a tiszántúliak csak mellékesen érvel hozták fel azt a mellett, hogy a dogmák ne változtassanak meg. (Helyeslés.)

Révész Bálint superintendens konstatálja, hogy az eddigi szövegek részletekbe mennek át, míg az általános tárgy a zsinat megtartásának szüksége egyhangulag el van fogadva s az ellen sem szólalt fel senki, hogy az előmunkálatok megtételére bizottság vagy bizottságok küldessenek ki. Megjegyznek abban is, hogy a többi, a tiszántúliak által felvetett kérdések szintén felvétessenek a zsinat tárgyai közé. Úgy hiszi ennél fogva, hogy az általános vitát mellőzve, lehessen a részletekre áttérni. (Helyeslés.)

Török Pál superintendens kijelenti, hogy a tiszántúli egyházkerület tervezete őt kellemesen lepte meg, különösen az által, hogy a zsinat tárgyainál több nagy fontosságú ügyet ki akar tűzni, melyeknek elodázása nagy kár volna. Kimaradt azonban nézete szerint az iskolaügy s ennek ellenében feleslegesnek tartja az egyház és állam, továbbá az egyes felekezetek egymásközti viszonyairól szóló munkálat elkészítését, melyeket realizálni a zsinatnak nem áll hatalmában. A zsinat főtörvényhozó testület nézete szerint is az egyház kebelében, hanem nem tartozhatik ez hatása körébe, hanem közigazgatási testület feladata lesz, mely testület hite szerint a zsinat fogja megalkotni.

Igy pl. a polgári házasságot az államnak mintegy ajánlani, igen helyteten volna, a házasság egyházi intézmény

ha a törvényhozó testület ezt elrendeli, el kell fogadni, de nem kell felajánlani az államnak, annál kevésbé, mivel a király sem szereti — legalább ő így hiszi — a polgári házasságot. Az anyakönyv kiadása a pap kezéből szintén nagy baj volna, részint azért, mert e helyen — nézete szerint — annak pontosságában jobban meg lehet bízni, részint pedig, mert ez a papoknak egyik főjövendelmi forrása.

Ennélfogva ajánlja, hogy a negyedik bizottságot, mely ezen s rokon kérdésekkel foglalkozik, ejtsék el, s a három bizottság (zsinat előkészítő, alkotmány s szervezés, végre fegyelmi) közül az első bizottság munkálata a második feladatában bennfoglaltatván, az első is mellőzhető. Új bizottsági tárgyat ajánlja az iskola ügyet. (Helyeslés.) Ohajtja, hogy az elkészített munkálata legyen egyöntetű s lehetőleg egy irányú is s ezért, de miután az egyes bizottságok tagjainak az egész országból összegyűlni igen nehéz, szükségesnek tartja, hogy csak egy küldöttség neveztesse ki. Az irány elvekre nézve Kemény Gábor álláspontját foglalja el.

(Vége következik)

„Négy évi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával.“

VII.

Gombás, 1877. szept. hó.

Másodszor vegyük szemügyre anónymus kalvinista azon vádját, hogy a directorium a főtanoda 32,000 forint papírját 6%-ra, olcsón adta ki, míg evel szemben 22,000 forintot 15%-ra drágán vett kölcsön, és a főtanodát illető 14,784 forint kamat nem lett alatta felhajtva, mert a directoriumnak komái, jó barátai, jó szomszédai voltak a hátralékosok.

Meg kell adni, anonyimus kalvinista érti, az igazság mellett közel járva, gyökeresen elfordítani azt. De lássuk a valót. A directorium következő összegeket adott — kölcsön: a) Tóth Ferencz szolgabíró urnak 1874. május 16-án, tehát működése első napjaiban, 18,000 forint névértékű urbéri papírt, mert ekkor még a főtanoda ügyeivel ösmeretlen lévén, deficitről nem is álmodva, nem merte említett urnak a főtanodáéval szomszédos, és a főtanoda részére már megterhelt birtokát megvenni, de az elárverezéstől megmentve azt, a lehetőséget e részben fenn kívánta tartani. b.) 1874. július 16-án Leopold Salamonnak 4000 frt; Lázár Juon és Bukur Nyikulájnak 1000 frt; professor Mihályi Károlynak 1800 frt. Összesen 6800 forint névértékű erdélyi urbéri papírt. Két első összegnek kikölcsönzését még az előjáróság határozta el, és a bekebelezés megtörténtével, a directorium csak a végrehajtást engedélyezte; utolsó összeg tankönyv kiadása céljából, az előjáróság többszöri átiratában foglalt óhaja nyomán, előlegezésképpen lett utalványozva. c.) 1875. február 26-án 1200 forintot kölcsönzött Ilulea henningsfalvi lakosnak, miután oly föld köttetett le zálogul, melyet tagosítás szempontjából, a főtanoda ottani birtokához csatolni kívánatos lenne. Végre d.) két ízben Máté Istvánnak kölcsönzött

6,550 frt névértékű urbéri papírt, de ezt már csak kénytelenségből tette. Ez által említett úr birtoka elárverezését megakadályozva, a professori kezelés idejében a főtanodára átiratni elmulasztott, 6,200 frt biztosítására adott, gergelyfái erdő és még más 6000 frt kötlevílileg sem biztosított követelés elveszését gátolta meg. Az árverezés beszüntettétvén, a gergelyfái erdő a főtanodára telekrönyveztetett, s a birtok megmaradt részére bekebelezés által mind a régi 6000 frt, mind az új 6550 frt követelés bekebelezettvén, teljesen biztosítva lett a már már kétesse vált, 12,200 frt tölke követelés. Mindezen így összesen 32,550 frt névértékű urbéri papír, a Mihályi Károly tanár urnak adott előlegén kívül, a névérték után 6%, részint 7%, tehát a valódi érték 8%-nál nagyobb kamatra; és három a 7%-os, öt év múlva vissza nem fizetés esetén készpénzzé válás feltétele mellett lett kikölcsönözve. Tehát a directorium nem épen „hü belé Balázs“ módra járt el a kikölcsönzéseknél. Itt a tárgy rokonságául fogva még megjegyzem, hogy 1876-ban a lőrinczrévei egyháznak gondnokság által kezelt 2000 frtja megint nem 6%-ra, mint anonymus állítja, hanem 10%-ra volt Zudor Gyula urnak kölcsön adva. Ezen összeget épen a kamat 10%-ra emelése következtében fizette be az azelőtti adós, gróf Teleki Sámuel ur. Ezek után a 22,000 forint kölcsönvételre térek. A directorium igazában csak 3000 frtot vett és 12%-kal kölcsön, mert 5000 frtot, az előjáróság által ugyanazon hitelezőtől kölcsönvéve talált már. Igaz, tájékozatlan lévén, még május hóban visszafizette volt egyszer ezen összeget, de már júliusban újból igénybe kellett vennie, úgy hogy ezen eljárásának csak két havi kamat megkímélés lehetett eredménye. Továbbá, mert az 1875-ben szintén 12%-ra kölcsön vett 12,500 frt, már a gondnokság működési idejére esik; megjegyzem még, hogy miután összesen is ezen két évi kölcsön csak 20,500 frt, anonymus ezen tárgyra vonatkozó állításainak történetesen egyetlen tétele sem való. A kamat hátralékról tett állítása csak annyira felel meg az igazságnak, mint minden egyéb, a mit ir. T. i. évi lehető 15,734 frt kamat bevétel mellett, midőn 1874—1875 években átlagban 8261 frt kamat bevétel volt évenként, a directorium egy évi pár napi, májustól májusig terjedő működési idejére, lehetetlen, hogy 7,473 frtnál több kamat-hátralék essék. Megjegyzendő, a rossz pénzügyi viszonyok és nagy elfoglaltság dacára is, ezen kamat-hátralék csekélyebb, mint a tanári kezelés hat évének évi kamat-hátraléki átlaga. Végre miután az adósok jegyzékében levő három rokonból kettő bepereltetett, s ennek következtében egyik már fizetett is, jó barát és jó szomszéd pedig egyáltalában nincs a restans adósok között, anonymus ezen állítása egyedül ifj. báró Kemény Domokosra vonatkozhatik, de az iránta tanusított kiméletnek is van oka; t. i. midőn a báró bátyja, báró Kemény Ferencz ő nagyméltóságának tartozásait öröklé, tetemes, a perrendtartás szerint fel nem hajtható kamat-hátralékokat ismert el, azon föltétellel, hogy részletenként, hosszabb időn keresztül törlessze azt. Innen ered

a báró időnként tett kamatfizetései daczára, még most is nagy hátraléka.

Vegyük már a vagyoni kezelés ellen anonymus által emelt vádakát is bonczkés alá. „Mi volt oka, hogy 1874- és 1875-ben gazdagondnok ur, útasítása ellenére, összesen 55,000 frtot maga kezelte?” Oka az volt, hogy Kis Károly pénztárnok úr, gyakran, mikor a gazdaságban vagy ügyvitelre sürgősen pénz kellett, azt izente hogy nincsen, továbbá elmulasztá a pénztár állásáról gazdagondnok urnak a szabályszerű jelentéseket megtenni, és őt folytonosan értesítésgben tartani. Tudva, hogy gazdaságok vite-lénél a folytonosság a munkában mennyira szükséges, és rövid idejű fennakadások is, vagy a munkával elhalmozott gazdagondnoknak pénztárnokával folytatott surlódásaiból eredő idővesztésege, mily károsak; továbbá a mindig szem-baja megé buvó pénztárnok megbízható segélynek hiányát okolván, minden látszólagos akadékoskodás és mulasztáso-kért, — a gazdagondnoki utasítástól eltérőleg, a directorium elhatározá, hogy gazdagondnok urnak, a rendszeresített gazdaság és ügyvitelre, valamint rendkívüli esetben 500 frt erejéig tett kiadások fedezésére, saját felelőssége alatt, de havonkénti jelentés tétel mellett, szabad ideiglenesen pénzt kezelni, minden említettekét meghaladó kiadás azonban csak a directorium utalványozása mellett lévén megenged-ve. A gondnokság ezen talált állapotot, 1875. végéig, a pénztárnoki állás rendes kerékvágásba jövetéig, fenntartot-ta, és egyszerűleg csak folytatta. Ez magyarázata, és in-doka, ezen nagynek látszó sérelemnek.

Azon állítása anonymusnak, hogy a gazdaságok vi-tele igen sokba került, és azokban hanyagságok miatt ká-rok keletkeztek, az erdő értékesítése körül nem lett volna kellő igyekezet, és tapintatlan bánásmód által a vevők el lettek ijesztve, a fa-ár leszállítás nem lett volna indokol-va, a birtokok felszerelése gondatlanság miatt elértéktele-nedett, az épületek elhanyagoltattak, az épület anyagok el-korhadtak és az igazítások, ujtítások kontár módon drága árért történtek, a cserép és téglá gyár rosszul kezeltetett és jövedelmezősége e miatt csökkent, a perek magán bosz-szú céljai eléréséből folytattattak, indokolatlanul el lettek húzva és a vizsgálatok igen költségesen lettek vezetve, e közben a gazdagondnok úr biztosítékának átkebelezése, és a Kis Károly pénztárnok úr elleni biztosításról meg lőn feledkezve, mindezek oly állítások, melyek az olvasó kö-zönség előtt magyarázatot igényelnek.

A gazdaságok költséges vitele, fájdalom, tény, de oly tény, mely a nagyobb földbirtokosokat, sok vidéken, és különösen Enyed környékén pusztulással fenyegeti, a rossz évek csekély eredményeivel párosulva. Tudok reá esetet, hogy aratás és cséplés, a gazdaságból eladható szalmás gabona értékének egyharmadát, de némely esetekben an-nál is többet felemesztett. Általában a gazdaságra kedve-zőtlen időjárás a mezei munkák elkészését és azoknak foly-tonos össze torlódását idézván elő, a munka-erő, az ezál-tal előidézett nagy keresletet hasznára fordítva, szerfelett fokozta a legszükségesebb teendők bérét. A kedvezőtlen

időjárás, és e miatt összetolult teendők következménye volt, a szántások, ennél fogva vetések káros elkésése és a beta-karítások, cséplések kárai. Nincs nagyobb gazdaság, hol későn, hol rossz szántásba vagy éppen el nem vetett birtok részek ne lettek volna; nincs, melyben köttös gabona, füs-tölő asztag, és megromlott széna ne fokozta volna a három utolsó évben már eléggé kedvezőtlen gazdasági vi-szonyok kárait. Különbén is 7 gazdaságban egy ember minden egyes esemény és tettért igazságosan felelőssé nem tehető főleg akkor, midőn a régi gazdasági hivatalnokok megbízhatlansága, vagy ellenszegülései, egészen új személy-zet beállítását tevék szükségessé. Mert nálunk embereit csak kipróbálás után választhatja meg a gazda; és éppen ezen kipróbálások idézhettek, és idéztek is elő károkat. A faeladásban talán soha nagyobb igyekezet kifejtve nem volt, mint a directorium és gondnokság idejében. De mi-kor venni nem akarnak, vagy csak nevétséges áron, káros feltételek mellett akarnak venni valamit, hiába való akkor minden igyekezet. A gazdagondnok ur, vagyis a gondnok-ság pedig csak oly ajánlatokat útasított el, melyek meg-bizhatlan helyről, ellenőrzést lehetetlenné tevő, vagy ká-rok alakban, végre elfogadhatlan olcsó árak mellett adat-tak be. Nem akart tulbuzgó igyekezetében úgy járni, mint a kedvező eladási viszonyok közt is a professori kezelés, melynek idejéből nagymennyiségű elalkudott, a főtanoda költségén kifaragott, de át nem vett épületfa, máig sem lévén mind elárusítható, részben most is ott hever, rom-ladozó állapotban, az erdőben. A fa árak leszállítása pedig igen is szükséges volt, mert a rossz évek az erdő tulajdo-nosokat faeladásra kényszerítvén, a mostani 8 forint árral tetemes famennyiség kezdte, az addig egyedül a főtanoda által uralt Nagy-Enyedi fapiacot felkeresni. És a tüzi-fának a köszén is mindinkább kezd veszélyes versenyt csi-nálni. A vevőkkel szemben, tapintatlan bánásmódra követ-keztetni pedig egy történetes esetből egyébnek rágalmaz-ni akarásnál, nem nevezhető.

Zeyk József.

K Ü L F Ö L D.

Németbirodalom.

(Biblia-revisió.)

A lutheri biblia fordítást revideáló bizottság szept. végén ült össze Halleban. E bizottság a német ev. egyhá-zak conferentiájának köszönheti létrejöttét, s az új-szöve-tség revisioját már is befejezte. Ugy a Hallei Canstein-féle, mint a britt és külföldi biblia-társaságok e revisiót tették magukévá. Midőn az 6 szövetség revideálása megkezdett, az eddigi 10 tag még 8-al szaporított, kik nyelvészeti és ethnologiai jártassággal bírnak. Az ó-szövetség történe-ti könyveinek egy része, a zsoltárok, példabeszédek és Ézsaiás proféta könyve már nyomtatás alá vannak adva, s remélik, hogy 1880-ig az egész munka be lesz fejezve.

Anglia.

(A kivándorlás ügye)

A már aggasztó mérveket ölteni kezdett ír kivándorlás, ujabban örvendetesen csilapult. Általában ez a számarány: Nagy-Britannia kivándorlóinak száma 1873-ban még 224,196-ra rugott, 1874-ben már csak 122,805-re, 1875-ben 79,581-re, s a múlt évben 46,275-re apadt. Németországban szintén kevesbült a kivándorlók száma.

Amerika.

(A protestáns püspöki egyház.)

Az Egyesült-Államok protestáns püspöki egyházában nagy válságnak néznek eleibe. A ritualista párt ott is nagy elterjedésnek örvend s most leplezi le orthodox ceremoniáinak végcéljait. Javaslatba hozta czime elől a „protestáns“ jelzést eltörölni, s csak „amerikai egyház“ néven neveztetni. Innét aztán már nem áll messze a „szent római-katholicus“ névvel való kitoldás.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvárt, nov. 22.

— A közös énekeskönyv ügyében a convent folyama alatt, Budapesten, jelentékeny lépések történtek. Ugyanis e hó 18-én az egyházkerületeknek e tárgyban kiküldöttjei közös értekezletet tartottak, melyben részt vettek a többek között *Baksai Sándor, Kis Áron, dr. Kovács Ödön, Kovács Albert, Szász Károly, Fejes István, Fördös Lajos, Toth Sámuel, Szász Domokos* sat. Elnökül egyhangulag főtiszt, Nagy Péter püspök ur választatván meg, legelőbb *Szász Károly* emelt szót s örömet fejezván ki a fölött, hogy az erdélyrészi egyházkerület is csatlakozott ez ügyben a többi superintendenciákhoz, körvonaloza azon álláspontot, melyet e nagyfontosságú kérdésben a dunamelléki superintendencia elfoglal. Vezérelvei a következők: a *dicséret*ek közül a használhatlanok egyszerűen kihagyandók, a többiek dallam és szöveg tekintetében, revisio alá veendőek s egyes alkalmakra a metán hiányzó, pályázat útján pótlandók; a *zsoltárok* közül azok, melyek határozottan zsidós jellegűek, hasonlóképp kihagyandók, a többieket a jelenkor vallásos igényeihez idomítva, át kell dolgozni, nem annyira exogetikai, mint inkább költői s irályi szempontokra fektetvén a fősulyt. Tekintettel azonban arra, hogy a nép megszokott énekeihez felette ragaszkodik, e munkában nagy óvatossággal s konservatív szellemben kell eljárni s az új énekeskönyvet előbb az iskolákba kell bevinni s számára nemzedéket nevelni. *Toth Sámuel* fölemliti, hogy a tiszántuli superintendencia énekeskönyvét már revideálta s közelebről közrebocsátott kétféle kiadásából a *zsoltárok* nagy részét s a *dicséret*ek közül is némelyeket kihagyott s ujak szerzésére 600 arany pályadíj kitűzését határozta el, darabjáért 4 aranyat számítva. A közös énekeskönyv létrejöttét melegen óhajtja. Hasonló értelmű nyilatkozatok történnén a többi egyházkerületek részéről is, elnök indítványára, külföldi jeles énekes könyvek megszerzése, fölhasználható anyagnak elhatároztatott, úgyszintén az is, hogy alkalmas zeneköltő

fölkérendő, hogy a dallamok egy részét négy hangra tegye át. Végül *Szász Károly, Kovács Albert és Sziládi Áron* fölkérettek, hogy a királyhágotúli s inneni énekeskönyvből válasszák ki a használhatatlanokat, a kétes értékűeket s a feltétlenül jókat s dolgozzák ki az új énekeskönyv egész tervezetét, kijelölve a pályázat tárgyait is s munkájok eredményét közölgjék a többi bizottsági tagokkal. A bizottság legközelebbi ülését, a konventi bizottsággal egy időben, Debreczenben fogja megtartani.

— A Convent által kiküldött 18 tagu bizottság magát constituálván, elnökül *Nagy Péter*, helyettes elnökül *Révész Bálint* püspök urakat választotta s két albizottságra osztott föl. Az egyiknek, mely Budapesten fogja munkáját végezni, feladata lesz a zsinat szervezetét, tagjainak választási módját, ügyrendjét, házszabályait sat. állapítani meg. A másik, *Révész Bálint* ur elnöksége alatt, Debreczenbe tartandja üléseit s alkotmány tervet készít, revideálja a kanonokat s közös fegyelmi szabályokra nézve tesz javaslatot. E nagyfontosságú munkában, a mi egyházkerületünkben, részt fognak venni *Nagy Péter* püspök ur, *Tisza László, dr. Kolozsvári Sándor* és *Szász Domokos*. E bizottság valószínűleg már december hóban munkálkodását megkezdi.

— A conventi tagok tisztelőre *Tisza Kálmán* ő nagyméltósága s kiváló kedvességű neje, a miniszterelnöki palotában nov. 16-án és 17-én, — *b. Vay Miklós* ő nagymélt. 18-án az Europa szállodában banquetet adtak, melyek a legjobb hangulatban folytak le, számtalan pohárköszöntőkkel fűszerezve s a szélrózsa minden irányából egybesereglett prot. küldöttek közt a testvirieség érzületének élénkítésére kiválóan jó hatást gyakoroltak.

— *Dr. Ballagi Aladár* legújabb művéből mai tárczáunkban közöltt műlatványra e helyen is fölkérjük olvasóink figyelmét. A ritka tehetségű s korát túlhaladó tudományos készségű fiatal tudós, kinék e műve minden során a leg-tisztultabb s legerőteljesebb protestáns szellem vonul végig, méltán kelt föltűnést országszerte, tanulmányainak alapossága, az egybegyűjtött anyag művészi feldolgozása s irályának meglepő csinja által. A nagyérdemű édes apa, valóban, büszke lehet e fiára, ki előtt, a kezdet sikereiből ítélve, az irói pályán a legszebb jövő áll.

— A szászvárosi II-ik papi állomásra kandidálttak: *Fülöp Géza, Keresztes József, dr. Bartók György, Benkő Lajos, dr. Elekes Victor, Bodola Dénezs, Horváth István* és *Szöcs Sándor*.

A főtiszt. püspök úr a következő körölvényeket bocsátotta ki:

Tudásul.

1859—1877. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága 27,785 sz. a. kelt leiratában elrendeli, hogy az iskolai hatóságok — visszaélések elkerülése végett — a tanítók szolgálati bizonyítványait ne mulasszák el hivatalos számmal és hivatalos pecséttel ellátni.

Körözetnek :

1300—1877. *Nagy-szebeni* egyházmegyénkben a *bocsdárdi* lelkészi állomás. Jövedelme 550 frtra van számítva, minél többre fog menni a nemsokára bevégződő tagosítás után. Megjegyzendő, hogy e fizetésnek — a nyugalma-zott lelkész haláláig — csak felét élvezeni a megválasztan-dó lelkész. *Pályázati határnap december 15-ike.* Folya-modványok esperes t. t. Ágoston Mózes aához Balázsfalvá-ra küldendők.

1306—1877. *Nagy-enyedi* egyházmegyénkben: a) az *ar-polyáni* III. osztály lelkészi állomás. *Pályázati határ-nap decz. 10-ike.*

1364—1877. b) a *csúcs-koppándi* IV. oszt. lelkészi állo-más. *Pályázati határnap november 30-ika.* Folyamodvá-nyok esperes t. t. Basa Mihály aához Harasztosra. (u. p. Felvincz) küldendők.

1341—1877. *Orbai* egyházmegyénkben a *tamásfal-vi* levitai állomás. Fizetése: 90 kalongya rozsnak, 90 kal.zabnak, 30 tereh fának és 3½ hold szántónak — a nyu-galomba lépett levita haláláig — fele része; míg a feleke-zeti iskola fenn áll s az abba járókat tanítja 150 frt. havi részletekben; minden isk. kötelestől (30—40) 40—40 kr. tandij: stola és tisztességes lakás. Folyamodóktól megkíván-tatik az orgonálásban való jártasság is. *Pályázati határ-nap december 15-ike.* Folyamodványok esperes t. t. Ma-

gyarosi Ferencz aához Telekre (n. p. N. Borosnyó) kül-dendők.

1351—1877. *Udvarhelyi* egyházmegyénkben: a) az *al-sófalvi* másod tanítói állomás. Fizetése; 300 o. é. frt. három havi előlegekben, 3 köb öl fa, lakás kerttel. Köteles-ségei: az I. és II. osztály növendékeinek-, ismétlőknek és felnőtteknek tanítása; a lelkésznek és énekvezérnek betegs-gükben vagy hivatalos távollétükben helyettesítése.

1354—1877. b) a *fel-sófalvi* másod tanítói állomás. Fizetése: 300 frt., 4 köb öl tűzifa, szállás, veteményes és gyümölcsös kerttel. Kötelessége a tanításon kívül a lelkész és énekvezért szükség esetén helyettesíteni. *Pályázati ha-tárnap mindkettőre december 15-ike.* Folyamodványok es-peres t. t. Solymosi István aához Bögözbe (u. p. Sz.-Udvar-hely) küldendők.

Végül az *andrásfalvi* (Bukovinában) egyházközség ró-szére szives adakozásra hívom fel a t. esperes és lelkész aait.

Kolozsvár, nov. 14-én, 1877.

A szerkesztő postája.

Nagy Sándornak, Híd vég. Bizony, nagy kár volt hogy fel nem jöhetlél. Oly alkalmat, midőn a magunk szerű apró ember, prot. világunk legkiválóbb egyéneivel jöhet érintkezésbe s a maga részéről is vihet egy pár porszemet a magyar protestantismus felvirágzá-sának Pantheonához, „áron is meg kell vásárolni.“

Éppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

Lukács Ödön

Egyházi Beszédei. 35 beszéd templomi és temetési használatra. Egy testes kötet. Nagy 8-rét 280 l.

Ara 1 frt 80 kr.

Közönséges Egyházi Beszédei. Nagy 8-rét 150 lap.

Ara 1 frt.

Fejes István

Temetési beszédei 130 lap.

Ara 1 frt.

Egyházi Beszédei. Két testes kötet.

Ara 4 frt.

Egy szép asszony. A Kisfaludi társaság által 50 arannyal jutalmazott költői elbeszélés.

Ara 60 kr.

Dr. Kerényi Ede, felgymn. tanár

A világtörténet időrendi átnézete. Különös tekintetel Magyarországra a legrégebb időktől a jelenkorig.

Ara 1 frt.

Magyarország történetének időrendi átnézete. A leg-régibb időktől a jelen korig.

Ara 36 kr.

(A legilletékesebb hazai lapok igen elismerőleg említik Dr. Kerényi tankönyveit és oda nyilatkoznak, hogy ezen történelmi kézikönyvek, iskolai irodalmunk-ban, hiányt pótolni vannak hivatva — ajánljuk tehát azokat a nagy közönség jóindulatu figyelmébe.)

Megrendeléseket elfogad és pontosan eszközöl. STEIN JÁNOS.

(8—*)